

ONKÉPZÉS ÉS SZOLGÁLAT

KIS-
AZ ÉRSEKÚJVÁRI M. KIR. ÁLL. PÁZMÁNY PÉTER · GIMNÁZIUM
ONKÉPZŐKÖRÉNEK KIADVÁNYA

IV. KÖTET.

SZERKESZTETTE:

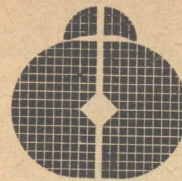
DR. BAKOS JÓZSEF

TANÚLMÁNYI FELÜGYELŐ, VEZETŐ TANÁR.

ÉRSEKÚJVÁR, 1944.

„VÉDJÜK NYELVÜNKET!” DIÁKMUNKAKÖZÖSSÉG
KIADÁSA.

**ÖNKÉPZÉS
ÉS
SZOLGÁLAT**

GIMNÁZIUM

KIS - ÖNKÉPZŐKÖRÉNEK KIADVÁNYA

IV. KÖTET.

SZERKESZTETTE:

DR. BAKOS JÓZSEF

TANULMÁNYI FELÜGYELŐ, VEZETŐ TANÁR.

ÉRSEKÚJVÁR, 1944.

„VÉDJÜK NYELVÜNKET I” DIÁKMUNKAKÖZÖSSÉG
KIADÁSA.

AZ ÉRSEKÚJVÁRI M. KIR. ÁLL. PÁZMÁNY PÉTER

Postskia dem

Ma már mindenki tudja,
hogy

HEINEMANN

r u h a teszi az embert.
É-újvár, Széchenyi u. 15.

Cipőkellékeit mindenkor

**Bombicznál-
vásárolja!**

Érsekújvár, Kossuth-tér.

BEDNÁRIK

TESTVÉREK

S Z Ű C S

Érsekújvár, Széchenyi u. 32.

GAZDÁK
BIZTOSÍTÓ
SZÖVETKEZETE

kartelen kívül álló keresztény
és színmagyar biztosító inté-
zet. — Vezérképviselőség:
É-újvár, Széchenyi u. 56.

HAULIK TESTVÉREK

BANKÜZLETE

VASKERESKEDÉSE ÉS GÉPÜZLETE

ÉRSEKÚJVÁR

Ruhát mindenkor csak

RÁSY RÁFAEL

úri és női szabónál
csináltasson!

É-újvár, Damjanich u. 8.

SUPALA JENŐ

fényképész. Amatőr labora-
tórium, fotocikk keres-
kedés. Diákoknak kedvez-
mény. ÉRSEKÚJVÁR,
SZÉCHENYI UTCA 20. SZ.

Előszó

Évek óta figyelemmel kísérem intézetünknek ezt a lelkes diákcsoportját, amely nyelvművelő, táj- és népkutató munkájával sok elismerést szerzett és kiadványaival utat talált a diákság legszélesebb rétegeibe. Első szárnybontásukkal kiemelkedtek a köznapok szürkeségéből, de az első sikertől nem bizakodtak el, lelkesedésük sem volt szalmaláng. Olvasták a nagy magyar írókat, megfürösztötték lelküket népköltészetünk kincseiben. Közben gazdagították ismereteiket, bővült látóköriük, kifejlesztették szunnyadó szellemi erőiket.

Megérezték, hogy a mai ifjúság legsorsdöntőbb korát éli s az idő hívó szava a magyar ifjúság mellett sem suhanhat el nyomtalanul. Az ifjúságnak is többet kell kívánnia önmagától, mert ma tőle is többet kíván az élet. Ma a közösségi érzéstől áthatott magyar diáknak azok helyett is kell tanulnia, akik a mindennapi megélhetés gondjai miatt kiszorultak az iskolából.

Az eredményes jó munkához szívós akaraterő és kitartás kell, mert nem a mának dolgozunk, hanem a jövőnek s a középiskolai évek munkája a fundamentuma életünk jövőjének épületének. Növekvő bizalommal és gondterhes szeretettel bocsássátok útjára kis könyveteket és találjatok benne további indítást, biztatást a kitartó munkára!

Mreenna József
tanügyi főtanácsos, igazgató.

Magyar nevelés - diák-munkatársak

(Bevezető)

Az érsekújvári diák már e negyedik kiadványában mutatja meg szellemi arcát.*) Tervszerű munkájában nincs törés. Ebben az évben a »Kisönképzőkör« adott keretet munkájának. Az önképzést is komolyan vette, s önnevelése érdekében jobban igyekezett szellemi erőit is kibontani. A magyar diák nem nyájlény, s ha egyéniségének és természetének megfelelően foglalkoztatjuk, szívesen, lélekkel dolgozik, vállal komoly és nagy munkát. Biznunk kell benne! Ez a kiadvány is ennek a bizalomnak az eredménye. Ez a bizalom egyúttal igen jó magyar nevelői magatartás is. A magyar diák szellemi ereje semmiben sem marad el, ha »európai« mértékkel mérjük is. És ebben nevelőnek és neveltnek egyaránt hinni kell! A magyar diák igen hálás munkatárs. A magyar szellemű, európai szintű nevelésben valóban munkatársi viszonyt kell kialakítanunk.

Még a pedagógiai felelősségvállalásban is társunkká kell tennünk a magyar diákot. Jól sáfárkodott-e idejével, a szellemi javakkal? Elég gondot fordított-e arra, hogy népének, fájának, hazájának, nemzete irodalmának komoly ismeretével induljon el az életben? A magyar élet és lélek felfedező munkájában kivette-e részét? Tágitotta-e népünk szellemi értékei iránti érdeklődését? Az európai műveltség értékeivel is ötvözött szellemi alkotásainkban igyekezett-e

*) V. ö. »Együtt dolgoztunk«, »Nagy magyar értékeink védelmében és szolgálatában«, »Magyar játékot a magyar gyerekeknek!« c. kiadványainkat.

sajátos magyar szellemiségüket is meglátni és megbecsülni? Rálépett-e arra a hidra, amelyik népünk sajátos szellemi, kulturális értékeit az európai műveltséggel köti össze? Tudja-e, mit jelent öntudatos magyarnak és európai művelt embernek lenni szellemi magatartásunkban? Megtanul-e csak az áldozat jogán úr és nemes lenni?

Még lehetne a kérdéseket halmozni. Lehetne szellemi igényességről is beszélni. Ne csak a civilizáció alkotásaiban legyenek igényeink, hanem a műveltségben is. A vidék szellemi életének jövője attól is függ, mennyire mély a mai vidéki diák szellemi érdeklődése. Ezt az érdeklődést nem szabad semilyen szellemi irányzat mértékére szabni, de ennek az érdeklődésnek eszmében és gyakorlatban nagy magyar értékeink megbecsülése és megbecsültetése adjon vezető szempontokat!

E kiadványunkban is közreadunk a nép- és tájkatató munkaközösség néprajzi anyagából. Tájegységünk népi értékeinek tervszerű összegyűjtése és a gyűjtött anyagnak a magyar nevelésben való felhasználása a célunk. Ugyanakkor igyekeztünk tágitani diákmunkatársaink foglalkoztatási körén. Ebben az évben irodalmi műveltségük mélyítésére előadássorozatot indítottunk: »Századunk nagy magyar költői« címen. Vörösmarty, Petőfi, Arany költői világának megismerése közben az önképzés útján az új magyar költőket ismergettük. A fiatalság irodalmi szomja úgyszólván már legtöbbször elvitte a legújabb költők vers-kútjához. Útmutatás, vezetés kívánt lenni ez az előadássorozat. Komoly eredetiséget ne keressünk írásaikban, mégis mindenik előadás a sajátjuk. A készülés módja az volt, hogy az előadók két lapot kaptak. Az egyik lapon az illető költő megismeréséhez legfontosabb költeményeket írtuk le címeikkel, a másik lapon az előadáshoz szempontokat adtunk az előadóknak.

Előadásainkkal sok hallgatót hódítottunk meg, s bővült a versolvasó diákok száma. Ez az előadássorozat folytatódik, hogy majd sorra kerüljenek nagy regény- és drámaíróink is.*)

A mai komoly idők magyar ifjúsága mutatja itt meg lelki arcát. Ötödik-hatodik osztályosok ezek a tanulók, s jóformán az első osztálytól tervszerűen a munkatársaim voltak. Nevelői hitem legszebb ajándéka lenne, ha a sors megadná, hogy ilyen lelkesedéssel tennének koronát munkaközösségi munkájukra utolsó középiskolai évükben is!

Ezzel a kiadványunkkal azt is bizonyítjuk: Van az érsékűvári diákban építő erő is. Komolyan veszi az önképzést, hisz a szellemi világ értékeiben, a szépségben is, s ezért a hitért ma szellemi áldozatokra is képes. A háborús élet egyik napja a másikat kergeti, s mintha azért is hálások lennénk, hogy csak múlnak, mert rövidülnek a szenvedések napjai is. Egyszer majd arról is számot kell adnunk, jól sáfarkodtunk-e ezekkel a napokkal is? Nevelői lelkiismeretünk nyugodt, e kiadvány bizonyít!

Dr. Bakos József

*) Adyra jövőre kerül sor. Külön tartott »irodalmi délutánok« róla is szó volt. Ezek a délutánok ú. n. »olvasási« órák. Így olvastuk közösen Arany verseit, Adyt, Katona »Bánk bán«-ját, tarkítva ezeket az órákat művészelemekkel hallgatásával is. Olykor vers-esztétikai, lélektani, s az irodalom világát érintő egyéb kérdéseket is megbeszéltünk. — A közösségnek tartott előadások már tükrözik ezeknek az »irodalmi délutánoknak« hatását is. (Szerk.)

Önképzésünk módjai: Előadásaink.

Kérdések a mai újvári diák számára.

Milyen a mai újvári diák érdeklődési köre?

Egy társadalom lelki arculatát mindig az egyének lelki és szellemi adottságai határozzák meg. A mi iskolai közösségünk arculatán is a mi lelkiünk és szellemünk képmását szemlélhetjük.

Végezzünk magunkon egy kis lelki-házkutatást és figyeljük meg, hogy milyenek vagyunk mi magunk, mint diákok.

Én négy nagy csoportba tudnám besorozni a diákságot szellemi adottsága és érdeklődése szerint. Vannak olyanok, akik iskolai tanulmányaik mellett, más komoly kérdéseknek is tudnak és akarnak időt szentelni; vannak, akik csak a kötelességszerű iskolai munkát végzik el, vannak, akik semmiféle komoly munkával nem foglalkoznak és végül vannak olyanok, akik az iskolai kötelezettségeiket elhanyagolják, de minden erejüket egy bizonyos tárgyban való minél nagyobb ismeretszerzésnek szentelik.

Az első csoporthoz tartozók érdeklődése sokirányú lehet; van irodalmi, társadalomtudományi, történelmi, fizikai, kémiai, természetrajzi stb. Mindegy az, hogy milyen tárgyban igyekeznek ezek a diákok ismereteket szerezni, nem ez a fontos, hanem az, hogy akarnak tudásban gyarapodni. Ez a törekvés erkölcsi szintet jelent, amely arra készíti őket, hogy tudjanak többlet munkát végezni, mint eljövendő vezetők, tudjanak már mint diákok úgy dolgozni, hogy az életben teljesen kibontakozott tehetséggel tudják a közösséget szolgálni. Ezekben a diákokban mindig él az ifjúság nagy dolgok véghezvitele utáni vágya és lendülete. Ifjú derűlátással vágnak az életnek.

A második csoportba a »haszontalan és bűnös szolgák« tartoznak, akik csak annyit dolgoznak, amennyit az iskola megkövetel tőlük, s azt is csak a számokban kifejezhető jegyért végzik! Bennük nem él a szellemi nagyratörés vágya, de majdan az életben ők lesznek az álláscsörtetők.

A harmadik csoportba tartoznak a teljes felelőtlenség, az édes semmittevés »percemberkéi«. Ők a korzó és a flört boldog fiai. Legfeljebb sportérdeklődésre találunk náluk, de ott is leginkább passzív a szerepük.

Végül a negyedik csoportba azok tartoznak, akik többé-kevésbé magukban hordják egy nagyszerű élet csíráit. Ők azok, akik gondolkoznak, de keveset beszélnek, míg az előzők nem gondolkoznak, de sokat beszélnek.

Végül, mintegy számadást végezve, vizsgáljuk meg azt, hogy melyik vagy inkább milyen a helyes magatartás.

Népünk komoly köteleességteljesítést vár tőlünk. Kétségtelenül az a leghelyesebb magatartás minden magyar diák számára, ha úgy munkálkodik, hogy azzal a töretelhető legnagyobb szolgálatot tegye a közösségnek, ami azt jelenti: tudom, hogy annyit érek, mint ember, mint magyar, amennyit megvalósítok önmagamból a magyarság számára. S ez a tudat lendületet ad a több munkára, több akarásra. Szolgálom a magyarság megmaradásához vezető egyetlen eszmét, mert tudom, hogy az én építő életem téglájára is szükség van.

Nekiünk, újvári magyar diákoknak ez nem a »lehet így is« magatartást jelenti, nekünk a több munka, a több kötelesség jut. Nem elég a »jó jegy« megszerzésének símább útját járni, az önművelés nagyobb munkát követelő útjára is rá kell lépni! Ez az út, amelyen öntudatosabb magyar életre kell előkészíteniünk magunkat!

SZIGETI ISTVÁN.

Mit olvas a mai újvári diák?

A sajtó a mai ember életében fontos szerepet tölt be. Szinte teljesen hozzátartozik életünkhöz, nélküle el sem tudjuk képzelni a napi életet. A sajtónak az a feladata, hogy a könyvekkel, újságokkal s egyéb nyomtatványokkal az általános műveltséget előmozdítsa, a tudást fejlessze. Sajnos, nagyrésze, ahelyett, hogy feladatát teljesítené, rombol s értéktelen termelvényeivel süllyesztí az emberi kultúra színvonalát.

»Idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig a lehetőségig művelni kötelesség« — írta Kölcsey a Parainesisben. A magyar nyelvet, illetve egyéni stílusunkat leginkább olvasással lehet művelni, emellett az olvasással műveltségünket, tudásunkat is fejlesztjük. Az olvasásra tehát szükség van. Azonban, mint már említettem, az olvasmány rombolhat is. Tudniunk kell tehát, hogy mit ne olvassunk. Sokan azt mondják, hogy a mai diákság nem a neki való olvasmányokkal foglalkozik. Fölteszem a kérdést: vajjon megvizsgálták-e, utána néztek-e ezek a diákság olvasmányainak? Ha az orvos gyógyítási akarja betegét, először jól megvizsgálja, azaz a betegséget iparkodik felismerni, hogy ennek tudásával sikeresen

gyógyíthatson. Nekünk is azt kell megismernünk először, hogy mit olvas a mai diák, s csak azután orvosolhatjuk a bajt, ha egyáltalán szó van erről.

Figyeljük csak meg pl. a hatodikosok olvasmányait!

A következő felsorolást több szempontból figyelembevételre készítettem el. Az egyik főszempont az volt, hogy a tanulókat, illetve olvasmányukat a lakhely szerint csoportosítom. Ezzel azt szeretném elérni, hogy világosan lássuk, milyen olvasnivaló érdeklő vidékről bejáró tanuló társainkat, milyen a faluról városba jött bennlakókat és mi után érdeklődik városi diáktársunk.

Most egy kissé száraz felsorolás következik, de kell, hogy figyelemmel kísérjük, mivel rólunk van benne szó.

10 helybeli fiú közül: szórakoztató könyvet 7, szépirodalmi 6, történelem, illetve földrajzzal foglalkozó könyvet 3, irodalomtörténet, illetve művészettel foglalkozó könyvet 3, természettudományit 3, jellemnevelő könyvet 2 fiú olvas.

10 bejáró fiú közül: szépirodalmi 8, szórakoztató könyvet 6, történelem, illetve földrajzzal foglalkozó könyvet 5, jellemnevelő könyvet 2, természettudományit 2, irodalomtörténet, illetve művészettel foglalkozó könyvet 1 fiú olvas.

2 fiú egyáltalán nem olvas.

10 bennlakó fiú közül: szépirodalmi 10, irodalomtörténet, illetve művészettel foglalkozó könyvet 3, természettudományit 3, szórakoztató könyvet 1 fiú olvas.

Érdemes megfigyelni pl. hogy míg a helybeli fiúk szórakoztató könyveket olvasnak leginkább, addig a bejáróknál és bennlakóknál a szépirodalmi könyvek a legolvasottabbak.

Szórakoztató könyveken azokat a könyveket értem, amelyeket nem tanulmányból, hanem csupán szórakozásból olvasnak. Itt megemlítem, hogy a megkérdezettek közül senki sem olvasott még szórakozás céljából sem ponyvát. Ezt a körülbelül hat éve megindult ponyva ellenes mozgalom eredményének és a diákságnak a mai időkhöz való megkötődésének tekinthetjük.

A szépirodalmi könyvek közé soroltam többek közt a kötelező olvasmányokat, amelyek ebben a csoportban a legolvasottabbak. Ugyancsak ebbe a csoportba vettem a modern magyar írók műveit is. Ezek közül az erdélyi írók, köztük Nyírő és Tamási művei a leggyakoribbak. Igen sokan olvasnak Mécs, Tóth Á., Kosztolányi, Szabó Lőrinc és Babits verseket. Ezeket, a fiúk megvallása szerint, leginkább az utóbbi időben, az ezekkel foglalkozó kisköznevelési gyűlések hatására kezdték olvasni és megszerették, felfedezve a bennük rejlő örök szépségeket.

A természettudományi könyvek közül a gyakorlatias Sztróckay-könyvek a legfölkapottabbak. Az a látszat, hogy az ezekkel foglalkozó fiúk az elméleti tudás mellőzésével inkább gyakorlati eredményekre törekzenek.

Most a hírlapok, ifjúsági- és képes folyóiratok eloszlását szeretném ismertetni.*)

10 helybeli fiú közül: ifjúsági lapot 9, képeslapot 6, politikai lapot 4, színházi lapot 3, tudományos folyóiratot 2, sportújságot 1 fiú olvas.

10 bejáró fiú közül: ifjúsági lapot 10, képeslapot 8, sportújságot 6, tudományos folyóiratot 1 fiú olvas.

10 bennlakó fiú közül: ifjúsági lapot 10, képeslapot 6, tudományos folyóiratot 6, politikai lapot 3, sportújságot 1 fiú olvas.

Ha megfigyeljük ezeket az adatokat, láthatjuk, hogy a leginkább olvasott folyóiratok az ifjúsági lapok, úgymint: Zászlónk, Magyar Cserkész, Diákkaptár Újság, az újabban megjelent Dolgozó Magyarság, Szív Újság, és most terjedt el a népi zene szépségeit ismertető és terjesztő Éneklő Ifjúság. Az érdeklődés szempontjából második helyen a képeslapok állnak. Ez a tény felsorolásban szereplők véleménye szerint a kissé túlságos kényelemszeretetnek és az idővel való takarékoskodásnak tulajdonítható. Ugyanis sokkal rövidebb idő alatt lehet egy képeslapot átnézni, mint egy napilapot elolvasni, emellett a fontosabb politikai- és hadieseményekről is tudomást lehet szerezni a képeslapokból.

Ugyancsak a diákság olvasmányának tárgyát mutatja meg a gimnázium ifjúsági könyvtárának ellenőrző jegyzéke. A legutolsó könyvkiadásnál a VI. osztály által kivett 50 könyv közül 45 drb. szépirodalmi, 3 drb. a technikai és 2 drb. a szórakoztató.

Szem előtt tartva az itt felsoroltakat, láthatjuk, hogy a mai diákat általában a komoly dolgok érdeklik. Ezt tudva és ezt kielégíteni akarva, szerzi be az ifjúsági könyvtár a könyveket. Átlagban 30 új könyv között 23 szépirodalmi, 6 tudományos és 1 szórakoztató könyv található.

Utánanézttem annak is, mennyit szoktak olvasni a diákok. Itt érdekes eredményt kaptam. A legtöbbet a jó- és elégségesrendű tanulók olvasnak, utánuk következnek a jeles, majd az elégtelen rendűek, akik jóformán semmit sem olvasnak. Az itt kapott eredményeket összegezve, egy diák átlag naponta az iskolaévben egynegyed órát, a szünidőben egy

*) A folyóiratok rendszeres és tervszerű olvasására való nevelés is feladatunk. Ezt a munkát még ebben az évben megindítjuk. (Szerk.)

órát fordít olvasásra. (Ez az eredmény átlag eredmény, amelyben a séntmit nem olvasók is szerepelnek.)*)

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a diákság nem olvas roszszat, olvasmányai közt igen csekély számú az olyan könyv, amely felesleges, vagy éppenséggel káros hatású volna. Tehát nem az olvasásban van a hiba. A hiba az, hogy keveset olvasunk. Igaz ugyan, hogy a ma diákja a »legelfoglaltabb emberek« egyike, mégis törekednünk kell arra, hogy naponként legalább másfél órát műveltségünk fejlesztésére, azaz olvasásra fordítsunk. Vessük szívünkbe igazgató urunk mondását: »Ne múltjék el hét anélkül, hogy egy jó könyvet el ne olvassunk!« Nem könyvet, hanem jó könyvet olvassunk. A jó könyv felér a legjobb baráttal.

Mennél olvasottabb egy nép, annál inkább tud nagyot alkotni. Olvasnunk kell tehát sokat és jót. Így készüljünk a reánk váró nagy feladatokra, mert csak így felkészülve fogunk tudni helyünkön állni s megfelelni annak, amit a Haza vár tőlünk.

DÉRI SÁNDOR.

Milyen feladatok megoldása vár a népi származású újbári diákra? (Faluból-városba)

Hosszú, göröngyös útat kell megtennie a falusi parasztgyereknek addig, míg eljut az érettségi asztalhoz. Ennek az útnak problémáiról szeretnék néhány szót írni, hogy falusi diáktársaimat önmegfigyelésre buzdítsam és ezáltal útjaikat egyengessem. Azt a lélekben végbemenő törést fogom jellemezni, mely abban a percben megy végbe a kisdíák lelkében, amikor először lépi át a számára várostjelentő gimnázium kapuját.

A kis elemista lelkében a tudat alatt a falu, mint fogalom él. Nem ismer falujánál szebbet, nagyobbat, nem is vágyik el belőle, hisz ott talál meg mindent, ami az ő szükségleteit kielégíti.

Ez azonban csak addig a napig tart, míg szülei meg nem mondják neki, hogy városi iskolába fog járni.

Attól a naptól kezdve egyszerre minden megváltozik. A kis emberpalántának szűk lesz a faluszéli gye, ahol azelőtt játszani, kergetőzni szokott, pajtásai elől elzárkózik és úgy érzi, hogy a falu nem az ő világa...

Képzeletében magas kőházak között jár, lelki szemeivel már látja az emeletes iskolát, ahol — azt hiszi — csak óreá várnak...

*) Természetesen vannak tanulók, akik jóval többet is olvasnak, itt az átlagról van szó. (Szerk.)

És bekerül az iskolába...

Az első napon mindjárt csalódás éri. Rádöbben ugyanis arra, hogy itt, a sok gyerek között nem más, csak egy név a tanár úr zsebkönyvében, ami ugyan diákká teszi, de érzi, hogy a diákok között is ő a legkisebb. Osztálytársaival, különösen a városiakkal nem tud megbarátkozni, társalannak, elhagyatottnak érzi magát. Az osztályban esetlenül mozog, rá sem lehet ismerni az otthon örökké virgonc gyerekekre. Meghúzódik a padjában és csendesen figyelni osztálytársainak beszédét, viselkedését és próbálja azt eltanulni.

Valahogy ezekben a napokban érzi leginkább a kis falusi gimnazista, hogy szenvednie kell azért, hogy falun született, azért, hogy a falu nevelte.

Azért, hogy ezt a szenvedést elkerülje, szakítani akar mindazzal, ami őt a faluhoz köti, ami falujával van kapcsolatban.

Legelőször is beszédmódját szeretné megváltoztatni. El akarja hagyni az ízes, zamatos falusi tájszólást és helyette a város annyiszor kárhoztott köznapi nyelvét kezdi beszélni.

Nem hűtlenség ez a faluval szemben; a kis falusi diák ezt ösztönyszerűleg, önvédelemből teszi, hogy megvédje magát és magán keresztül faluját a jogtalan sértegetések ellen.

Míg a kis diák viselkedése az iskolában ennyire félszeg, otthon, falujában éppen ellenkezőjére változik magatartása. Mintha azt, amit az iskolában meg nem kapott, az iránta való tiszteletet és a neki »járó« tekintélyt, otthon akarná megszerezni, szinte nyügösködik szülein és környezetén. De ezt a nyügösködést a szülők nem veszik észre, mert maguk is úgy gondolják, hogy gimnazista fiuknak már »joga van« megtagadni a kisebb-nagyobb dolgokban való engedelmességet, arra hivatkozva, hogy »nem érek rá, mert tanulnom kell!«

Neveltséges állítás ez egy elsős szájából, mert negyedikes koráig két-három óra alatt minden diák el tud készülni napi leckéjével.

A szülők természetesen szentírásnak veszik fiuk minden szavát és nehogy valamiképpen a falu befolyásolja fiuk »úri« neveltetését, eltiltják mindentől, ami a faluval rokon. Nem szabad a gimnazistának barátkozni a régi elemi iskolai pajtásokkal, mert azok rosszak és viselkedésükben valahogy parasztok.

Szabad-e tehát csodálkoznunk, amikor egy harmadik-negyedik osztályos diák nem köszönt a neki ismerős és tiszteletreméltó öregeknek? Nem. Annyira belénevelődött a faluval szembeni idegenkedés, hogy semmit sem tart tiszteletreméltónak, helyesnek, ha még olyan is volna az, ami falusi, ami nem városi.

Igy tolódik el minden jóakarat mellett is helytelen irányba a faluból városi iskolába küldött gyerek nevelése. Hogy ez az eltolódás a falura

végzetessé ne váljon, iskolánkban a negyedik osztálytól kezdve már komolyabban megkezdődik ennek az ellensúlyozása. Gondoljuk végig, milyen következményekkel járna a falura nézve ez az eltolódás, ha ennek kiegyensúlyozására az iskola gondot nem fordítana!

A diák, akiből valamikor vezetőember lesz, teljesen kiszakadna annak a közösségnek éltető talajából, amelyből eddig maga sem sejtve táplálkozott.

Amikor pedig kikerül az életbe, nem ismervén faluját, érte nem hogy tenne valamit, hanem sokszor még ellene is dolgozik. Sajnos, erre nem egy példa adatott eddig is.

A negyedik osztálytól felfelé egyre több szót hallunk a faluról, a népi értékekről.

A falusi diák már kezdi nem tehernek érezni paraszti származását. Rájön arra, hogy a paraszti ösöket nem kell szégyenlenie, hanem büszkének kell lennie rájuk.

Azonban a józan paraszti ésszel gondolkodó felsős diák azt is meg látja, hogy faluja kulturális szempontból sok tekintetben el van maradvá és talán ez az elmaradottság az oka annak, hogy a társadalmi kiegyenlítődség a falu és a város között még nem jött létre, mert tagadhatatlan, hogy a művelt ember, legyen az bár falusi parasztszármazású is, meg tudja hódítani a várost. Példa erre a költő Sinka István, akit a városban sokkal jobban ismernek, mint falun. Együttal példa ez arra is, hogy a falu csak akkor tud a város szívébe férközni, ha saját egyéniségét, saját értékeit tárja a város elé.

Most már a diáknak, aki a népi gondolat híve, az fáj, hogy népe éppen azokat a tulajdonságokat hagyja el, amely őt a várossal egy színvonalra emeli. Hogy pedig ez meg ne történjen, kötelessége minden falusi diáknak magatartásában is kifejezni a népiesség értékét. Kötelessége pedig azért, mert a magyarság csak akkor lehet erős és egész, ha testvérként szereti és testvérként ismeri egymást.

A diák merje vállalni mindenütt, az iskolában is a paraszti sorsközösséget.

Ne próbálja önmagáról sem levetni a népi tulajdonságokat!

Ha a diák az iskolában így viselkedik, akkor meggyőződésének páncéljával fel van vértézve minden ellene és meggyőződése ellen irányuló támadással szemben.

Ezt a lelki átalakulást a legtöbb falusi diák átéli és úgy sokkal elviselhetőbbé számára a sok tekintetben idegen városi környezetében való tartózkodás.

Másrészt pedig az iskolában az osztályok szelleme maga is népi alapú, tehát a falu és a város közötti társadalmi kiegyenlítődség a felső osztályokban már megtörténik.

Azonban ne higyük azt, hogy haszontalan évek azok, amelyekben

a falusi diák elveszíti önmagát. Ki inna a mustból akkor, mikor forr? Senkinek sem izlenék az ital, de mikor már kiforrta magát és tiszta, gyöngyöző bor vált belőle, mindenki szívesen ürít egy pohárt az üdítő italból.

Ilyen bor válik a városba került falusi diákból is, ha nem felejt el, hogy faluból indult el.

HAMAR KÁZMÉR.

Irodalmi nevelésünk.

Önképzéssel

irodalmi műveltségünk megszerzése felé . . .

„Századunk nagy magyar költői“ előadássorozatban :

Vajda János-Reviczky Gyula*

A magyar klasszicizmus Arany Jánosban elérte csúcspontját, így a későbbi költőket csak Arany epigonjainak nevezték volna. Vajda János, Reviczky Gyula és a többiek azonban nem akartak epigonok maradni. Ezért történt a hagyományválság és egy új irány keresése.

A hagyománytól való elszakadás irodalmunkban fejlődést is jelent! Mert nemcsak az éposz, az óda, a ballada és a történeti regény műfaja vált kiveszővé, s jött helyébe a versesregény, hanem e kor »az évtized olcsó hazafiaskodás frázispuffogatását és népieskedését is elvetette.«

Nemcsak a népies nemzeti irodalom, hanem az »illúziók« kora is lejár. De a régi irány elvetése még nem hozta létre az újat! Ez a kor az iránykeresés kora. Mindazonáltal e kor költői, ha nem is a legnagyobbak közé tartoznak, mégis úttörők. Amit Reviczky jóslott: »Új hangot hozunk a magyar lírába« — valóra vált.

Mi ez az »új hang«, én nem fejtegetem tovább. Inkább a két legnagyobb képviselőjének, Vajda Jánosnak és Reviczky Gyulának költészetén keresztül fogom bemutatni.

VAJDA JÁNOS 1827-ben született, tehát csak alig pár évvel volt fiatalabb Aranynál. Új tárgy, új hang, öntépő vigasztalanság, élet-halál ihleti verseit. Bármiről ír, költeményében majdnem mindig ott találjuk a keserű vívódást önmagával és a világgal. Különösen sokat foglalkoztatta

*) Vajdával kezdtük, mert az »új költészet benne kezdődik«.

őt a létnek és a halálutáni életnek problémája. Ezt a nagy vívódást fejezi ki az »Őszi tájak« c. költeményében. (Bemutatva.)*

Több természeti képpel kezdődik a költemény, amelyek mind az ősz szomorúságát fejezik ki. De alig kezd a képből áradó gondolat kifejezésére, s máris fülünkbe cseng az elmúlás borzongató gondolata. »Elhervad a rózsza, lehull a levél! Ezért születünk hát, ez azéleti cél? Csak eddig a pálya, semmit se tovább, Vagy itten az ember csak öltözik át?«

Igy kapcsolódik a költő az őszi kép hangulatából a lét és nemlét kérdésébe. Majd tovább folytatja és azt kérdezi, hogy vajjon mi itt az örök: »a halál-e, vagy a lét?« Hol keressük a kezdetét és hol a végét? Mi ebben a csalódás, hol van itt az álom? Itt, vagy talán túl az élet határán? Azután ismét az ősz képét festi a költő. De még be sem fejezi e gondolatot és ismét az élet-halál kérdését veti fel. Hát hiába hiszünk, hiába remélünk? Hát semmi sincs, ami vigasztalna a sír után? A dörgő hantok vajjon örökre elzárják-e kedvesétől a hű szeretőt?

A temető dombjai nem adtak feleletet kérdéseire, de a természet ölen megkapta a választ. »Sírhalmot öelve az anya zokog. Majd kigyú! a csillag, kisüt a hold. S ott fenn a keresztfán suttogja a szél: Kinyílik a rózsza, kihajt a levél!«

Amit értelmével nem tudott felfogni, azt a szíve a hit kötelékébe kapaszkodva megértette vele: a sír széle még nem végső határa életünknek. Csak a test hal meg, a lélek megmarad és él tovább.

De nemcsak az elmúlástól borzad a költő. A nagy lélek sehol sem talál nyugtot! Hiába vár választ a vallástól, a költészettől. A pozitivistá tudományosságban is kereste. Ezt a nagy lelki szorongatást írja le a »Végtelenség« c. hatalmas gondolati költeményében.

A költő ismét a temetőben jár, és ott a sírok között eszébe jut az örökkévalóság gondolata. »Örökké, mindörökkön, mindörökké! Mily iszszonyú, rettentő eszme!« S te ember, midőn temetőid kapuira ezt írod »Feltámadunk!« Meggondolod-e, mit jelent e szó? Nem véled-e, hogy »Az örökkétartó idő kohója Mindent megolvaszt?« Nincs olyan öröm, vagy gyönyör, amit az idő unottá ne tenne. Idővel még a fájdalom is megszokottá válik. S minél nagyobb az, annál hamarabb. Ami most »vérforraló gyönyör«, az »ezredév multán« gyeheennai kinná változik. De hisz milyen vigasztalás az, megszokni a pokol tüzét. Most ebből a kútból egy pillanatnyi is halált hoz. Azt a halált, amely elringatja egy időre a fájdalmat, elaltatja a vergődő öntudatot s megszünteti a kétségbeesést. De vajjon úgy van-e ez?

Hiába jár a sírok között, nem kap rá választ. Csupán egy bizonyos, s éppen ez ejt kétségbe. »Az, hogy vagyok, leszek. Nem létezővé immár

*) Az olvasó vegye elő az ismertetett költők műveit és a »Bemutatva« jelzett költeményeket olvassa el.

nem válhatok soha.« Hiába leszek akármivé: »Csak egy dolog, ami bizonyos itt: Hogy többé meg nem semmisülhetek. Örök s végtelen e habarcs világ. Nem veszhet belőle semmi sem.«

Íme, az idealista Vajda, mennyire elvetett minden metafizikát s mennyire belesüllyedt az anyagelvűségbe.

Majd ismét azt a kérdést veti fel, hogy mivé leszünk, hová leszünk halálunk után? Mert mégis csak szép e földi élet, s mily borzasztó a halál! Mindenki ragaszkodik a léthez. Ha már egyszer születünk, »szeretnénk tovább maradni.« De midőn átéltük életünket és a sírhoz értünk, az a gondolat járja át agyunkat, hogy jobb volna nem lenni, jobb volna megszűnni. Azonban hiába minden! »Voltam, vagyok öröktől fogva, és leszek.« A sír tehát nem örök. »Csak maga az egész, az egyetem, Az idő és anyagmennyiség örök.« Eltűnésünk eszerint nem más, mint anyagváltás. De mindez mit árul el abból, ami a halál után van? Hasztalan minden, a sír nem ad feleletet.

Végre a költő elveti a számára semmit sem mondó materializmust, s a hit koporsókötélékébe kapaszkodik, mert belátja, hogy egyedül ez tud neki választ adni arra, ami a sír után történik velünk.

A nagy pesszimizmuson kívül nagyon jellemző erre a korra az iránykeresés. Már nemcsak az Isten és a lét kérdései foglalkoztatják költőinket, hanem váratlan közelségbe jutnak önmagukkal is. Felszabadulnak az én hangjai is, mert a nagy pesszimizmusban az »általános emberi« sors nem ad számukra vigaszt. Ezt a nagy nyugtalanságot, ezt a lázas keresést fejezi ki Vajda a »Nyári éjjel« (III.) c. költeményében.

Már a vers első sorából is észrevehetjük, hogy itt egy »vergődő lélek« beszél. »Elindul ím egy árva lélek.« Azután arról ír, hogy »Mint a fogoly vad mély veremben, Hol menthetetlen vége van, Kísérli a szökést szünetlen, Bár látja már, hogy hasztalan.« Éppen úgy vergődik az ő lelke is, pedig tudja, hogy amit keres, »föl nem találja.« »Szeretné tudni«, hogy van-e Isten, s hol van az? Mi a lét és a halál értelme? Milyen borzasztó az, hogy el kell múlni innen! És mégis így a jó. Mert mily szörnyű volna örökké élni! De ha lelkünk megsemmisül, akkor talán nyugtot talál. Ezért arra kéri az Urat, hogy örökre ölje meg őt. Ne tudjon többé arról, hogy valaha volt és még lehet.

Az 1848–49-es szabadságharc tragikus végzete Vajda lelkét is nagyon lehangolta. Ekkor írta egyik legsötétebb hangulatú költeményét, a »Meghasonlás«-t. »Semmi sincs tökéletes. Hitvány volt és lesz az ember«, mondja a költő. Mit törekszünk jobbra, szebbre? Minden úgy van jó, amint van. Nagyokat akarnak alkotni? A mulandóság ügyis előre kineveti azt. Ne törődjünk semmivel! Együnk, igyunk és nevéssünk! Vagy talán másokat akarunk boldogítani? Éppen azok fognak földre teríteni, akiket boldoggá akarunk tenni. Ne törődjünk azért másokkal! Inkább gondol-

junk magunkra és keressünk egy olyan nyughelyet, ahová még ez a hang sem ér el: »Egyél, igyál és nevéss!«

Nemsokára a szabadságharc után írta Vajda »A virrasztók« c. nagy költeményét.

Az ország egy nagy halott, amely kiterítve fekszik a »csillagoltó sötétségben«. Mindenki mélyen alszik, csupán mi költők vagyunk még ébren. De talán mi is csak azért virrasztunk, mert a torban éhen maradtunk, s most kénytelenek vagyunk a csontokon rágódni. Ránk nem maradt semmi örökség. Minket a nemzetség fizet, amiért sírunk vagy éneklünk. De maholnap már a sírás sem fog kelleni! Hisz az idegenek jól mulatnak a »vérben ázott« tereken! Az örök pedig elaluszna mélyen. Rajtuk kívül nincs élő lélek. Mi pedig álmodunk ébren oly hihetetleneket, hogy el sem merjük mondani, mert a holt szeme még félig nyitva van, s hátha nincs is egészen meghalva. Csak titkon várjuk a sötét éjtszakában, vajjon meg virrad-e már? De hasztalan! A hajnal csak nem pirkad. Pedig dalunk már egyre fogy, s az álom minket is elnyom. Boldog Isten! Mi lesz, ha mi is elalszunk? »Akkor aztán késő minden — mozdulhat a tetszhalott...«

Keserű tudatossága oly sötét pesszimizmusba hajtja Vajdát, hogy felzivatogt és túlozó fantáziája már fővárosunkban is Sodomát lát. Szerinte az egész város egy nagy vásár, ahol árvereznek, s aki legnagyobbat hazudik, azé az áru. Mily sívár e kikiáltási ár! De hát ér-e ez többet? Nem hallani itt mást, csak a kéjvágy nyerítését, a hiúság bölgését és az irigy önzés éhes vonítását. Hiába itt minden! »Én már csak a kénkő esőt leselem.« Tudom, el fog jönni. Már itt van a láthatáron, de azért nem menekülök. Hadd pusztuljak én is itt. Legalább majd ha kiásnak a hamuözönből, látni fogják, hogy a sok érzelmi fásult között volt egy igaz is.

Vajda lelkében ott élt az igazi hazaszeretet is. Ezt a nagy hazaszeretetet fejezi ki a »De profundis« c. költeményében.

»Mint az árva holt anyára, Úgy borulok rád, hazám.« »Hisz te még nem haltál meg, csupán a fegyvereid raktad le. Vagy talán pihensz és hallgatózol, hogy ki a híved és ki az árulód? Mert bizony sokan vannak, akik »ruhádon osztoznak.« De én nem ezek közé tartozom: »neked éltem, érted éltem Önfelelten, igazán.« A nagyobbak azonban eltaszítottak tőled, hogy ne halld hangomat. Ezért most sikoltva költelek, ne hogy a »prédaleső banda« élve eltemessen. Hiába hazudoznak nekem össze-vissza rólad! Hiszem, hogy az Isten még egyszer leszáll a keresztfáról és elkorbácsolja a hazaárulókat. Ha pedig mégis igaz az, hogy meg kell halnod, akkor én is ott haljak meg testeden, veled együtt. Ezáltal legalább a feledéstől fogom megóvni híred, neved.

Vajda János költészetében hatalmas szerepet töltött be életének nagy szerelme, a verseiben gyakran előforduló Gina, eredeti nevén Kra-

tochvill Georgina. A költőnek megtetszett a szép és művelt leány, de Gina mégsem lehetett Vajdáé! Nagyravágyó anyja elvitte őt Bécsbe, mielőtt a költő megkérhette volna kezét. Vajdának ez az eset nagy és hoszszantartó fájdalmat okozott. Ebből a nagy fájdalomából született meg legszébb költeménye: a »Húsz év múlva«.

Jellemző képpel kezdődik a vers. Szívét a Mont Blanc csúcsának jégéhez hasonlítja, »minek nem árt se nap, se szél«. Hasztalan minden, az ő lelke nem olvad fel. De néha csöndes éjjelen szerelmének »hattyúi képe« még felmerül s ekkor szíve még kigyúl »Mint hosszú téli éjjelen Mont Blanc örök hava, Ha túl a fölkelő nap megjelen...«

A fájdalom már le van győzve lelkében, de ott él még az emlékezet. Attól nem tud menekülni! Az emlékezettől csupán az 1897-ben bekövetkezett halála szabadította meg.

* * *

REVICZKY GYULA 1855-ben született Vitkócon. Már születése és gyötrelmes gyermekora előre meghatározta sorsát. A törvénytelen fiút atyjának felesége, Zmeskál Judit neveli fel. Anya helyett anyát kapott, de nem sokáig élvezte az anyai szeretetet! Még csak három éves, midőn a jó asszony meghal és ő árván marad. Róla írja a költő egyik legszebb elégiáját, az »Imakönyvem«-et.

»Aranykötésű imakönyvet Hagyott rám örökül anyám.« Ez az egyedüli emlék maradt fenn anyjától a költő számára. Gyakran szokta olvasgatni, gyakran keresett az imádságban vigasztalást. Most is éppen azt nézegeti, midőn szemébe tűnik a könyv egyik sarkában anyjának írása. E pár sor eszébe juttatja a szerető asszonyt. Úgy tetszik neki, hogy egyszer látta őt, midőn ravatalon feküdt és ő ott állt apjával fölötte és sírtak. Mily rég volt az, mikor még az anyja imádkozott ez imakönyvből! Itt látható néhány fürt a hajából, amihez »akkor nem illett még a szenvedés.« Egy írott imádság mellett van az anyja haja, kissé odább pedig »egy szentnek vézna képe, S egy régi halvány Mária«. Amint nézi a szentképet, eszébe jut, hogy őt is éppen így viselte meg a sors. Sokszor szeretne sírni, ha nem szégyelné a könnyeket. Az Úr imádságát üti fel, az legalább vigaszt nyújt számára. »Imádság kell a szenvedőnek, Akit a sors árván hagyott«. Sokat szenved, de ő azért nem zúgolódik. Legyen meg az Isten akarata. Idegenek között éltem, türtem a megalázást, de én ezt nem panaszolom fel senkinek sem, »Csak szellemednek jó anyám«. S akármenyit szenvedtem is, a régi imakönyvet és emléked azért még szentül őrizém.

Nincs a magyar költők között talán egy sem, aki annyit szenvedett volna, mint Reviczky Gyula. Hallgassuk meg, hogyan mondja el szomorú életét a »Himnusz« c. költeményében. (Bemutatva.)

Mikor ő született, bölcsője mellé a boldog istenek álltak és elárasztották őt minden boldogsággal. De ez az öröm nem tartott soká! Jött az ördög és nyomában annak társa. Elsőnek szegődött be hozzá az »Árvaság«. Apa, anya és hajlék nélkül kellett neki tengődnie. De ez még nem volt elég. Jött a »Szegénység«, a »Magányosság«, majd utána a »Szenvedély« és a »Dicsvágy«. Már-már úgy érezte, hogy mindenki elhagyta őt. De mégse! Jött Emma, a tündéri szépség és ez elvitte őt a »Szerelem« hazájába. Ott sorra jött a sok isten és mindegyik megáldotta őt. S ő áldotta a sorsot, aminél különbet a legjobb sem érdemel.

Sajnos, e jó sors nem soká tartott. Nem azért született Reviczkynek, hogy boldog legyen! Imádott kedvese, Emma elhagyta őt s vele együtt boldogsága is tovaszállt. É dalciklushoz tartozó utolsó költeményében, a »Szerelmi epilóg«-ban, már búcsút mond kedvesének: »Isten hozzád, zord életemnek, Egyetlen rózsaszála«. Úgy érzi, hogy többé nem fog tudni igazán szeretni, szíve Emma nevével fog a sírba szállni.

Az 1870-es évek költőire a filozófiai rendszerek közül különösen Schopenhauer bölcsőlete volt nagy hatással. Reviczky annyira szerette a nagy »halálmadár« filozófiai rendszerét, hogy »Schopenhauer olvasása közben« címmel még költeményt is írt róla.

Komor, nagy eszmék tárnak a költő szemei elé, amelyeket akár-hogy is vizsgál, vigaszt nem kap tőlük. De kit is vigasztalának az ilyen kijelentések: »A teremtés elhibázott...«, »Bűnre vagy teremtve...«, »Átkozd anyádat, születésed...«, »Nagy bűnhődés az élet...«, »A boldogságnak vágya van csak...«, »Sorsod előre van kiszabva...«, »Rab vagy, játékszer és gép...«, »Ismerd s útald meg a világot...«, »Legjobb nem élni, nem születni...«

»Sötét lapok: mély komor eszmék! Takarjon el most rózsafátyol.« Hasztalan hirdeti most Schopenhauer, hogy »a boldogságnak vágya van csak«, én hiszek a boldogságban és lelkem vágyódik utána. S ha nem is leszek soha boldog, azért továbbra is fogok szeretni, álmodni és rajongani.

E kor költészetét — mint már előzőleg is mondtam — az jellemzi, hogy ebben az időben költőink az iránykeresés buzgalmában elvetik a »nemzeti« fogalmát és helyébe az »általános emberi« és az »egyen« fogalmát állítják. Ez a jelszó, melytől a megújhódást remélik. Azért, midőn Arany János a »Kozmopolita költészet« c. költeményében azt írja, hogy »Pusztá elvont ideállal Inkább nem is dallanék«, Reviczky nyomában megírja »Arany Jánosnak« címmel a választ s ebben a következőket mondja: »Szép az ének, szent az ének, Drága kincs, ha nemzeti. De a legszebb dal örökké Általános emberi.« Majd pedig azt akarja bebizonyítani, hogy a nagy költő nem egy, hanem »valamennyi nemzeté«. Mert aki általános eszméket énekel, az nagy akkor is, ha nem nemzeti. A nemzetek eltűn-

nek, újak jönnek helyükbe. Róma megszűnt, de Horatiusban élnek emberei.

A költő akkor a leghatalmasabb, ha a forrása egy, amely »minde-
nütt süt, mint a nap. A tied is mindenütt süt — írja Aranynak, — Nagy
vagy a nagyok között! Nemzet ily nagyvá sosem tesz, Csak az eszme,
mely örök«.

Midőn Reviczky e sorokat írta, nem gondolt arra, hogy minden nagy
költőt nemzete tesz nagyvá, s az, ha saját népe alkotó értékeivel gazda-
gítja a világirodalmat, s csak ha ez megtörtént, akkor vesz róla tudomást
a külföld. Ha Horatiust Róma nem ismerte volna el nagy költőnek, ma mi
sem ismernénk őt. Kell tehát, hogy a költő nemzeti legyen!

Később Reviczky is visszavonta e kijelentéseit, s az »Utolsó vágy«
című költeményében már azt mondja, hogy nem baj az, hová temetik,
»Csak legalább, melyet takar, legyen minden kis rög magyar.« S e testvér-
telen nép között egy nyelvet értsenek, »szép nyelvedet magyar hazám!«

Az újirányú költészetben az »én világa« is jobban előtérbe jut. Er-
ről szól Reviczky a »Költő világa« c. költeménye.

»Hangulatért mit mentek Ázsiába?« Miért akarjátok a multat meg-
hamisítani. A költőnek csak egy világa van, amelyben él. Hagyjátok a ré-
gi lovagkort, a régi mithoszt! Meg van az már énekelve! Ha újat akartok
írni, szakadjatok el az »ósdí«-tól! Tűzbe az oly művel, amelyben nem a ti
véretek folyik. A mult csak tanulságot adjon számotokra! Ihletet a jelen-
ből szerezetek! Ne mondjátok azt, hogy az érzelem kicsépett szalma!
Míg egy nap fog haladni az égen, míg a tavasz virágokat fog hozni, míg
boldogság és könny lesz a földön, ihletében a költő mindig újat éne-
kelhet.

Első nagy szerelmi csalódása után megismerkedik Reviczky Pesten
egy »töpörödött, vézna« leánnyal, aki sem nem fiatal, se nem szép, de
mégis jólelkű és okos, s akit költeményeiben Perditának nevez. A költő
megszereti őt: »Szeretlek mint egy elhagyottat egy másik elhagyott szé-
rethet.«

Amint látjuk, ez nem is annyira szerelém, mint inkább megszánság
volt. A leány szerette a költőt, minden bántalmat eltűrt tőle. De midőn
megtudta, hogy Reviczky verseiben Perditának nevezi őt, haragra lobbant
és örökre elhagyta a költőt.

Reviczky nem volt olyan nyugtalan lélek, mint Vajda. A keserű lelki
vívódások az öntépő vigasztalanság, s az élet-halál problémája helyett
Reviczky verseit inkább a fájdalom, az elvagyódó szomorúság és a sajduló
hangulatok jellemzik. A sok nyomorúság és a beteges, tüdőbajos élet na-
gyon hozzájárult e lelki alkat kialakításához.

Reviczky nagyon érzékeny lélek volt, s így minden kis benyomásra
erősen reagált. Ezért költészetének tárgya sokféle. Legszebb versei mégis

azok, amelyek a magányról és a halálvágyról szólnak. Figyeljük csak meg
a »Magány« c. költeményében, mily hű társának tartja a magányt. De
nem csoda! Gyerekkori árvaságától kezdve állandóan kíséri őt. Amint
nőtt, úgy nőtt vele a sötét magány is. Családi fészkek nélkül, hajléktalanul
kellett neki egész életét áttengődnie. Pedig a féreg is megleli párját,
s neki egyedül kell élnie? Neki már sohasem lesz otthona? Hisz minden
szív megtalálja a mását, részesét! Miért kell éppen neki így bolyongnia?
Hiába minden! Az ő végzete a magány. Tudja, hogy a tömegben nincs
helye! Nem is kívánkozik oda, inkább meghalni szeretne. »Majd egy nap
eljövén az óra, Mely egyszer üt mindenkinék: Meg tudád álmok álmodó-
ja, hogy élni szép, de halni szebb.«

Akár mennyire is kívánczozott a magánynak e nagy költője meghalni,
midőn érezte, hogy közel a halál, szeretett volna még élni. A »Számllálgat-
tom« c. költeményében már azért esd az éghez, hogy még legalább egy
pár nappal toldja meg életét. De hasztalan! 1889-ben, 34 éves korában
magához vette őt az annyit emlegetett halál.

Vajda János és Reviczky Gyula még nem hoztak új tüzet költésze-
tükbe! Ők csak úttörők voltak. Mindamellet nagy érdemük van a magyar
irodalom fejlődésében. Ady Endre ugyanis az ő nyomdokukon hozta meg
a tüzet a XX. századi irodalmunkba.

VARGA FERENC.

Babits Mihály, a költő.

Gyűlöllek: ez az első szó Babits Mihály Összes Versei-
nek kötetében, és ez az utolsó: halál. Egyik sem olyan em-
ber szava, aki boldog volt a Földön.

A kettő közt négy évtized szötte csodálatos versekké
minden élményét és gondolatát. És ezalatt a négy évtized
alatt — bátran mondhatjuk — nem ismert nyugalmat, nem
ismert örömet.

Halálos betegsége mély nyomot hagyott versein. De
vajjon a hosszú esztendő gyötrelmei, a testi és lelki fáj-
dalmak és végül a lassú, emésztő halál mélyítette el a köl-
tészetét? Nem hiszem. Igaz ugyan, hogy a szenvedés mé-
lyít, nemesít, felemel. De Babits betegségén kívül is sokat
szenvedett; mindig szenvedett. Zsenije maga is szenvedés
volt számára. Az örjítő gondolatok hiába kerültek papírra,
hiába vágyott kifelé magából, mindig magára maradt. A ma-

gánytól s önmagától hiába akart elmenekülni, egyetlen enyhítő eszköze a vers volt, s a vers állandó témája: saját maga.

Jellemző a »Névjegyemre« c. verse, amelyben ezt írja: »az én világom mindenkép más a tieteknél: én nektek idegen vagyok. S tág is a világom, de idegennek belé a be- menet tilos.«

Igen. Ez a zsenik örök tragédiája: tág az ő világuk, szinte elvesznek benne, de más oda be nem léphet.

Babits is egyedül élte a világát. Ahogy Szabó Lőrinc mondja: »mint kóbor szellem az égben, mint eltévedt gyermek a földön.«

Ez a magános, szomorú és csodálatos élet egy szekszár- di zöld-zsalus házból indult ki. A fehérre meszelt falak közt él Hajnalka, a beteg, fonnyadó édesanya, valóságos nevén Kelemen Auróra. Az apa, a szigorú bíró, már régen meghalt. A boldog, felejthetetlen pécsi diákéletről igen sok ver- sében megemlékezik Babits. Nemhiába mondja, hogy »ott- hon, gyermekkorunk álmában, a mienk a boldogság, hogy azután örökre eltűnjön. És egész életünkben ezt keressük.« A pécsi uszoda derűs vizében talán a kis Babits is úgy érez- te, hogy kezében a boldogság — a mérhetetlen. Idő egy kis pillanatáig. A kezében érezte, hogy azután örökre elveszít- se, örökre, s még a lehelletét se érezze.

A diákkor kedves napjai után a pesti egyetemi élet kö- vetkezett: ekkor születnek meg az első verseskötet zsenge versei.

Horatius hangján szólal meg először Babits: »Odi pro- fanum vulgus et arceo...« »Gyűlöllek: távol légy, alacsony tömeg, ne rezzents nyelvet: hadd dalolok soha nem hallott verseket ma, múzsák papja, erős fiatal füleknek.«

Igy félt a költő a tömegtől, így féltette Babits az alko- tást, amikor elindult az úton. S ez az, ami ő abba a sokat emlegetett »elefántcsonttoronyba« vitte.

Ifjú tanárként erre-arra hányódik, Magyarország egyik végéből a másikig. Baja: egy szürke év a cisztercieknél. Fo- garas: hideg kisváros a hóval fedett hegyek lábánál, ahol »csak korcsolyázni, hegyet mászni és izzó vaskályha mel- lett görögöt tanulni lehet.« Nem csoda, ha ebben a fagyban, ebben a télben a költő egyedül érzi magát. Nincsen barátja, nincsen akivel megossza az élet kis örömeit és bánatait. Szomorúan bújnak elő a szavak, kézenfogva, táncolva, éne-

kelve. Játszik, dobálódzik velük és mi szinte megbabonáz- va állunk a nyelvi szépségek előtt.

Egy szomorú vers.

(Bemutatva.)

A fogarasi tél szülötte, a »Fekete ország« is:

»Fekete országot álmodtam én,
ahol minden fekete volt,
minden fekete, de nem csak kívül:
csontig, velőkig fekete,
fekete,
Fekete, fekete, fekete.«

Feketének álmodott mindent. Az ég — a tenger, az ál- lat — az ember, az öröm — a gyász, mindenütt fekete világ. Fekete az arc, a gond, az ér, a vér, a velő, a csont! És ez a fekete nemcsak egy szín, nemcsak a napfény játéka: a föld, a lélek az, ami fekete!

»Más szín a napfény vendég-máza,
a nap a színek piktora mind:
fekete belül a földnek váza,
nem a fény festi a fekete színt
karcsú sugárecsetével,
nem:
fekete az anyag rejtett lelke,
jaj,
fekete, fekete, fekete.«

Talán nem értjük ezt a verset. Talán nem bírjuk Babits fantáziáját utolérni, melyben ez a fekete nem a színt kép- viseli, hanem azt a sötétséget, azt az áttörhetetlen feketesé- get, amely akkor őt körülvette. Mint egy zsonglór, oly bra- vúrosan dobálja a szavakat, dallamozza a sorokat.

Babits Pestre kerül. Egy probléma foglalkoztatja: mi az emberi élet? Van-e valami értelme ennek a rövid létnek itt a Földön?

— Csak egy emlék vagy, — ezt mondja Babits, — s amint letűnsz a Földről, csak annyi nyomot hagysz, mint egy sáros cipő a tiszta szőnyegen.

De beszéljen a vers maga:

Csak posta voltál.

(Bemutatva.)

Mennyire lemondó ez a vers! Babits kezdi elveszíteni hitét. Alig több, mint egy évtized előtt az ifjú költő még ezt mondta: »Hiszek abban, hogy érdemes élni!«

Most már céltalannak látja az életet. És a büszke emberhez, aki azt hiszi mély nyomot hagy mindenütt, így szól: — Kérdezd meg a szőnyeget, hogy piszkos cipőd sarán kívül marad-e rajta valami lépteid nyomán, kérdezd meg az utcát, a házakat, hogy mi marad belőled majd!

Csak egy futó, egy tovatűnő emlék.

S nem tud szabadulni ettől a gondolattól. »Ember vagyok, tovatűnök, semmivé leszek én is, de hát akkor miért kell szenvednem?«

Pedig szenvedett: mindig szenvedett. A hatalmas láng már kialvófélben volt.

Babits haldoklott.

S a lassú és emésztő haldoklás két hatalmas verset szült: »Ősz és tavasz között« és »Balázsolás.« A szenvedés keserű jajszóként csendül fel a nagybeteg költő ajkán, halványuló lelkének utolsó látomásaként vetődik elénk a kép:

»Barátaim egyenként elhagytak,
akikkel jót tettem megtagadtak,
akiket szerettem nem szeretnek,
akikért ragyogtam eltemetnek,
ami betűt ágam írt a porba,
a tavasz sárvize elsodorja.

Száradt tőke únt tavalyi vendég:
nekem már a tavasz is ellenség!
Csak te borulsz rám asszonyi jóság,
mint letört karóra a rózsák,
rémült szemem csókkal eltakarni...
Oh, jaj, meg kell halni, meg kell halni!«

Tele szenvedéssel, büntudattal lángol fel ez a lélek a halál küszöbén. Beethoven szimfóniáinak haláltusájával hasonlítják össze Babits őszinte remegését a Halál közelségétől. Az »Ősz és tavasz között«-öt a »Balázsolás« követte.

Babits ismét két fehér gyertyát tesz keresztbe nyakán: újra gyermek lesz. Újra érthetetlen szavakat nyög szent Balázshoz, az »okos felnőtthöz«, aki túl van már mindenben, mindent tud, talán még azt is, hogy — nem is olyan nagy dolog a halál.

Balázsolás.

(Bemutatva.)

Utolsó nagy műveként, Hattyúdalaként, megalkotta Babits a Jónás könyvé-t Hűsz esztendő hite, bátorsága után, a reményvesztett Babits zsenialitásának utolsó lobbanásával megírja a Jónás könyvét. Az Isteni Akarattal szemben lázongó, ellenkező Jónásét, akihez így szól az Úr:

»A szó tiéd, a fegyver az enyém.
Te csak prédikálj Jónás, én cselekszem.
Ninive nem él örökké. A tök sem,
s Jónás sem. Eljön az ideje még,
születni fognak újabb Ninivék
és jönnek új Jónások, mint e töknek
magvaiból új indák cserepednek,
s negyven nap, negyven év, vagy ezerannyi,
az én szájamban ugyanazt jelenti.«

A második világháború elmosta minden reményét, és már csak a mérhetetlen Időben lévő hite maradt meg. A mérhetetlen időben, melyben »negyven nap, negyven év, vagy ezerannyi«, nem különbség.

Mert a régiek helyére újabb Ninivék, Jónások és Babits Mihályok jönnek, háborúra béke, békére háború, bánatra öröm és szenvedésre vigasz jön, s a boldogság ott fenn az elérhetetlenben elmosódottan int le felénk: ez az Élet.

S így végigmenve Babits költészetén, láthatjuk, hogy híd ez: csodálatos híd, mely a tömeg — és halálfélelem két pillérén épült fel. A klasszikus formában írt pirostulipános arányjános sorok mögött egy modern költő rejtőzik, akin megérezni Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Ady, Vörösmarty izzó parázsát, s ahogy haladunk a hídon, egyszerre csak kialakul ezek összességéből az új, a nagyszerű babitsi vers.

Lépünk erre a hídra! De ne csak futtában, ahogy most tettük. Sétáljunk majd végig rajta, nyitott füllel, éber szemmel.

Igen, ezen a hídon ismerős hangokat hallunk majd, ahogy Szabó Lőrinc mondja: »ezen az a hídon az emberiség hullámzik!«

WEISZ ÁGNES.

Kosztolányi Dezső

Babits Mihály mellett a XX. század első évtizedében tűnik fel Kosztolányi Dezső. Egyazon évtized hozta életre a modern magyar költők e két nagy alakját és egyúttal egymásnak nagy ellentétét.

Babits és Kosztolányi egyébként jóbarátok voltak, s az ellentét, ami mégis fennáll köztük, csak költészetükben van meg.

Babits a »tudós költő, a poeta doctus« példája. Eleinte ugyan ő is esztéta volt, de későbbi verseit, amelyek egytől-egyig mély értelemmel és érelemmel vannak átfűtve, már nagy gondossággal és bizonyos szellemi küzdelmek árán írta.

Kosztolányi ellenben esztéta-lélek és mindvégig az is marad. Ő maga mondja magáról: »Homo aestheticus sum.« Költeményeiből hiányzik az a mély értelem és érzelm, ami Babitsot és Adyt is jellemzi. Szerinte a vers öncélú; csak azért van, hogy szép legyen. Ez az elv meg is láttatja hatását egész költészetén. A szép versek költője. Verseiben állandóan az érzés és érzéklés határán lebeg, s minden érzelmi élménye érzéklésekbe olvad bele. Életének egyetlen nagy problémája: a halál. Minden mondatán, költeményén a halál árnya, az elpusztulás, megsemmisülés borzalma terjeng. Ez végigkíséri őt egész életében. Előre borzad attól a naptól, amely majd az ő halálát hozza. Nem talál értelmet az életben. Avval, hogy érzelmi élményeit érzéklésekbe olvasztja, akár tudatosan, akár tudat alatt, a lelkét kínzó nagy probléma súlyát teszi elviselhetőbbé, könnyebbé. Vagyis a való életben érzékelhető dolgok szerepeltetésével mintegy megnyugtatta önmagát.

Kosztolányi lelke, csupa végtelenül finom érzékenység. Minden egyszerű jelenség, hétköznapi élettöredék, visszhangot kelt benne s nyomot hagy lelkében: érzést vált ki. Csakhogy ezek az érzések az ő nagy problémája felé vonzzák képzeletét, s most már menekülni akarván, visszatér az érzést kiváltó tárgyra, személyre, vagy eseményre. Ez egyben a másik mód, ahogyan költeményei születnek. Itt tehát nem az érzésből kiindulva tért át az érzékelhető dolgokra, hanem ezek váltják ki belőle az érzést. Költeményeit az esztétikai szépség, a titokzatosság és a sejtetés viszik közel az ember lelkéhez.

Hogy az érzékelhető dolgokon keresztül, — amelyeket mindenki ismer és amelyeket a hétköznapi életben szinte figyelmen kívül hagy az

ember, s emiatt nem is kelthet benne érdeklődést, — hogyan visz bele szépséget a versbe Kosztolányi, azt impresszionizmusával magyarázhatjuk csak meg. Mi is az az impresszionizmus, mi az impresszió?

Az impresszió: benyomás. Vagyis a költő úgy írja le azt a bizonyos tárgyat, amilyen benyomást az első pillanatban kiváltott belőle a tárgynak a meglátása. Például: — ha a hulló hópelyhekre azt mondja a költő, hogy olyan, mint a fehér rózsá; vagy mint Tóth Árpád mondja egyik versében: »a hold, nagy rajzszög, aranyból.«

Ezeket tartottam szükségesnek megemlíteni, mielőtt hozzáfognánk magukhoz a költeményekhez, mert szeretném, mert azok is megértsék, akik eddig még egyáltalán nem foglalkoztak vele, s az itt vázoltak alapján nyomban észrevegyék az értéket az egyes költeményekben, átérezzék a benne rejlő szépséget, ami egy modern ember lelki vívódásainak rajzán keresztül került a költeménybe.

De előbb még valamit a költőről!

Kosztolányi Dezső 1885-ben született, Szabadkán. Atyja tanár volt, tehát az ifjú Kosztolányinak megfelelő és elegendő alkalma adódott, hogy szépérzékét helyes irányban nevelje ki. A fiú kitűnően tanult. Az érettségi után beiratkozott az egyetemre, maga is tanárnak készült. De tanulmányait megszakította és újságíró lett. Ezzel indította el költői pályáját és írt, mert örömet lelte az írásban, s lassan a modern magyar líra legnagyobbjai közé emelkedett.

Mi most ezen az úton fogjuk néhány nagy lépésben követni őt. Egy évvel azután, hogy újságíró lett, 1907-ben, megjelenik az első verseskötete: »Négy fal közt« címen. Néhány szép költemény, jelképek, titokzatosság. A »nagy probléma« már itt is felvetődik. Néhány költeményében már feltűnik impresszionizmusa és szimbólizmusa és sejtetni engedik a nagy költőt.

Jellemző a »Megállt az óra« c. versé. Figyeljük meg!

Megállt az óra.

(Bemutatva.)

Egyeseknek bizonyára furcsának tűnik fel ez a vers. Nem hallottak csilingelő rímeket, pedig az előbb megemlítettem, hogy Kosztolányi a szép versek írója. Úgy is van! De nemcsak a rímes vers a szép, s a költő művészeté nem abban rejlik, hogy minél jobb rímeket rójjon egymás alá, hanem abban, hogy visszaadja azt a hangulatot a vers által, ami őt annak megírására készítette. Nézzük most újból a verset, hogy sikerült-e a költőnek lerögzíteni ezt az ihlető hangulatot.

A kép azzal kezdődik, amit a költő valóban fel tudott fogni érzékével, a szemével: »Megállt az óra, és a mutató, halotti csendben a hatásra

néz.« — Ezt látta a költő. Más ember mit tesz ilyenkor? Felhúzza az órát és rendben van. De nem így a költő, az érzékenylelkű, a haláltól rettegő Kosztolányi. Ő nem suhan el közömbösen fölötte. Látja, hogy az óra áll és bármit is tegyen ő ott a szobában, az meg nem indul. Nyugodtan áll az inga és nem mozdul. Olyan nyugodt, mint a halott, kit a koporsó ablakán tekintesz meg. Bizarr kép ez? Dehogy. Az ingaóra, — egy kis képzeleti színezéssel — valóban hasonlít a koporsóhoz, s a benne fekvő inga, olyan mint a halott, mert nem mozog, nem tik-takkol.

S a költő tovább fűzi gondolatait. Az óra áll ugyan, de az Idő múlik, száll a pillanat, óra, nap, év század, ezred, s itt mindig csak hat óra van és csönd van, semmi nesz. S ebből a tévlelésből megcsapja a költőt az öröklét titokzatos hangulata.

Egy ember, aki állandóan retteg a haláltól, könnyen gondolhat arra, hogy milyen jó lenne, ha az Idő is megállna, mint az óra. Nem kellene sohasem meghalni.

De menjünk csak tovább. Ez a kötet sem keltett nagy feltűnést, s csak mintegy névjegyét mutatta be Kosztolányi. A következő kötet volt az igazi Kosztolányi-alkotás. A címe: »A szegény kis gyermek panaszai.« Ennek megjelenése egyszerre nagy költővé tette Kosztolányit, s ezzel minden irodalmi körben kivívta magának az elismerést.

— »Van érzelmi életünknek egy olyan síkja, amely még nagyon közel áll testi, gyermeki mivoltunkhoz.« (Barta János.)

Kosztolányinál ez az érzelmi sík különösen ki volt fejlődve. Ez a gyermeki lénye még felnőtt korában is féktelenül, szabadon járt-kelt Kosztolányi egyéniségében és az emlékek szárnyán földézte a gyermek Kosztolányit a maga kezdetleges, gyermeki érzéseivel, gondolkodásával együtt. Így, ebben a hangulatban születtek meg azok a költeményei, amelyek ezt a költeményciklust alkotják.

A költő visszaálmodja magát a multba, kisgyermek korába, és a gyermekkorának minden emberrel egyenlő érzelmi élményeibe, nagy lírai erővel és stíluskézséggel, a mindenkitől távol álló családi helyzetét is úgy beleszővi, hogy az mégis érdekessé, költőivé és széppé válik. De az egyes költemények legfőbb lírai értéke a gyermeki érzelmek, ösztönök, visszaadásában rejlik. Az egyikben otthonos, a másikban féltünk, a harmadikban elhagyott; majd kíváncsiskodó, majd szeretetre vagyó, majd végül gyermekies panaszkodó. Egyszóval tökéletes lelki rajtot ad egy gyöngédlelkű, mindenre gyorsan reagáló, és gyakran betegeskedő kisfiúról: önmagáról.

Ebből a ciklusból négy verset emelünk ki. Nem a négy legszebb verset, mert a kötet minden egyes verse szép, s együtt az egész kötet a legszebb vers. Úgy is van összeállítva, mintha az egész kötet egyetlen hatalmas vers lenne. Nincsenek címek, amik elválasztanák az egyiket a má-

síktól, szinte egybefolyó az egész. A költemények első szavaiban felveti a problémát, amelyet majd bemutat a kisgyermek szemén át nézve.

A négy költemény, amit kiemelünk, a halált, a szerelmet, egy álmot a színes tintákról és a doktor bácsit mutatja be, a kisfiú életének ezt a négy nagy problémáját, úgy, ahogy azt ő maga látja:

Ó, a halál...

Már néha gondolkodom...

Színes tinták...

A doktor bácsi...

(Bemutatva.)

Térjünk csak vissza arra a versre, amely a halálról szól. Szép vers. Már az első olvasásra is bizonyára mindenkinek tetszett. De hogy milyen mesterien írja le a kisgyermek minden lehető kapcsolatát a halállal, azt csak akkor látjuk meg igazán, ha megegyeszer végigkísérjük a költemény gondolatmenetét.

A kisgyermeket, ha rosszalkodik, bizony sokszor ijesztik a dajkák a halállal, aki elviszi a rosszakat. Elmeséli a kisfiúnak, hogy milyen nagy kaszával jár, s hogy mindig a sötétben bujkál. A szegény kis gyermek képzelete ezután minden balesetben, ami éri, a halál kezét látja, és a világegyetért sem menne este ki az udvarra, vagy be a sötét szobába. Ha játék közben betöri az orrát, vagy lenéz egy mély kútba és szédül, úgy éri, hogy a halál tette, az hívogatja őt.

S ha egyedül marad a szobában, a fekete ablak mögül őt látja beleselkedni. Félelmében vacogva szoritja magához kis játékpuskáját, egyetlen komoly fegyverét, mintha avval akarná magát megvédeni a nagy kaszás ellen.

Kedves és igaz!

Kosztolányi elismert költő lett, de most sem pihent, hanem szakadatlanul dolgozott tovább. Fordított idegen műveket és írt, mert az írás mindig gyönyörűséget hozott neki. Az 1912. esztendő volt a legtermékenyebb éve. Három verseskötetet adott ki ebben az évben. Az egyik: »Őszi koncert«, a másik: »Kártya« és a harmadik: »Mágia« címen jelent meg. Ebből a kötetből felolvasok egy tipikusan impresszionista verset:

Az ihlet perce.

(Bemutatva.)

A következő kötet 1916-ban jelenik meg: »Mák« címen. Ebből egy gyönyörű szimbolista verset olvasok fel:

Unalom.

(Bemutatva.)

Ilyen szép szimbólummal is ki lehet fejezni egy szót. Csak művész kell hozzá, Kosztolányi, aki úgy játszik a szavakkal, mint a zsonglőr a labdákkal.

S a szavak, amelyeket itt művészi könnyedséggel egymásután rak, oly monoton zenét tartalmaznak, mint az őserdők tam-tam-ja. És ennek hallatára az ember szinte ereiben érzi lüktetni az unalom egyhangú hangulatát.

Négy év múlva, 1920-ban jelenik meg a következő kötet, a »Kenyér és Bor«, majd szintén négy év múlva a »Bús férfi panaszai« és ugyancsak négy év múlva, 1928-ban, a »Meztelenül«. A legutolsó kötetét 1935-ben adta ki, »Számadás« címen.

Ezekben az utolsó kötetekben már nagy változást tapasztalunk. Mint férfi sok küzdelmen, viszontagságon megy át, s 1933-ban súlyos betegségbe, inyrákba esik. Az orvosok tanácstalanul állnak bajával szemben, nem tudnak rajta segíteni. A baj egyre jobban elhatalmasodik rajta és az utolsó esztendejében már beszélni sem tud. Egyetlen menedéke az írás. Fájdalmait versekbe önti, amelyeket nem lehet megindulás nélkül olvasni. Ilyen költeményei: »Száz sor a testi szenvedésről« és a »Már megtanultam«.

Ekkor születnek meg legnagyobb versei: az »Ilona«, amit felesége nevére írt, és a »Hajnali részegség«. Ezek olyan költemények, amelyek magukban elegendők arra, hogy Kosztolányi nevét örökre halhatatlanná tegyék a magyar irodalom történetében.

Ilona.

Hajnali részegség.

(Bemutatva.)

Az irodalomtörténeti értékű költő egyben kiváló prózairó is volt. Regényei és más prózai munkái között a legjelentősebbek: A véres költő, az Aranysárkány, a Pacsirta, Esti Kornél, Édes Anna, Lenni vagy nem lenni, Erős várunk a nyelv, Ábécé, Lángelmék, Süllyedő Európa, Ákom-bákom, Felebarátom. Hogy prózai munkásságával is mily nagy hatást gyakorolt irodalmunkra, annak igazolására Márai Sándor szavait idézem:

»Életműve itt van, hát, nem lehet többé megkerülni. Magyarországon többé nem lehet úgy írni prózát, mint írtak Kosztolányi munkássága előtt. A munka, melyet végzett, korszakalkotó. Megmértem a szót és nyugodt lelkiismerettel írtam le. Egy nagy író életműve természetesen egyenetlen. Csúcsok és lapályok váltakoznak benne. De az egész, mélységeivel és magasságaival együtt, meghódított tartomány, melyről tudnia kell mindenkinek, akinek köze van a magyar nyelvhez és az emberi lélekhez.«

CZAKÓ FERENC.

Juhász Gyula

Egyszerűnek lenni a legnagyobb művészet. Ennek a nagy művészetnek költője, Juhász Gyula, 1883-ban született Szegeden. Versei talán a legegyszerűbbek XX. századi költészetünkben. Ez az egyszerűség őrzi meg igazán frissiben mondanivalóját. Egyszerűségét jellemzi a »Tápai Krisztus« c. verse, amelyben kristálytisztán magunk előtt látjuk a feszületet, amint:

»Az országútján függ, s a földre néz,
Arcán szelíd mosoly a szenvedés.« (Bemutatva.)

S ezentúl még más is van verseiben: hömpölygő, áradó, zenében feloldott hangulat. Juhász Gyula zenét hozott az új magyar lírának. Azok közé a ritka költők közé tartozik, akik bármikor szólalnak is meg, hangjuknak csengése mindig egyéni és tiszta. Olvasása sohasem fárasztó, mert hangja a férfilelek minden érzését egyesíti magában. Magyarsága, hite, szerelme, magánya, bánata, szerzetesi lelkülete mind benne van hangjában. Lelkében az álmok és ábrándok állandó összeütközésben vannak a valósággal.

»...mindig fájón és szédülve nézett
Egy szép pokolt, mely földnek hivatik.«

Betlehemi üzenet a világtalanoknak.

(Bemutatva.)

Mély szerzetesi lelkületét jellemzi: »A szerzetes hórái-ból« c. verse is. Ez is, mint az előbbi vers, az elmélyült, égrevetett szemű költőt mutatja be, aki fél és reszket az ítéletől. A szíve »örömeiktől oly özvegy« és bánattal van tele. De őt minden örömtelenségért kárpótolja az áhítat. A végtelenség részesei vagyunk, s a végtelenség csupa titok és zene. Juhász megáldotta szenvedéseit is.

»Áldott a bánat, megszépíti lelkem,
Áldott a bánat, enged énekelnem,
S éreznem, mily mély az élet s mi szent.«

Ő a megbékültség szelíd költője, aki harc nélkül, lázadás nélkül ölelte magához a magyar földet, melyen egy rög sem az övé. Panaszai csöndes panaszok s ha igazán sirat va-

lakit, az mindig más. Szívében az az »ősi nép« fáj..., mely az ősi föld zsellére csak, és várja az időt:

»Mikor saját portáján úr leszen,
Mikor az élet neki is terem.«

Szívét egy nagy zenekarhoz hasonlítja, amelyben kürt, dob, hegedű, hárfa, cselló és fuvola van, ami mind az élet szépségét örömet játssza. Lassan azonban alábbhagy szívének zenéje, elszöknek a zenészek:

»...Mígnem egy napon
Magában áll az utolsó zenész
S tört hangszerén egy hang sír elhalón,
Mintegy segítségért kiáltva az égre,
Majd csak susog és elnémul örökre
A bánat.«

Zene.

(Bemutatva.)

Ez a zenész, a bánat, egész életén végigkísérte és csak a halál tudta elnémítani húrját.

S ami az egyszerűség és bánat, megbékültség és szerzetesi lelkület közé esik, egy egész világot foglal magában, amiben a legelső helyen Anna áll.

Juhász Gyula szemében Anna az elérhetetlen nőalak, az idealizált magasságokban lebegő szőkeség. Alakja beárnyékozza mind a fiatal, mind az öreg költő életét is. Megható az a hűség, az egyetlen ideálhoz való ragaszkodás és az a reménytelenség, mely szerelmes verseiből kicsendül.

ANNA.

»En öreg bánatimról beszéltem,
A szobában alkony vert tanyát.
Ő ott hordozta csodamély szemében
A fáradt manák minden bánatát.

Klavírok sírnak néha úgy a csöndben,
Muskátlis rácsos ablakok mögött,
Mint az én árva panaszom, amelybe
Most szerelem és részvét költözött.

És ekkor Anna szemeit lecsukta
És ekkor szép lett minden, ami fáj
S finom, fehér lett a sors durva újja

S mint várva-várt és derüsdéli táj:
Az üdvösség tünt fel az esti csöndben,
De én partjáról lépni elfeledtem!»

Ez az emlék összekapcsolódik magányának megkapó rajzával. Egész életében hányódott a magyar végek között: Mármharosziget, Makó, Nagyvárad, Szigetvár. Távól a kultúrától, távol Annától, távol a fénytől elhagyottan él vidéki magányában, amit Tominak nevez.

Ovid levele Júliához.

(Bemutatva.)

Elvágyik innen és sóvárogva énekl:

»Júliám, szeretnék látni téged
És Rómát, hol tavaszég ragyog.
Tomiban ősz van, és a lelkemben tél,
Júliám, Rómám, ó be messze estél.«

Bármennyire is elvágyik ezekről a komor Tomikról, azért lelke mégis észreveszi a sívár kisvárosok színeit, lelkébe zárja hangulatukat. A magyar tájak közül különösen az Alföldet, a Tisza vidékét szerette. A »Tiszai tájak« c. versében az alföldi naplemente ezer szépségét és hangulatát örökítette meg. A naplementét talán szebbnek el sem lehet képzelni, mint ő írta:

»Opálos színei bágyadt ködében
Leszáll rám a kora alkonyat,
Kései tűzrózsák nyílnak a réten
S az égen a mély csöndesség fogad.
Nagy topolyafák gallya hullong gyéren
És sötéten hallgat a tó,
S a kolomp úgy méléz a lomha légben,
Mint altató.«

S mindez; egyszerűség, bánat, szerelem, zene, szépség, találkozik egy mélyről zengő versében, a »Testamentom«-ban.

Testamentom.

(Bemutatva.)

Vegyük kezünkbe hát verseit, nyissuk fel és alázattal olvassuk, mert a költő is alázattal írta minden sorát. Olvas-

suk ki belőle a nekünk, mai magyaroknak, mai embereknek szóló üzenetét, s akkor beteljesedik szava:

»És hogy nem éltem itt hiába,
Mert néhány szív hajolt dalomra,
Mint cipruság a sírhalomra.«

VÉGH VALÉRIA.

Tóth Árpád

Az új költők egyik csoportja a művészetből új kultuszt. A művészetet tartják egyetlen felemelő dolognak az elszürkült világon. A művészek, a költők ebbe a csoportjába tartozik Tóth Árpád is. Született 1886-ban, Debrecenben. Atyjától, aki szobrász volt, két örökséget visz magával az életbe: a szobrászi látásmódot és egy lelki adottságot, a magányérzést. Az előbbi költészetében az ábrázolás plaszticitását eredményezi, az utóbbi pedig az egész líráját átszövő alaphangulat megteremtője lesz. Ez a magánosság és magárahagyottság érzése váltja ki belőle torz kedvvel kevert verseit, melyek a címtechnika és formaművészet remekei. Amellett, hogy elsőrendű formaművész, verseiben érzések szólalnak meg.

Szerinte a vers — néha — »lim-lom, szép szemét, játék, melyet a halk gyermek, a Vágy faragcsál«, néha »rímes furcsa játék«, mely torz kedvvel van keverve. Játék, de nem a gyermek gondtalan játéka. Ezt a játékot már csupa szívbe vert seb vérszínezi.

Mi ejthette szíven azokat a sebeket, melyek — mint ő mondja — vérszínezik verseit? Mindenekelőtt gondolat- és érzésvilágát betöltő társatlanság és magárahagyottság érzése. Lelke, a »lankadt, fekete rózs«, társatlanul hervad a »gyűrött kézelők és gyűrött vágyak szomorú vigasztalanságában.« A városi élet forgatagában a költő nagyon egyedül érzi magát. Ha fáj neki a magány, emberek közé vágyik, »ki a vasárnapi zsvajbba«, mert ha egy pillanatra magára marad, valami rögtön fojtogatni kezd. Talán a jövő, a közeli halál gondolata az, ami kísérti a beteg költőt magános perceiben. De az emberekben nem találja meg azt, amit keres: egy igaz barátot, ki az ő lelkével rokon. Az emberek furcsa, gonosz társak, az idegennek nem jó közöttük élni.

Ő pedig idegennek érezte magát mindig, idegennek és vendégnek.

Óh furcsa társak.

(Bemutatva.)

A sok rossz ember ajkáról csak egyetlen »végső« igaz szót szeretne hallani, és megölelni egy embert, ki éppen olyan árva, mint ő. Ki vén bánatok fia és újak apja, de aki lélekben nemessé izzott a szenvedésben.

Ki, ha kővel dobtak, szívét dobta vissza, s ha szívvel dobták, halkan énekel.

Igy érez a költő, de másképp nem is érezhet, hiszen lelkének alapérzése az:

»..hogyan össze nem találunk már soha
A jégen, éjen és messzeségen át...«

Ezekben a sorokban jut el Tóth Árpád az általános emberi érzések világához. A »Lélektől lélekig« c. vers legmegrázóbb kifejezése az örök emberi szenvedésnek: az egymás meg nem értésének.

»Oh csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szívek.
A Szíriusz van tőlem távolabb,
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?«

Eddig csak magát érezte a költő elhagyatottnak, de most már érzi, hogy mindenki olyan árva, mint ő, ha ezt az árvaságot más nem is veszi észre. Most már nem olyan égető, ha arcul üti a testvér, hisz az emberi szív csupa hideg mirigy és a költő által elképzelt ideálok megvalósítására képtelen. A költőnek ezt a magasabb eszméért való reménytelen küzdelmet, sóvárgását szimbolizálja az eldobott kis gyufaszál.

A láng.

(Bemutatva.)

Az eldobott gyufaszál a költő. Az ő lelkében lobog a hegyessipkájú, nyúlánk kis sárga láng, izeg-mozog, hogy nagytűzet támasszon, melyben összeforrnak az emberi szívek. De a láng kicsiny és az emberi szívek fagyosak. Észre sem veszik, mit akar a félszeg, kis lángocska. A láng melegt egyedül csak a költő érzi. És ez az egyedüllét bántja a költőt. Mindenütt egyedül érzi magát. Kint a körúton, a kisvendéglőben, a parkban társa csak a bús fák közt surranó halál.

Parkban.

(Bemutatva.)

A kis vers szinte leheli magából az elmúlás fölötti fájdalmat, a halál hideg leheletét. Kezdődik egy természeti képpel: a parkban sétál a költő. A park fái között sírdogál a szél. Hangja olyan, mint az eltévedt kisgyermek sírása. A holdszelet fakó aranyvonal, fakó, mert már közeleg a hajnal.

Ezen a képen mereng el a költő lelke, de hirtelen megcsobban lába alatt a sár és ez a való életre döbent. Beteg tüdejére, tört, sűrű vére gondol és ilyen gondolatokkal foglalkozva nem csoda, ha a hervadt leveleket gyászlobogónak látja, mely az ő késő vágyát, kialvó, hűnyó szemét

gyászolja. Az élet pedig, surranó selyembe vont bokákkal lebeg el a bús fák közt.

Ez az érzés sok gyöttrődést okoz a költőnek, éppen ezért kikíváncsodik ebből a bús egyedülvalóságból. Derűsebb élet, boldogabb déli tájak felé vágyódik, vagy bárhová, ahol egy pillanatra el tudja felejtetni bántó gondjait. Utazni szeretne, »elrobajló fülke ringó pamlagán dülve«, »vagy Svájcban lenni vendég, csodálni a naplementét«. Egy meghitt családi otthonnak érzi hiányát és ezt véli megtalálni akkor, mikor egyetlen szerelmével, Annával megismerkedik. Ezért is kapaszkodik bele ebbe a szerelembe annyira, mint a fuldokló a szalmaszálba. Hisz ez a szerelem jelentené számára a régi, magányos életével való szakítást. De sorsa még mindig a magány. Meg szeretne házasodni, de a háború megakadályozza ebben. Az újságírással nem tud annyit keresni, hogy feleségét eltarthassa.

Szerelmét különös gyöngédséggel ápolja. Ez ad új színt és hangulatot verseinek. Anna az egyetlen, akinél, ha pillanatokra is, sikerül feloldania a magányt. Eleinte csak fiatalos ábrándozás ez a szerelem, de ebből az ábrándozásból is kikökkenti néha a valóság.

Déli derű.

(Bemutatva.)

Most már az élet szebbik oldalát is meglátja a költő. Az áldott derű már elérkezik hozzá. Minden bűja elhal egy percre, és szép víziókat lát. De az örök törvény minden napra elhozza az alkonyt, mikor a költő lelke újra »a bú tükrére hajlik«, »mint csonka tönk ferdül az éji tóra«.

Később eltűnik a fel-felvillanó, fájón gúnyoros mosoly, szerelmi költeményei komolyabb és egyúttal mélyebb forrásból fakadnak. Az érzés harmonikussá válik és hozzájárul a lelki harmónia felé való fejlődéshez. Már a Hajnali szerenád c. ciklusban végbemegy ez a fejlődés.

Hajnali szerenád.

(Bemutatva.)

Talán ez a legjellemzőbb Tóth Árpád-vers. Impresszionista képek mögé rejti saját érzéseit. A hajnalt nagy impresszionistának nevezi, ki megjelenésével eloszlatja a sötétséget, az égi rúd csuhát. Az erdő, az örök bűja csoda, mindig titkokat rejteget, de a költőnek felfedi titkait.

A lelki harmónia felé fejlődő költő verse, de még mindig ott kísért a valós hajnal, a költő egyre visszatérő régi énje. Az utcák búsak és ő bús hajnalban jár egyedül. A szívéből még mindig bú és vágy zokog, de már érezzük a tisztulás előszelét: a bú és könny már csak a régi életet siratja.

Ugyanebből a ciklusból való a »Tárcámban egy kép« c. vers, amely már a férfi komoly hangján szólal meg:

Tárcámban egy kép.

(Bemutatva.)

A költő érzi, hogy ezzel a szerelemmel egy korszakot zár le életében, ifjúságát, aki király volt, de aki már a múltté. Hogy új énjét megkeresse, szerelméhez menekül. Szerelméhez való menekülésében még mindig ott borong a bánat, kedvesét mégis biztatja, vigasztalja, de ebben a vigasztalásban is oly sok a reménytelen fájdalom.

Csak ennyi.

(Bemutatva.)

Ő is kapott némi jót az élettől, ha mást nem, csendeske, fáradt rezignációt. Ha valamit akart és el nem ért, nem az élet az oka, ő volt lúta, gyáva és ügyetlen. Megbékél mindennel, de ebből a megbékélésből valami cinizmust érzünk kicsendülni. A hajnali csendes mélabúban nem is érezheti magát olyan jól a költő, ezekkel a sorokkal csak plasztikusan akarta éreztetni az élettől való megbékélését.

Az igazi megbékélés a »Lélektől lélekig« c. ciklusban szólal meg. A »Gyopár« c. versében a megbékélt ember életbölcességét szemléltethetjük.

Gyopár.

(Bemutatva.)

Itt már túl van a vágyakozáson, belátja, hogy csodákért vívni kár. Visszavonulva a harctól, az élet útjából félrevág és csendben rezignál. Van felesége, akit szeret és most már meg tudja érteni azt, hogy miért többször szomorú, mint víg.

Jól van ez így.

(Bemutatva.)

Ez a vers már egy olyan lélek szava, aki az étellel is, a halállal is megbékült már. Már szerelme is az emberi gyarlóságból költészetté emelkedik, s egyik legszebb versét is ez az átlényegülés teremtette. A forma és hangulat természetes könnyedséggel olvad össze az »Esti sugárkoszorú« c. versben.

Esti sugárkoszorú.

(Bemutatva.)

Az esti sétán a költő és kedvesének egyénisége egymásba olvad elválaszthatatlanul: »Nem tudtam többé, hogy te vagy-e a te.« A boldog érzés hatása alatt áll soká csöndesen a költő és percek, ezredéveket érez elszuhanni a feje felett. És ekkor felesége megérinti a kezét és akkor hirtelen visszatér szívébe a földi érzés, hogy mennyire is szereti feleségét.

Költői kibontakozásának végső stádiumába Az öröm illan megírásával érkezett el. Itt az előbbi bágyadt versekből friss szimbolista képek lesznek. Tipikus ilyen vers az Április.

Tóth Árpád költői munkásságát négy verseskötet foglalja magába: a Hajnali szerenád, Lomha gályán, Az öröm illan és a Lélektől lélekig. Ezekhez járulnak még hátrahagyott versei és műfordításai. Műfordításai szinte teljes értékűek az eredetivel, mert Tóth Árpád leginkább a vele rokonlelkű költők műveit fordította le.

A modern magyar irodalomban ő a legközelebbi rokona Ady Endrének. Ady is szerette Tóth Árpádot s még 1913-ban olyan meleg szavakkal emlékezik meg róla, amilyen elismerést akkor még kevesektől kapott:

»Halvány szomorú öcsémnek, Tóth Árpádnak verseiről akartam írni sokat és szeretőt, de nem írok. Írjanak önzetlenebb mások... én a fájdalomnak e finom ifjú lantosát nem tudnám elszakítani fájdalomaitól kritikus szemmel. Kötetének egyik példányán beírom a margókat, össze akarom sírni öreg könnyeimet az ő fiatal forró könnyeivel s ezt a kötetet majd elküldöm egy asszonynak... Tóth Árpád versei kölcsön-kölcsönkönyvek, mert a magaméval már nem bírom... mikor az enyém nem elég, szemembe folytatom a Tóth Árpád verseit, hátha Úrnöm szíve megindul hozzám, de Tóth Árpád verseiről nem írok.«

Hosszas betegség után 1928-ban halt meg. Elek Artúr úgy emlékszik rá, hogy olyan kedves volt, mint »a fiatal őz, törekenytestű és csillogó szemű.« Gellért Oszkár pedig az Április c. vers margójára ezt írja:

»November. S halott vagy.
De november csak test,
A lelked: április,
Akkor születnél.«

HAMAR KAZMÉR.

József Attila

Ha a legújabb idők magyar költőivel meg akarunk ismerkedni, előbb-utóbb el kell jutnunk az Ady utáni idők egyik legjelentősebb költőjéhez, József Attilához. József Attila azok közé a költők közé tartozik, akik körül a leghevesebb irodalmi harcok folynak. Sokan vállalják őt -- sokan nem. Egyes irányzatok tervszerű harcot folytatnak ellene, mások meg igyekeznek őt a magukénak kisajátítani. József Attila helye még nincs egészen tisztázva a magyar irodalomban. Egy azonban már ma is biztos. A háború utáni költőnemzedék egyik legjelentősebb képviselője volt. Méltó arra, hogy minden művelt magyar ember megismerje őt.

József Attilának a költészete és nem az élete érdekel minket, azon-

ban mielőtt költészetének tárgyalását elkezdenénk, röviden meg kell ismernünk azokat az életkörülményeket, amelyek között a költő élt. Szükség van erre, mert ezek az életkörülmények és események annyira rányomták bélyegüket József Attila költészetére, hogyha ezeket nem ismerjük, sok mindent nem értenénk meg költészetéből.

1905-ben született. Apja kivándorolt Amerikába. A gyermekkor éveit a legreménytelenebb proletáryomorban töltötte. A nyomor már kisgyermek korában munkára kényszerítette. Falun disznópásztorkodott, Budapesten újságot árult, kávéházakban kenyeresfiú volt. Anyja mosással kereste meg az apa nélkül maradt család számára a kenyeret. A kis József Attila magánúton végzi a polgárit. Anyja halála után dunai vonatógőzösökön dolgozott; zsákot hordott, padlót súrolt. Most vizsgázik a polgári iskola negyedik osztályából. Búcsút mond a hajóséletnek. Különbözeti vizsgával gimnazista lesz.

Tizenhétéves korában jelenik meg első verseskötete. Az akkori idők legtekintélyesebb folyóirata, a »Nyugat«, olyan kritikát ír verseire, hogy minden szem feléje fordul. A Nyugat kritikusai benne látják az új idők költőjét.

Nyissuk ki a költő első verseskötetét. A címe: Szépség koldúsa. Ha elolvassuk a verseket, elgondolkozunk rajtuk és kipróbáljuk fejezni, hogy mi is ez a verseskötet, egyszóval így mondhatjuk: m e n e k ü l é s .

Menekülés az élet ezer baja elől a Szépséghez. Az élet forgatagától fiatalon megtépett költő áll a Szépség aranytrónusa előtt és odadobja egyetlen kincsét, vérrrel és könnyel írt verseskötényét.

Mit nevez József Attila Szépségnek? A valóságban, az anyagon, életem túli, az érzékekkel nem érzékelhető örök, harmónikus valóságot. Csak át kell gondolnunk a költő gondokkal teli nehéz életét és ha ehhez hozzászámítjuk azt, hogy József Attila bensőleg teljesen a szellemi életre volt hangolva, akkor megérthetjük, hogy miért József Attila a szépség koldúsa.

Fojtotta őt a diákszoba négy fala. Annyi titok lappang körülötte, annyi kérdés ég a szívében, és senkinek sem mondhatja el, mert senki sem kíváncsi rá, és senki sem adhat rá feleletet.

Sötét a világ körülötte és ő a fény embere. Kamaszos fanatizmussal vár valakit, aki fényt hozhat szívének-lelkének rosszsejtésekkel teli birodalmába. A részvétlenség, ami körülveszi, óvatosságra inti őt. Csak akkor tárul ki egészen szíve, amikor Juhász Gyuláról ír. A szomorúsorsú költőt nagyon szerette. Érthető. Mindkettő a szomorúság emberei voltak. Az egyik már elfáradt a sok harcban, a másik most indult a küzdelembe.

Szeged alatt.

(Bemutatva.)

Csupa szomorúság az első verseskönyve. A versek végére ezt írta: »Ritka mosolyom dalba kiönteni nem bírtam, csak könny zuhant szememből.«

Visszahívja a versekbe öntött bánatot, mert csak a bánat tudja megihletni.

Ha figyelmesen olvassuk ezeket a kamaszkori verseket, irodalmi értékükön túl még valami megragadót találunk bennük. Minden más költő hangjától elütő különös, néha lágy, néha érdes kamaszhang üti meg a fülünket. Ez — most — tizenhétéves korban nem is feltűnő. De József Attila sohasem maradt hűtlen ehhez a hanghoz. Egész életében lélekben az maradt, ami tizenhétéves korában volt. A mindennapi életben esetlenül mozgó, sajátmagaalkotta világban élő, szívét a kezében hordozó — kamasz.

És most forgassuk tovább a többi verseskönyveit! Mint minden ember, ő is kutatja, honnan jött, milyen hatások, milyen tájak arculatát hordja lelkében. A faluból jött. Ide fűzik az egészen kisgyermekkori emlékek. A város és főleg a külváros jelentette számára a mindennapi életet. Ez a kettősség végigvonul egész életén. Ő maga fejezte ki legszebben hovátartozását. Azt mondja: »A föld és az utca fia vagyok.«

Közönyösség, szeretetlenség veszi őt körül, most a kamaszkor éveit után is. A költő idegrendszere valami rettenetes, kikerülhetetlen katasztrófát sejt. Az emberi életosztón ismét megadja a jelszót: menekülni! De hová?! A szellem gyémántjainak fénye mögé és az emberek közé. Hiszen megtisztulni csak másokban lehet. Legyünk környezetünk mécsesei, mert csak így lehetünk az emberiség fáklyái.

Nem én kiáltok.

(Bemutatva.)

Az élet nem bánt vele kezeskezű kézzel. Sokszor bántották és ő sokszor védekezett. Sokszor fölényes gúnnyal, néha tiz körömmel. De érzékeny lelkével megérezte, hogy az lenne az igazán emberhez méltó, ha a mások gyűlöletét szeretettel viszonzná. Vagy amint ő mondja: »Milyen jó volna nem ütni vissza.« Ennyire világosan talán egy modern költőnk se érezte meg a Szeretet parancsát a maga emberfölötti szépségében.

Bántja őt a meg nem értés keserősége. Érzí, hogy mit jelent magyar költőnek születni. Most döbben rá igazán a nemzet és haza fogalmára. Sötét szemmel nézi nemzetét. Rádöbben a fájdalmas magyar sorsra: a másokért való áldozat fönséges hiábavalóságára. Megkérdi, hogy van-e jövője nemzetének, lesz-e magyar, aki vállalni fogja a magyar sorsot.

Kik voltak azok az emberek, akiket József Attila megénekel? Gondoktól üldözött elesettjei a társadalomnak. Nagyon jó megfigyelő. Az első pillanatban ki tudja választani az alakjára jellemző vonásokat és ezeket

olyan megrázó erővel vetíti elénk, hogy döbbenetesen hű képet kapunk. Kíváló volt a leíró költészetben. Ezekben a verseiben érzékelhetővé teszi a tájat és még valamit ad. Valamit, amit nem lehet látni, csak érezni. Amit csak a költő tud észrevenni. A tájak lelkét ismerjük meg József Attila verseiből.

Téli éjszaka.

Külvárosi éj.

(Bemutatva.)

Az emberek sok bajt okoztak neki. Nem értették meg, nevettek rajta, nem vették észre rendkívüli tehetségét. Mégis szereti az embereket. Egy kamaszkori versében írja, hogy hatalmas tüzet szeretne gyújtani, amelynél minden ember megmelegedhetne. Szerette a gyalogságokkal teli embereket. Mindenkit szeretett, csak őt nem szerette senki.

Nagy árvaságában visszaemlékezik arra az időre, amikor még nagyon szerette valaki. Visszaidézi meghalt édesanyja emlékét. Szomorú ez az emlékezés. A versek végére könnyeivel tett pontot a költő.

Mama.

(Bemutatva.)

Milyen lehetne az ilyen szomorú ember szerelme. Mint a fuldokló a szalmaszálban, úgy kapaszkodik meg a költő a szerelemben. Nem az erős férfi érzelmi ügye ez a szerelem, hanem a szenvedő ember szeretetkoldulása. Kiapadhatatlan folyamként árad a sok panasz a költő zaklatott lelkéből: szerelemért, szánalomért könyörög. Mélyről törtek elő ezek a versek. Legbensőbb lelkét írta beléjük a költő.

Sok gondom közt.

(Bemutatva.)

Mi jöhet a szerelem és a szenvedés után? Isten. Az Istenhez való térés zajtalanul megy végbe a költő életében. A magány perceiben megérzi az Isten szerető, simogató kezét. A szeretetet hajszoló József Attila találkozik a simogató szeretettel. És ebből a találkozásból gyönyörű versek születtek.

Isten.

Istenem.

(Bemutatva.)

Utoljára hagytam József Attila költészetének azt a részét, amelyik a legtöbb vitára adott alkalmat, a szociális kérdésekkel foglalkozó verse-

ket. Ezek a versek adtak alkalmat a legtöbb támadásra és félreértésre. Mi ennyit jegyezzünk meg róluk: olyan ember írta ezeket a verseket, aki gyermekkorától kezdve nehéz fizikai munkával kereste meg a kenyerét. Olyan ember, aki egyetemi végzettséggel nyomortanyákon, éhezve töltötte életének jelentős részét. Sokan propagandaversnek mondják ezeket a költeményeket. Tagadhatatlan, hogy József Attila néha programot csinál a nyomorból, de aki ismeri a többi verseit és ismeri azokat a mostoha viszonyokat, amelyek között a költő élt, nem fog megakadni ezeken a programverseken. Nem lehet ezeken megakadni, már csak azért sem, mert a költő maga vallotta a »Csoda« című versében:

»Kár volna magamat eladni,
Célért, eszméért, okért, hitért,
Hogy magyarázsam másnak az eget,
Eladni magam semmiért.«

A sok küzdelem után mintha megtalálná a költő a nyugalmat. Megpróbálja tudomásulvenni az életet. A nyugalomba próbál menekülni. Egy más világot akar megtalálni. Olyan világot, ahol csak csend és megbocsátás van.

Nemzett József Aron.

Megfáradt ember.

(Bemutatva.)

De nem azért született József Attilának, hogy megtalálja a nyugalmat. Súlyos idegbajt kap. Belső és külső problémák kínozzák. Egyszerre küzd a világ és önmaga ellen. Ebben a harcban felőrli a költő idegrendszere. Elveszti lelki egyensúlyát. Végiggondolja sok szenvedését, küzdelmét és beteg idegrendszerével azt hiszi, hogy mindez hiábavaló volt. Most utolsó két versét fogjuk hallani. A beteg ember önmarcangolásán kívül valami nagy megbocsátás sugárzik belőlük.

Karóval jöttél.

Ime hát megeltem hazámat.

(Bemutatva.)

József Attila 1937-ben Balatonszárszón egy tehervonat elé feküdt s a balatonszárszói vonat megölt egy sokat csalódott, beteg embert. Ez a csalódott beteg ember drága örökséget hagyott itt. Sokan arról vitatkoznak, hogy kit illet ez az örökség. Pedig olyan egyszerű az egész.

Mindenkié — aki szükségét érzi annak, hogy föllapozza ezeket a kincseket és hitet, megnyugvást és vigasztalást keressen bennük.

CSULÁK MIHÁLY.

Mécs László

Sárosmegye délnyugati részén — ahol a Nagyalföld keskeny nyúlványai elébefutnak a nagy hegyeknek — van Szentistvánfalva, Mécs László szülőhelye. Ebben a kék hegyekkel és szelíd lankákkal tarkított kis »Sárosország«-ban növekedett a kis Mécs László is. Itt látta meg és itt szívta magába azt a sok természeti szépséget, mely később költészetének egyik főmotívuma lett. Lelkébe a sárosi ember adta a törhetetlen magyarságot és emberszeretetet, szülei az Isten szeretetét és a jóságot.

Kemény és munkás diákéletét Kassán töltötte. Később kispap lett, Pestre került, de a Trianon után a Felvidéken maradt. Képzetele már Kassán megtelítődött a kurucvilág szellemével és ezt a kuruc magatartást később is megtartja. Mécs a kuruclelek hagyományait korszerűen átfogalmazza.

Mint kóbor elődje — Tinódi Sebestyén — jár a cseh megszállás alatt a Felvidéken. Költészete nem programköltészet, hanem magyarságszeretete lobog verseiben. Mikor az elszakadt magyarság a cseh alkotmány felrobbantásán mesterkedik, megjelenik köztük Mécs, aki szeretetről, megbocsátásról, testvériségről énekel és új »magyar Méhest« épít a lelkekben.

Kóborló elődöm.

(Bemutatva.)

Szimbólumokban, sőt ha kellett nyílt szókimondással hirdette a magyar feltámadást. »Országragasztó« lett. Megfordult kunyhóban, kastélyban és mindenhol volt egy-egy vigasztaló szava, egy-egy verse. S ezek a versei egyaránt szóltak úrnak és parasztnak, vallásosnak és reményvesztettnek. Költészetének szociális igazságai magukkal ragadtak mindenkit. Egy versével nagyobb hatást tudott elérni, mint más százezer röpirattal, vagy egy parlamenti szónoklattal. Valósággal küldetészerű szerepet töltött be a felvidéki magyarság között és bátran hirdette, hiába tépték szét országunkat, hiába vették el a Felvidéket, Erdélyt, Délvidéket, mi:

»Remény-ösvényen a négy égi tájról
indulgatunk neki az új jövőnek...
Szólót akarunk szedni a bojtorjánról,
s elhisszük, hogy tövisen fügék nőnek;
elhisszük most, mert élni akarunk!«

»Élni akarunk«, ezt hirdette ő, de tudta jól, hogy így, ahogy most

van, nem élhetünk, mert hiába van fokosunk, haragunk, ezt csak magyar ellen tudjuk fordítani. Volt Adynk, voltak nagyjaink, de mindezeket épével ittattuk, míg egy-egy idegen komédiás zsúfolt házak előtt lépett fel.

Ezen a feddő szereteten keresztül jut el a »Hiszek a vérszerződésben« népi hitvallásáig.

Hiszek a vérszerződésben.

(Bemutatva.)

Az idegen évek szülte a »Tertullianusz éneke« is. »A mélyből kezdje, ki magasba készül.« Így nő a tenger, így nő a hegy, így nő a vetés is, mely sárból sarjad. Testvér! benned most templom dőlt össze, de lelked mélyén még áll a katakomba, vidd oda a Megváltót, kezd te is a mélyből, hogy magasba juss. Ha Caesar jön diadalszekéren, kiáltás vivátot, vivátod úgyis átok lesz fején. Nappal szolgálj az idegennek, állj ott, ahová sorod állított, légy katona, rabszolga, hivatalnok, de éjjelre menj le katakombádba, éleszd, imádd az Istent, mert »erőket rejt a szenvedések vára.« S egyszer majd ragyogni kezd a katakomba, Caesar elbukik és új zsoldár száll az ég felé...

Caesar elbukott. — A Felvidék visszakerült s boldogan buggyant fel Mécs száján a himnusz:

Boldog a nép, amely örülni tud.

(Bemutatva.)

A felszabadulás utáni időkben sem feledkezik meg népi hitvallásáról. Julián barátként jár szerteszét az országban, hogy beoltsa a vadócot, mert »Isten akarátja, hogy tündéri kertté váljék Magyarország.« Bepárja Kassát, Kolozsvárt, Pécsét, Újvárt, sőt még kisebb városokat is, felkeresi a félvad magyarokat, beoltja őket a Bibliával.

Költészetének másik oldala a szociális érzésű Mécs. A szociális gondolat költészetének egyik főtémája.

A nyomor balladája.

(Bemutatva.)

Észreveszi mindenhol a nyomort, Vád- és védőbeszédet mond: Védi a nyomorban, megvetettségben szenvedő ifjakat. Nem rosszak ezek, csak a környezetük teszi őket azzá. Hogy lehetnének jók, mikor életükben jó szót nem hallanak, szeretetet, jószágot nem érznek, kikent-kifent segítők rugdossák őket, pofozza őket bérestől fölfelé mindenki. Hát lehetnek ezek jók? Lehet jó az, aki életében még jószágról, szeretetről és szépségről sosem hallott? Nem lehetnek, mert nincs senki, aki felemelje őket, nincs senki, aki meglássa bennük Isten képmását, az embert, ők mindig csak

»gazember« és »csöcselék« maradnak. De ítélet lesz, s valaki felelős lesz értük!

Azon a keserű hangon ír a »Csöcselék«-ben is. A papok és írástudók lakomára gyűltek össze, s míg óbor mellett vígan mulatoztak, az utcán dal csendült fel; az Isteni Megváltó jött számárháton, a nép énekelve követte, és:

»...Fent a papok s írástudók
nézik a sok földönfutót,
s míg óbort tölt a friss cseléd,
egyik kiköp az ablakon,
s azt mondja: piszkos csöcselék...«

Mécs az élet csúnya, démoni oldala előtt sem húnyja be a szemét. Látja a bűnt, a szenvedélyt, amelyből tisztulni, emelkedni kell. Ezt a bűnös világot vetíti elénk a »Falusi bál«-ban: Bál volt a teremben, táncolt a fiatalság, ivott az öregebbje. Nagyban folyt a tánc, mikor megjelent a vöröshajú nőstényördög; az idegen lány. »A teste, csontja táncból, szerelemből épült.« Könnyen táncolt, kézzől-kézre adták, mígnem nagy fölkapottságának bicskázás lett a vége. Nagy zűrzavar lett, előkerültek a bicskák, folyt a vér és a nőstényördög eltűnt...

Erről a bűnös oldaláról ismerjük meg a valót a »Modern balladák«-ban is. Az üvegházban nevelt kislány bálba megy, ahol:

»Fejét-farát felméri. Jaj.
Búja táncra felkéri. Jaj.
Szemmel, vággal vetkeztetik,
pokol-tűzön hengergetik. Jaj.
Lucifernek nagy mulatság,
hogy változik a kicsi,
szűzességé piros szirmát
biz az ördög elviszi,
bál-émlékkül elviszi
jaj, jaj, jaj!«

Emberszeretete megbocsát a bűnösnek is, nem veti meg az emberek esendőségét, felkarolja az elesetteket, mindenki számára életörömet, boldogságot, emberi méltóságot követel, azt akarja, hogy »minden magyar vadásszon.«

Szociális érzésén keresztül elénktáru ember testvériessége is. Mint a munkásfürdő vize öreget és fiatalt, sebesültet és kormosat, egyaránt befogad, úgy az emberszeretet sem válogat, nem undorodik, felöleli a be-

teget és az egészségeset, a magyart és a zsidót, mert ez mind ember és mert:

»Van egy kis kert mindenkinek szívében,
hol csak virág van, rózsza, majoránna,
mintegy szirommá testesült hozsánna
és csupa jóság, édes szeretet...«

Az ilyen költő természetesen érzi a közösség korának bontakozását. Mellette tesz hivatást a »Nem jó rügyezni egyedül« verssoraiban.

Nem jó rügyezni egyedül.

(Bemutatva.)

Ezért szereti a fiatalságot, a kibontakozó életet, a kamaszokat. Mécsben magában is van valami kamaszos vonás és ez adja verseibe a fiatalos lendületet. Érzi, hogy a rosszaság mellett sok szeretet és jóság is van a kamaszokban, vállalja ezt a kamaszságot és ezért énekel sokszor a kamaszokról.

Kamaszok.

(Bemutatva.)

A harmadik Mécs, a papköltő, akinek »végtelenbeszálló« pacsirta a lelke. Láthatatlan dalnokként dalol a »szűz azúr varázsában«, s hangja úgy szól, mint az angyalok hegedűje. Dala magávalragadja az embereket s száll... egyre száll... az azúr mesék országán keresztül a láthatatlan Isten trónusáig.

Szent örületért fohászokodik, hogy tébolyszárnyon szárnyalhasson az egek felé, hogy teljesíthesse a Biblia szavát: »Repülj!« Repül át a siralmak völgyét, ne sajnáld ezt a kicsi világot, ha kell tépd szét a vérségi kapcsot, ha bilincs szorítja is kezéd-lábad, szárnyasítsd meg a bilincset és repülj!...

Ez a repülés jellemzi Mécsét is. Képelete átlépi a földi határokat, a Végtelenség felé szárnyal, érzi Isten szeretetét és fölzendíti a legnagyobb szerűbb himnuszt, a »Mindenség balladáját«, melynek ritmusában benne dobog, benne lüktet a sejt, a szív, a folyó, a patak üteme, a Nap, a Hold és a csillagok mozgása.

Mindenség balladája.

(Bemutatva.)

De vallásossága nem hideg elzárkózás, tele van az élet közelségével és szeretetével. Ő nem orralógató aszkéta, aki azt gondolja, hogy a komorság tetszik az Istennek, hanem »vidám erőkre gondol«, melyeket nem győz le senki sem. Hisz a tavaszban, hisz abban, hogy mint a kis tulipán-

hagymát kikelti a napsugár, úgy a szíveket is megnyitja a hit, a szeretet, a csoda.

»Világ-erőkre gondolok,
Vidám világ-erő a Hit.
A sír is csak egy nagy tojás:
a Hit pattantja zárait
s kikel a szép Feltámadás!«

Az élet az Isten létezésének egy kis része. Ezt ünnepli Mécs, mikor az »Erős asszony dicséretét« énekl. Nincs igazuk azoknak, akik a kort, a mai nőket szidják, hamis minden szavuk, mert ők biztos divatlapból vettek feleséget. Az igazi Nő olyan, mint a napraforgó-palánta, olyan, mint a férfi akarja. Az a nő, akinél a szerelem csak öncélú nyaláncság, a kor züllesztője. Ezért...

»Ki új családhoz készül törzsök-ösül,
A Bibliából vesz asszonyt, ha nősül.«

Olyan asszonyt vesz, aki nem fél a munkától, nem fél a gyerektől, olyan asszonyt vesz, aki parancsol és rendet teremt, aki mellett a férfi dolgozhat és alkothat.

Az anyaság gondolata mindig szent volt a költő előtt és »Szabó Pista anyjában is azt a nagy folyamágyat látja, melyet billió és billió anyja egymáshoz állva alkot.

Mécs bátran hirdeti, hogy »Anyá kell.« Nem nevelőnő, nem bábák, játékkatonák és ágyúk kellene a gyerekeknek, hanem anyá kell, akinek meleg, érző szíve van és nem kifestett, táncoló démon, aki idegennek nézi saját gyermekét. Anya nélkül hideg és sivar lesz az élet. S az élet a gyermek életén folyik keresztül. A gyermekén, aki »hajszályökér-lelkecske az Idő őstelevényében«, s aki előtt Mécs is meghajlik: »Parancsolj Fenség.« Ezeknek a gyerekeknek a tiszta szívével és lelkiületével szeretné felépíteni Mécs a világot.

Parancsolj Fenség.

(Bemutatva.)

Mécs László verseinek mind tartalma, mind külső formája újszerű. Új, bugyanó ritmust hoz, és a ritmikus pattogást összekapcsolta a sorvégi rimmel. Verseinek belső tartalma pedig azért újszerű, mert »mer« újat hirdetni. A vallástalan és erkölcstelen világban mer Istenről és Hitről írni, meri hirdetni, hogy anyá kell, merte hirdetni az elnyomatás sötét éveiben a magyar Feltámadást.

Végül még Reményik Sándor egyik cikkét idézem. Reményik Mécsnek a »Vitatkozás a hírharanggal« című versébe érti bele Mécs egész költészetét. A szerzetesköltő hatalmas, büszke, alázatos és fölényes védő-

beszéde ez. Vádolják Mécsset, hogy szereti a virágot, a testét, a családot, a szabadságot, az egész világot, s mindent-mindent, amit más nem szeret és ő erre azt feleli, igaz. De... S amint a bevallásból kibontakoznak harcának fordulói, mindegyik egy-egy győzelem, egy-egy lépcsőfok az Isten felé, míg az utolsó, a perdöntő mondat, egy nagy lobbanás:

»Az Isten egy mosolya
Világokat ad nekem játékszerűl.«
(Forrás: A »Vigilia« c. folyóirat Mécs-száma.)

VÉGH VALÉRIA.

Szabó Lőrinc

Szabó Lőrinc költészete: aranyhíd, melyen át a valóságból egy szebb világba jutunk. Az én feladatam az, hogy elmondjam azokat a harcokat, amelyeken a költő átesett és bevilágítsak Szabó Lőrinc lelkébe.

Ez csak akkor sikerülhet, ha a rendelkezésünkre álló rövid idő alatt megpróbáljuk végigjárni azt az utat, amelyet a költő megtett.

Jellemző címe van annak a verskötetnek, amellyel a költő jelentkezik: Föld, erdő, Isten.

Egyetlen témája a százalakú természet. A természet az ihlető és a barát egyszemélyben. A fiatal költő lelki tüze és korával együttjáró elkeseredése ebben a nagy természet-szeretemben vezetődik le. Így vall a költő önmagáról ebben az időben: »igazi hazám a kristályok és sejtek világa, az alakzatok rendje és zenéje és nem közönyös szemmel nézem a forgó évszakok mindig különböző és mégis örökké ártatlan szépségeit.«

A második verskötet fő témája a város. Szabó Lőrinc idegennek, hidegnek érzi az élő természet után a halott várost. Ez a hidegség, amely a városból feléje árad, készteti őt a »Város« c. verse megírására.

Város.

(Bemutatva.)

Nem tud könnyen szakítani a természettel, lépten-nyomon üzen neki a falu, üzennek a rétek, a mezők, üzen a falusi hold, üzen a régi ihlető: a természet. Ebben az időben túlságosan erősen él még benne a természetélmény

ahhoz, hogy észrevegye a város szépségeit. A város holt kő, lélektelen anyag számára. Gyűlöli a szürkeséget, a mindennapi életnek naponként visszatérő egyformaságát, gyűlöli a sok embert, a tömeget, egyszóval mindazt, amit a város adhat. A maga módján ő is retteg a haláltól, nem a test halálától, hanem a lélek pusztulásától. Fél attól, hogy mozdulataiból elveszik a lélek, énje beleolvad a városi gépembe-
rek tömegébe.

Minden versében ott ég a ki nem mondott félelem: Jaj, csak géppé ne legyek, meg tudjam magamból menteni a körengetegben is a lelket. A várostól, a tömegtől való irtózásának talán legjellemzőbb példája a »Szörnyeteg városa« c. vers.

Szörnyeteg városa.

(Bemutatva.)

»Menekülj a szabadba, a mezőkre és ott mindent előről kezdve építsd új városodat.«

Új város után vágyakozik a költő. Egy tisztább, igazibb, a természethez közelebb álló város után, ahol több a virág, több a lélek, több a levegő.

Verseiben ismét visszakanyarodik a természethez, de a régi hangot nem tudja megtalálni. Már nem él benne a természetben, csak hozzá menekül.

Elveszett vigasz.

(Bemutatva.)

Érzi, hogy lazul a kapcsolat közte és a természet között, de nem meri önmagának sem bevallani. »Nincs erő, mely elszakíthatna tőle« — vigasztalja önmagát.

A kötetnek másik témája a szerelem. Hogy mennyire át tudja alakítani a költő lelke a való világot, ezekből a versekből tudjuk meg. Különös, számunkra talán érthetetlen és megejtően gyönyörű világban él Szabó Lőrinc. Olyan világban, amit legjobban talán a görög mythológiák világához hasonlíthatunk. Itt mindig ragyog a nap, mindig kék az ég és mindig csillog a tenger.

Ebben a mesevilágban él a költő. Megejti őt a törekenység varázsa. Kis gyerektündérnek rajzolja kedvesét, akit csak nézni és csodálni tud, de nincs ereje megbontani azt a harmóniát, amit kedvesének lénye jelent. De beszéljen a költő:

Menj haza.

(Bemutatva.)

Következő verseskötetében nagy súlyt kapnak a versek, komolyabbak lesznek a témák. Érzí a költő, hogy valaki vezet, valaki megtesz helyette mindent, valaki, az örök fény, mindig előtte jár.

Keresi helyét a világban. Kutatja, honnan és miért jött. Keresi az utat, amerre mennie kell. Mindent meg akar tudni, mindent meg akar ismerni. Nemcsak a felszínt, nemcsak az emberit, hanem a fellegeken, a földön túlit is. Ahogy a végtelennel ismerkedik, úgy érzi meg, hogy mennyire önmagában áll a világban. A boldogság utáni vágy újabb és újabb utakat mutat neki. Nem tudja merre menjen. Érzí a kicsinységét és kétségbeesetten kiált fel: »Rettenetes ennyi vágyal szegénynek lenni s fiatalnak!« Lassan megismeri az életet, megismeri az élet szennyét. A Bűn visszaretenti, menekülni próbál. Nem sikerül. Nincs kibúvó. A mindennapi élet őt is a maga kerékvágásába kényszeríti, neki is alkalmazkodnia kell a világhoz. Szembetalálja magát az élet hatalmasságával: a pénz z e l. Ez kényszeríti őt a hétköznapok korlátai közé. Gyűlöli a pénzt, gyűlöli a pénz kegyeltjeit, a gazdagokat, akik számára nyitva áll az élet. Gyűlöli a gazdagokat, de sajnálja is azokat, akik a pénztől feldúlt lelki békéjüket a koldúsnak nyújtott kenyérdarabbal próbálják kiegyensúlyozni. Szomorúságában azzal vigasztalja magát, hogy van valami, amit nem vehet el tőle a pénz. Övé a levegő, a napfény, a lélek és a szenvedés.

De hiába oldja meg a költő a pénz problémáját, ott ég a lelkében az új kérdés: hogyan maradhat meg tisztának a test, vétkei és a lélek szenvedései között? Hogyan ragadhatja ki magát az érzékek rabságából? Mindnyájunk kérdését veti fel a költő és mindnyájunknak szól a felelete. Azt hirdeti: mindent nem tudsz megmenteni, ments hát meg legalább egy szikrát a magaddal hozott tűzből, légy tiszta legalább a homlokodtól fölfelé.

»Füled és orrod szimatol,
megcsal, megoszt, elad a szád,
a kéz kinyul, szemed bolond,
sajgó velőd csurranni vágy?
Ébredj! a pizok csalogat,
Vigyázz, maradj a magadé.

Férfil! légy tiszta legalább
a homlokodtól fölfelé.«

Keresi az élet értelmét. Miért van szükség a sok harcra? Miért folyik a végső harc?

Megnyugodva, szinte öregesen adja meg a feleletet. Mindegy miért harcolunk, kit szeretünk, kit gyűlölünk. Egy rejtélyes, felfoghatatlan ellenség ellen küzdünk.

A végső harc.

(Bemutatva.)

Porszemek vagyunk a földöntúli hatalmak játékában. Mi hát az értelme az életnek? Döbbenetes erővel szakad föl a felelet a költő sokat szenvedett lelkéből. Az élet értelme az emberteremtés, a gyermek. És mindjárt egy másik felelet egy fel nem tett kérdésre: Boldogok csak akkor lehetünk a földön, ha megtanulunk örülni a kis dolgoknak. Egy új színnel gazdagodik Szabó Lőrinc költészete. Megszületnek azok a gyönyörű versek, melyeknek hőse a költő kis fia, Lóci, vagy kislánya, Klári. Ezek a kisgyerekek adnak feleletet egy mosolyukkal, vagy öntudatlan szavukkal az apa nagy kérdéseire, Ők bátran ki merik mondani, amit az élet-től megtépett apa már nem mondhat ki.

Kis Klára csodálkozik.

Lóci verset ír.

Lóci óriás lesz.

(Bemutatva.)

Az élet harcai után a gyermeki lélek melegéhez menekül a költő, mert csak itt találhatja meg a feleletet az élet kérdésére.

Az utolsó verseskötet címe: »Régen és most.« Valóban régi és mai élmények gyűjteménye ez a verseskötet. Legkedvesebbek talán azok a versek, melyek katonaelmények hatása alatt íródtak. A felszabadulás mámoros napjaiban született hazafias versek is új szint jelentenek Szabó Lőrinc életében. Költeményein kívül műfordításaival is gazdagította a magyar irodalmat.

A Természetből indult el, magába akarta zárni a természet mesevilágát. Nem sikerült. Betört életébe a Város.

A kövek között élő emberek költője lett. Itt is a boldogságot és az élet értelmét kereste. Magába akarta szívni az egész világot: a városokat, országokat és embereket. A messzeségben kereste a boldogságot, de az élet örök törvénye szerint csak a környezetében találhatta meg.

Szabó Lőrinc azoknak a költője, akikben a mindennapi élet minden szürkesége és bűne sem tudta kiölni a boldogságban való hitet. Azoké, akik észre tudják venni a kis dolgokban is a szépet. Azoké, akik ma is hisznek a jóság és a szépség győzelmében.

Én azt szeretném hinni, mi sokan vagyunk ilyenek.

CSULAK MIHALY.

Erdélyi József

A sok irodalmi -izmus, sok téves irányzat után végre egy egyszerű, de tiszta hangú költő jelent meg irodalmunkban. Olyan költő, akinek a költészete nem a formai nehézségekkel, a nyelvi különlegességekkel való küszködés, hanem vallomás: vallomás a magyarság súlyos problémáiról. S ez a költő: Erdélyi József.

Erdélyi József a tanyai élet nyomorúságából indult el, hogy a nehéz cselédsorsban élő emberek szóvivője legyen. Biharban, a Magyar Alföld és Erdély találkozási pontján született, s lelkében egyesítette ennek a két tájnak a gondolatvilágát: az erdélyi titokzatosságot és az alföldi népdalos egyszerűséget. Ő írja magáról a Biharban című költeményében:

»Ott születtem, hol cselédház és kastély
egymás mellett oly kérdőn állanak,
s honi vad és nemes idegen virágok,
kerítésen ki s behajlanak.«

Ott, ahol a Magyar Alföldre már
kéken néznek az erdős mők hegyek,
s magyar vérral kevereg az oláh vér,
ahogy az én vérem keveredett...«

Ebből a Biharból tört fel Erdélyi, hogy — mint maga mondja — uralma alá hajtsa majd a Földet.

Költészetének célját maga a költő jelöli meg. Már »A kulcsár fia« c. versében is azt mondja:

»...nevem cseng, mint egy aranyharang
és ébreszti a puszták fiait,
hogy vívja ki emberi jogait...« (Bemutatva.)

De még határozottabban kimondja ezt a »Fegvertelen« c. költeményében.

F E G Y V E R T E L E N .

(Bemutatva.)

»Felindulok örök béke harcosaként,
Felindulok s úrrávivok minden szegényt.«

Költészetének ez az elv az elindítója és lényege. A szegény sorsból jött költő népe számára biztosítani akarja a jobb sorsot, a biztosabb életet. És Erdélyi hivatottnak érzi magát erre a küzdelemre. Kevés magyar költő van, akiben az elhivatottság érzetének olyan magas foka meglenne, mint őbenne. Érzé, tudja, hogy nagynak született, s ezt vallja is. Minden költői szerénykedést félretéve, világot ébresztgető hajnalcsillagnak, az Isten kardja örökösének, nagy magyar költők, félistenek utódjának mondja magát. (Lásd: a Pap-katona, Hajnalcsillag, Isten kardja és Vezérlovon című verseit.) S vajjon van-e joga Erdélyinek ahhoz, hogy a magyarság nagy költőjévé avassa magát? Erre a kérdésre csak akkor felelhetünk, ha előbb megismerjük költészetét.

Egyik legjellemzőbb tulajdonsága Erdélyi költészetének a multbatekintés. Verseinek nagy része gyermekkorából meríti tárgyát. Nem hiába adta első nagyobb verseskötetének az Emlék címet, mert költeményeiben gyermekkorának emlékeit örökíti meg. Verset írt mindenről, ami gyermekkorával bármilyen kapcsolatban van: a bölcsőről, amelyben altatódallal ringatta őt nótáskedvű édesanyja, számtalan költeményében megemlékezik a Gyepesről, arról a kis patakról, amelyhez oly sok szép gyermekkori emlék fűzi, s a benne álldogáló rozoga vizimalomról, a tanyáról, határról és ifjúkora minden kis epizódjáról. Egyik ilyen kedves költeménye az

Ö R Ö K S É G .

(Bemutatva.)

Erdélyi mindig valami különös szeretettel szól gyermekkoráról és szinte visszavágyik abba a boldog világba, a

játék és álom világába. Az az idő azonban elmúlt, már csak az emléke él a költő lelkében. Szépen ír róla egyik versében:

»Oh, boldog idő, boldog rabság,
te voltál a teljes szabadság.
Téged kereslek a világban,
téged hajszo llak, de hiába,
nem találak meg, amíg élek,
míg holt apámhoz meg nem térek.«

Önkéntelenül felvetődik bennünk a kérdés: vajjon miért kalandozik vissza Erdélyi gyermekkora emlékeihez a multba? Aki nem ismeri őt, azt mondhatná, hogy bizonyára visszamenekülés ez nála, megfutamodás a ma problémái elől. Ez az állítás azonban nem helytálló. Ő bármikor síkra száll népe érdekeinek védelmére, nem fél a nehézségektől, a harctól. Kimondja az igazságot akkor is, ha nem szabad:

»Égrekiáltom akkor is, ha
élettel és vérrel tilos,
leírom akkor is, ha rögtön
lángot vet a szűz papiros...«

Aki így mer írni, arról feltételezni sem lehet, hogy nem mer szembenézni akár a legsúlyosabb problémákkal is. Multbatekintésének tehát más oka van. Mégpedig az, hogy mint jó népi költő, úgy akarja nézni a világot, mint az egyszerű parasztember. A parasztember összemléletéhez pedig leghasonlóbb a kisgyermek világszemlélete, azért törekszik ő gyermekkori emlékein keresztül nézni a világot. Azokból a romokból, amelyeket minden ember a lelkében hordoz: gyermekkora emlékeiből olyan világszemléletet épített fel, amellyel nézve az élet nem más, mint örökös harc a gazdagság és szegénység között. Az egyik félen állnak a szegény, rongyos cselédemberek, a másikon pedig az úri kastélyok lakói: a tekintetes és nagyságos urak, bárók meg grófok. Úgy áll szemben egymással ez a két front, mint a cselédházak sorai, meg a büszkén emelkedő kastélyok, amint a »Dal a szülőházzal« c. versében is írja:

»Emeletes, tornyos kastély,
száz szoba van benne,
urak lakják a szobákat,
négy-öt esik egyre,

hat-hét szoba meg a nagykert,
szökőkúttal, sétaúttal,
tarka virágággal.

Keritetlen hosszú hajlék,
százan laknak benne,
három család egy szobára,
négy is esik egyre.
Közös szoba, közös konyha,
közös kamra, padlás,
közönközös nyomorúság —
ilyen a cselédház.«

Keserűen nézi a költő ezeket az ellentéteket, s az övéinek oldalára állva, kemény szavakkal mondja:

»En lerombolnék minden kastélyt,
villámharaggal sújtanék le
minden tetőre, mély kevélyen
néz a putris, nyomorgó népre.«

Erdélyi vállalja rokonainak: a cselédembereknek a sorát: a szegénységet és megaláztatást. Ha csak egy pillanatra is megfelelnek róluk — mint a »Rokonok« c. versében írja — megjelennek előtte képzeletében és figyelmeztetik hivatására. Ő pedig dolgozik, küzd, harcol minden erejével. Ennek ellenére — vagy talán éppen ezért — sok az ellensége. Lépten-nyomon elgáncsolják, üldözik, terveit megakadályozzák. Sokan elkésett Petőfi-utánzónak, irodalmi üstökösnek tartják, s rövidnek ítélt pályáját igyekeznek minél nehezebbé tenni. A költő természetesen védekezik a maga módján. Ezt írja:

»Előterem azonnal,
ha engem bántanak,
veszedelmes barátom,
sárkányom: a harag.«

A harag, mely olyan nagy benne, hogy sárkányhoz hasonlítja, bosszúra indítja. Irónikus verseiben sokszor a legkeményebb jelzőkkel illeti ellenégeit, de nem okatlanul. Annyi bántalmazásra, mint ő kapott, csak visszaütéssel lehet felelni. Néha talán visszatetszőnek látszanak indulatkitérései, de nem megokolatlanok.

Erdélyi költészetének jellemző tulajdonsága az a nagy-

fokú szeméremérzet, amilyennel csak a népdalokban találkozhatunk. Költészete egyéni jellegű, sokat foglalkozik verseiben önmagával, bensőbb érzéseiről, főként pedig szerelméről mégis nagyon keveset árul el. Önkéntelenül Arany János szerény költeményei jutnak az eszünkbe, amelyekben csak sejteti érzéseit. Erdélyinek az egyéni élet feltárásától való tartózkodását a költőről való felfogása okozza. Szerinte a költő »az országé, a világé, személytelen, mindenkié. Annak nincs apja-anyja, annak nincs felesége, gyermeke, — lélek az, senki és mindenki, nincs titka, magánélete.« (Felolvasás előtt.) S ezt ő nemcsak hirdeti, hanem éli is. Így ír egyik költeményében:

»Zúglatok még ifjú akácok,
várjatok a teljes tavaszra,
akkor boruljatok virágba,
boldog szerelmet sátorozva,
boldogabbat, mint az enyém volt,
ki köztetek egyedül jártam,
s szerelemtől pihegő keblet
ifjú karomba sose zártam.«

Ebből a néhány sorból és a »Tarka toll« (bemutatva) c. költeményéből az is kitűnik, hogy ifjúkorában valami csalódás érhetett, s ennek a hatása végigvonul egész érzelmi költészetén. Azokban a verseiben azonban, amelyekben anyjáról, feleségéről vagy kislányáról ír, a megelégedettség és szeretet hangjait szólaltatja meg. Anyját, ezt az egyszerű tanyai cselédasszonyt, hűen ábrázolja »Anyám« c. versében:

»Anyám a libákat tömi,
homályos ólban öregasszony,
este-reggel húsz-húsz libát,
hogy valami hasznót ragasszon.
Úl a földön s a kisteknőből
töm, töm, liba után libát,
dereka, lába, keze zsibbad,
de ő nem kíméli magát.

Híznak is a libák javában,
s hízik rajtuk anyám szeme,
ki veszi, ki eszi meg őket:
nem törődik biz ő vele.
Emelgeti hízó libáit,

lebeg előtte a haszon...
Válogatott vevők között
látja magát a piacon...«

Ez az egyszerű, libákat tömő parasztasszony azonban egy költőnek az ezüsthangú, nótáskedvű édesanyja. Így ír róla egy másik versében költő fia:

»Harmadik fia lettem én
s én örököltem álmait,
az ő hamu alatt parázsló
világhódító vágyait...
Minden dalom az én szegény
ezüsthangú anyám dala,
az ő szívének égigérő,
halhatatlan diadala.«

Amikor pedig kislányáról ír, vagy hozzá szól, hangjában az igazi apai szeretetet halljuk megcsendülni. Két ilyen költeménye a »Fázó csillagok« és a »Lányomhoz« című. (Bemutatva.)

Erdélyi költészetében fontos szerepet tölt be a táj. Lírájának legszebb darabjai azok a versek, amelyekben a tanyáról, a határról ír. Ha ezeknek a verseknek csak a külső formáját vizsgáljuk, sok szépséget nem látunk rajtuk. Egyszerűek, mint a népdalok. A nyelvük mindennapi nyelv, hiányzik belőlük az ünnepélyesség és különlegesség. Mégis van ezekben a versekben valami különleges szépség. Olyan szépség, ami nincs meg a szavakban, csak a szavak mögött, s csak megérezni lehet, kiolvasni nem. Két ilyen költemény a:

TANYA MELLETT. BARMÓDI LEGELŐN.

(Mindkettő bemutatva.)

Meg kell még említeni Erdélyi meséit. Ezekben is, mint a gyermekkoráról írt verseiben, az ősi magyar világszemléletet, vagy legalábbis a töredékeit igyekszik feltárni.

Erdélyi bizonyára jogosan vallja magát a magyarság nagy költőjének. Azok az értékek, amelyeket irodalmunkba hozott, naggyá teszik őt. Olyan korszakban lépett fel, amikor csak az egyéni, cikornyás szabadversnek volt életjogosultsága, s ő mégis mert egyszerűen dalolni, egyszerű

nyelven szólni népe érdekeiért. Késerves volt a töretlen út, amelyet gúnyhahoták között meg kellett járnia, de nem csüggedt, és nem csügged ma sem. Hisszük, hogy nem hiába küzd a magyarság boldogulásáért.

MARÁZ LÁSZLÓ.

Sinka István

Örökké hálás leszek a sorsnak, azért a nagy élményért, amelyben a múlt évben, a soproni kirándulásunk alkalmával részesített. Ezt az élményt, számomra Veres Péter előadása jelentette, amelyet éppen akkor tartott, a soproni diákifjúság számára, amikor mi is ott voltunk és így mi is résztvehettünk azon, mint az érsekújvári diákság képviselői.

Ez az eset annyiban tartozik hozzá előadásom tárgyához, amennyiben Veres Péter is, Sinka István költészetéről beszélt. S ez a beszéd oly nagy hatással volt rám, hogy én, aki azelőtt csak úgy félfüllel hallottam Sinka Istvánról és Veres Péterről, most egyszerre mind a kettőt megszerettem.

Veres Péter oly tüzzel és alapossgal beszélt Sinka költészetéről, hogy bámulva hallgattam és egyik barátom többször is figyelmeztetett, hogy — csukjam be a számat.

Hiába! Így csak népi író tud beszélni a népi íróról. És ez természetes is. Ők mind a ketten, körülbelül ugyanolyan körülmények és viszonyok között nevelkedtek és így megértének olyan dolgokat, amelyet egy más táj szülötte romantikusnak, vagy éppen misztikusnak lát; mint Sinkánál is néhány urbánus író.

Ezóta már elmúlt egy év, és magam is megismerkedtem Sinka verseivel. Nyugodtan mondhatom, én nem találtam bennük semmi romantikát és semmi misztikus homályt. Talán azért, mert én is a faluból, olyan egyszerű magyarok közül származom, mint a költő? Nem tudom miért, de ha valóban azért, akkor mindnyájan így lesztek vele, hiszen a legtöbben, csaknem mind faluról származtok.

De beszéljünk a költőről. Életrajzzal kezdem. De, nehogy azt gondolja valaki, hogy csak a kezdés nehézségeit akarom vele áthidalni. Sinkánál ez a legfontosabb. Hiszen ő, minden egyes versében az életének és környezetének történetét dolgozza fel; s a saját sorsán keresztül is ezek és ezek szenvedését tárja elénk és vádol.

Összegyűjtött verseinek a homlokán is ez a jól megválasztott cím díszel: Vád. Mert bizony vád benne minden mondat. Mégpedig súlyos vád. Vádolja benne az örök magyar hibákat, az osztályok közötti testvérietlenséget, a közönyt és a nemtörődömséget.

Nézzük, milyen volt az ő sorsa.

Apja szegény juhász volt, akitől nem örökölt egyebet, mint egy ócska szűrt és sok küzdelmet, még több szenvedéssel. Az elemi iskolában nagyon jól tanult, de hiába, mert a kitüntetéset jelentő első padból kiüldözték a »cipősök«. Hogy kik voltak ezek a »cipősök«, azt rögtön elmesélem.

Ez az egy szó magában foglalja a talán legnagyobb magyar hibát, azt a széthúzást és testvérietlenséget, amely még a faluban is megtalálható a különböző foglalkozású népeknél, sőt itt talán még sokkal szétválasztóbb erővel, mint a falu és a város között.

Sinka életrajzából kitűnik, hogy mennyire ügyelnek ezek a falusi »előkelőbb« osztályok, hogy még az öltözködésben is megkülönböztessék magukat a szegényebb osztályoktól. Az iparosasszonyok hegyes kontyba kötik hajukat és cipőt viselnek, míg a parasztasszonyok lapos kontyot hordanak és csak papucsban, vagy meztláb járnak. S ezt a nagyravágyó úrhatnámkodást még a kis gyermekekbe is belenevelik. Amikor először vezetik gyermekeiket az iskolába, a hegyeskontyú asszonyok mind az első padok körül tolonganak, oda ültetik gyermekeiket, s ne adj Isten, hogy egy meztlábás is bekeveredjen közéjük, mert azt állandóan gyúrnák a cipőjükkel, lökdösi, arra mindent rákennek.

Így volt ez a kis Sinkával is. Józan, okos eszével kiharcolta magának az első padot és mikor az ott ülő »cipősök« látták, hogy sehogyan sem tudják onnan elűzni, bejött egy hegyeskontyú asszony, aki azt állította, hogy a fiában tetűt lelt, mert a tanító mindenféle szedett-vedett rongyost az első padba ültet, ahol az ő fia is ül.

Ez volt a kis Sinkának első nagy küzdelme az emberek nagyra-vágyásával szemben. Sok fájdalmat okozott neki, hogy annyira féltették tőle, a meztlábás kis juhászgyerektől az első padot. De összeszorította a fogát, és elhatározta, hogy ha törik-szakad, győznie kell. És a harmadik elemiben csakugyan sikerült is kivívnia magának végérvényesen a jogot az első padhoz.

Minden vágya az, hogy gimnáziumba mehessen. De szüleinek nincsen hozzá pénzük és alighogy kijárja az elemi iskolát, elszegődtetik bojtárnak.

Sovány, kis fekete gyerek volt és egy nagyon kegyetlen gazdához került. Mindig hajtotta, minden bajért, szerencsétlenségéért ő rajta töltötte ki a bosszúját, de — mint maga is mondja, — a legjobban mégis az bántotta, hogy egyszer sem ehetett jólakásig. Sőt egyszer az is megtörtént, hogy a gazdája egy kora téli reggelen elment valamilyen lakziba. Az ő enivalóját meg elfelejtette kiadni. Szegény kis bojtárnak estefelé már majd kiesett a szeme az éhségtől, dehát mit lehetett tenni. A gazda nem jött. Szerencsére tudta, hogy a közelben, a tanyán van egy ágas és arra van kitéve a kutyáknak a lóhús. Elment tehát oda, egy szép pirosra fagyott darabot levágott belőle és vitte nagy örömmel. Kerített egy tepsit, két téglá között tüzet rakott, zsír helyett egy régebbi birkadög faggyú-

jából szerzett egy darabot, a sónak meg megfelelt az, amit a birkáknak tettek ki nyalogatni. Így készített magának pecsenyét. »Igaz, hogy kicsit feketére sült, de jó volt«, — mondja ő életrajzában.

— Bizony sok kákabélű ember gyomra húzódozna az ilyen bihari szelettől, — de a kis Sinkának, más híján, ez is megfelelt.

Már egy kis bárányt szolgált ki magának, mikor elérkezett életének nagy fordulópontjához. Találkozott egy vándor asztaloslegénnyel, akinél megpillantott egy Petőfi kötetet. A legény észrevette, hogy milyen eleven eszű a kis bojtár és felolvasott neki egypár verset. Mikorra befejezte az olvasást, annyira hatalmába kerítette a kis bojtárt a vágy a könyvért, hogy egyetlen birkáját is odaadta érte.

Ezidőben még többet kapott a gazdájától, mert ábrándozó és dacos lett. Egyszer, fejés közben, egy ugrálós birka kifordította a tejet. Ezen annyira elmérgedt a gazdája, hogy hozzávágta a vasvillát, ami beleszúródott a lábaszárába. Ekkor elhatározta, hogy otthagyja őt, más gazdát keres, de hogy a gazda felesége nagyon megijedt a seb láttán és nagyon gyógyítgatta, mégis ottmaradt. Igyekezett magát hasznossá tenni, hátha úgy több ennivalót kapna. Minden munkát elvégez, s míg gazdája a hűsben pihen, ő négy lovat hajt a tűző napon. Az egyik ló nagyon rügös volt és ha csak szerét ejthette, mindig megtámadta, aki elébe került. A nagy munkában a kis bojtár elfeledkezett erről és a ló úgy megrúgta, hogy rögtön lefityent a karja. De semmi baj. Bekötötték egy öreg kendővel és éjjel már neki kellett hajtani a rostakereket.

Közben szerez egy kocsiláda ponyvaregényt, de köztük talál egy igazi kincset, egy Tolsztoj kötetet is. Azután nemsokára gazdát cserél. Itt is sokat dolgozik nappal, éjjel pedig olvas. Az istállóban rendez be magának a szabadegyetemet. Három tanítója van, a saját szavai szerint: »Petőfi és Tolsztoj tanár urak és Jézus professzor úr.«

Ezt a művelődést azonban észreveszi a gazda és most már csak anynyi petróleumot adnak a lámpájába, hogy éppen csak addig tartson, míg szükséges. Ezen úgy segít, hogy saját pénzén vásárol petróleumot és az ablakot betakarva művelődik. Ezt meg azért nem engedik meg neki, nehogy elterjedjen a híre, hogy zsugoriak s még a petróleumot is a szolgál veszi nekik. Ekkor betakarja éjjel az ablakot és titokban, de elszánt akarral tanul. Megismerkedik az írásjelek használatával. Ő is leír egy-két dolgot úgy ahogy ő látja, mert: — »megesküdtem, hogy én költő leszek, még akkor is, úgy is, ha rámegy az egész életem, és ha az egész élő világ minden hatalma ellene jön is.«

Esküje mellett elszántan kitartott mindig, a gazdatisztek, a kulcsárok és a zsidó gazdatisztek embertelen kínzásai közben is; míg egyszer megszületett az első verse.

A versnek előzménye az, hogy egy öregasszonyt hall énekelni. Egy altatódal dalolt az anyóka csendes, zümmögő hangon. És ez a dal úgy megkapta a lelkét, hogy nem bírta elfelejteni. Mindig a fülébe csengett. Egy délelőtt szomorúan ott üldögélt egy tanya szilfái alatt. A juhok deleltek, ráért. Rágyújtott a pipájára és egyszerre megszületett a vers. Elővette a tintaceruza csutkáját és leírta a csizmaszárra:

»Öh szállj pipám drága füstje,
dohányom foszló ezüstje,
s lengj a messi puszta mélyén,
hogy futhasson a lelkem véled,
életemnek tűnt lepkeként
tova illandó reményén.

Itt Barmón a Csikótanyán,
tizenhét szilfa hajlatán
sír az esők völégénye,
én, az állásszagú bojtár,
ki puhatalpú kis pulinak
Isten mégis a szemébe.

... Öh, szállj pipám árva füstje,
dohányom bomló ezüstje
s ringasd rövid ifjúságom,
ami itt a Kerek-érben,
kilenc varnyú szemeláttán,
úgy foszlik szét, mint az álom...«

— »Nem kellett kinlódni a verssel. Jött egyszerűen. Ott voltak a szilfák, szállt a pipám füstje, Guldi, a kis puli ott feküdt a szűrömön, s forró kis puha talpa volt, előttem pedig a Kerek-ér húzódozott« — mondja Sinka önéletrajzában.

Ez a vers volt a próbatétel, az iránymutató. Egészen új hang és új forma. A hang, a személyes élmény egyéni kifejezése, a forma pedig jött egyszerűen a lélekből, s talán annak az ősi altatódalnak, amit az az anyóka énekelt, annak is ez volt a külső formája. Tehát Sinka ebben is új és egyéniség. Nem követi a népköltészet megszokott formáit, s talán egyáltalán nem is ügyel a formára, csak megy az ösztöne után.

S a pásztorlélek ösztöne nem lehet más, mint kristálytisza magyarság. Valóban, nem is új ez a forma, hanem annyira ősi, hogy újnak tűnik fel.

Ezután már nagy léptekkel jön a fejlődés. De ez a küzdelmes indulás nyomot hagy költészetében is. A »Pásztorének«-ben, a megindulását éneke. Visszatér multjának élményeibe és ebben a nagyterjedelmű énekben

embereket, életsorsokat idéz fel. Érzi, hogy olyan nagy szenvedésnek, mint amilyent a környezetében lévő átéltek, olyan munkás életnek nem szabad nyomtalanul elenyésznie. Neveket említ fel, akiknek bűját-baját ő is át-
érezte és akiknek szenvedését, tanuként állítja e nagy vádbeszédhez:

»Most emlékszem rólad mégis, vén Jaraba,
népem osztályosa, csapott béres,
útszéli paraszt,
bozót fia tört fullánk, ki komisz lehattél valaha,
mert meggörnyedve urad előtt
nem vetted le a fejedőd,
csak csikorogtál, mint a katlan.
A nevedet hát ide írom,
hogy legyél te is halhatatlan,
hisz együtt sirtunk egyszer, este a Kálvárián.«

Ő maga, nyíltan megmondja, hogy mi a célja ezzel a visszaemlékezéssel.

»... Most úgy érintem e dolgokat,
mint szél a lombot:
fúvom, alakítom arra-erre,
a valk világba viszonyúlok,
hátha az újjam valakit megölelne,
akit még mások nem szerettek.
Van úgy sokszor,
hogy ablakomra jönnek
az emlékek, mint a bolyongók.
S mind egy-egy csobbanás,
mind, mind szép hír,
üzenet: apám keres,
kedvesem sír,
anyám megfed: rámhúllnak,
könyörögnek, hogy nyissam ki hát a szám
az ő életük miatt, hogy ne legyenek örökké tagadtak.«

Elmond egy esetet, amikor egy öreg cselédnek névnapja volt és meghívta őt ebédre. Hallgassuk csak, hogyan írja le azt a szorongást, ami ráült lelkükre, hogy ünnepi lakomájukat valami besúgó észre ne vegye. (Bemutatva a Pásztorének c. versből: Egy vaskasztroiban főtt a kása... kezdetű rész.)

Íme. Mi példázhatja jobban a szomorú cselédsorsot, ennél az esetnél.
Egy sebesült özet fog a cseléd, ami amúgy is elpusztult volna és

mégis csak elfüggönyözött ablak és zárt ajtó mellett, örökös rettegés közben merik elfogyasztani húsát, mert ha a csöz, vagy a kasznár megtudná, rögtön jönne a szigorú büntetés.

Ilyen végig ennek az éneknek a hangja. Néhol kissé monoton ütemű, de így még jobban kiemeli tárgyának szomorú hangulatát. Minden során meglátszik az öntudatos költő kezenyoma, amely ilyen sorokat alkot:

»És éltünk nagy árnyékok,
és hulló fények között
egész nyáron. Kosok tülekedtek,
bíbicek ríttak,
apám meg énekelt nekünk a nyár előtt.
S néha fölszálltak a hangok
a pusztából,
s a kék égbolton fészket raktak,
mint odavaló, szép galambok,
majd tüzesen, bűgva
visszaszálltak,
s imává csurrantak apám száján,
mikor kenyeret osztott közöttünk.«

Veres Péter mondta azon a soproni előadáson, hogy — minden művészet alapja az élmény. Az élmény pedig lehet: személyes élmény, amit a valóságosan átélt élet, esemény, szenvedés jelent; s ez mindig, mindenhol és mindenkinél a legelső. Ezután következik az impresszió, a látás-élmény, a szemlélés és megfigyelés lelki élménye. És végül pedig a szellemi élmény, amit olvasás és gondolkodás útján szerez az ember.

Azt már mi is meg tudjuk állapítani, hogy az első élménytípust Sinka képviseli a legtisztábban. Hiszen minden egyes versében az élmények, a tények beszélnek, a költő csak felidézi és örök érvényre emeli azokat. S ebben a felidezésben rejlik Sinka művészete, mert úgy idézi fel azokat, hogy az ember nemcsak a tényt, hanem annak minden lelki megrezdülését, s az egész lelki atmoszféráját átérzi.

De figyeljük meg ezt az élményszerűséget, más verseiben is. Kevés szerelmes verse közül a »Virágbomlás« és a »Bödi Mariska« a legfontosabb.

Ebben is mennyire új és eredeti Sinka. Kevés szerelmes verse van, — mint mondtam, — de csak azért, mert ezekben is személyes élményeit idézi fel.

Mennyire nem hasonlítanak ezek Shakespeare Romeo és Júliájának tüzes szerelmi vallomásaihoz. Természetes, egészséges élet virul szerelmes verseiben is.

Hogy is volt csak egy szép nyáron? A legénykedő kis bojtár a patakban fürdött és pajkos ötlete támadt. Fogta magát és elúsztotta a patak egyetlen pallóját, hogy az ételhordásból visszatérő asszonyok majd gyalog keljenek át rajta és ő pedig átsegíthesse rajta karjaiban a szép Bódi Mariskát.

Álma teljesült:

»Akadozva visszamentem.

Tanakodtam a lánykával,

aztán az ölembe vettem.

— Drága teher, — mondtam neki, —

s újjam remegett mind a tíz;

véltem, hogy szép menny a puszta

s véltem, hogy dalol a víz.

Ám a patak csendet hordott,

— jó a patak, jó az ér! —

A lányka haja szélbe omlott,

s e miatt a játék miatt

útunk rendje összebomlott —

és a vizet mérlegelve,

kérdte lánykám: erre mély?...

Emelhettem: bokája villant

s elmerült a kék habokban;

amikor meg érte nyúltam,

láttam: a szemembe pillant...

És fürödtünk, és pirultunk és néztük egymást.»

— »Így volt. Szép volt« — mondja a költő is.

Szerelmi költészetén kívül még meg kell említenünk ballada-költészetét is. Újat hozott, illetve őseit elevenítette fel ebben is. Leveszi a nép ajkáról, az öreg anyókák szájáról a babonás történeteket, meséket és olyan szép és eredeti népballada stílusban örökíti meg azokat, hogy minden néprajzgyűjtő, — ha nem látná mellette a költő nevét, — biztosra venné, hogy eredeti, a nép ajkán született balladát talált.

A legszebb csokor ezekből a balladákból a: »Hontalanok útján« című verseskötetében van.

Ballada a Körözs mentén.

Bor — Ökrösné.

(Bemutatva.)

De nézzük más oldalról Sinkát!

Küzdelméből, ahogy egy átdolgozott nap után, csak a maga józan

eszére utalva olvasott-tanult egész éjjelen át, ebből láthatjuk, őt nem lehet ezzel a szóval elintézni, hogy »őstehetség«. Ő kemény munkával fejlesztette az elemi iskolában szerzett tudását odáig, míg a született tehetsége nagy gyümölcsöző fává nőtt. És így nem csoda, ha rendíthetetlen művész önérzete van, ami a sok támadás között gyakran ki is csendül verseiből.

Mert bizony vannak olyanok is, akik méltatlankodnak, hogy egy egyszerű bojtárral osztozzanak a fényben és támadják és magukat nevezik ki helyébe népinek.

Mindenek közül ez bántja Sinkát a legjobban. Önéletrajzában is minduntalan visszatér erre és egyes részletek után, figyelmezteti ezeket a képzelgésből népieskedőket, hogy a »népi« jelző jogos használatáért egy élet szenvedéseit is viselni kell. — »Könnyű a mások szenvedésének címén népivé magasztalni és verni a nagydobot, hogy én X. Y. népi vagyok és vezér vagyok. Milyen címen és milyen jögon? Talán azon a címen, hogy a vonat ablakából látta a tanyát, s a tanyában a kútgémet, amint jár le-fel« — tör ki egy helyütt keserűen Sinka.

Szomorú viadal.

(Bemutatva.)

Ez a szomorúsága szülte a »Denevérek honfoglalása« című nagyverses allegóriáját. A denevérek és a galambok küzdelmein keresztül azt ábrázolja, hogy miként foglalták el a költők hegyét, a Vagyon, az Érdek és az üzlet lovagjai; s miként lett a Parnasszus a barmok kövér legelője.

»Mert bizony a parnasszi táj
szabad puszta, ó, szabad.
Megszállták hát fűvét az ökrök,
s meg az ordító szamarak.
De csillaggal játszik egy bojtár
most e mezőn, s parazsat
fűkál és a hóna alól
előszállnak a darázsak.
Kacagjál hát te rest polgár
s emlékezz erről az évről,
emlékezz, mint futkosnak le
a barmok a költők hegyéről.«

De nem idézhetem végig az egész Sinkát. Pedig csak így ismerhették meg őt igazán. Vegyétek a kezetekbe ti is az ő munkáit, olvassátok, gyönyörködni fogtok benne. Azonban a lelki élvezet mellett, rá fog-

tok jönni még egy dologra. Észre fogjátok venni, hogy Sinkának minden versében forró politikum is van. De, — és ez teszi művészién újszerűvé, — anélkül, hogy bármilyen jelszavak, célkitűzések röpködnének bennük.

A pásztorénekekben így jellemzi ezt a szent lázadást:

»Hiába zúgtok: tart a nagy per
s a nagy per vádlója
én vagyok most,
ki száz rongyosért lázadni mer,
de mégis úgy lázad,
mint a virág, tisztán ragyogva s illatosan...«

A népből jött, s reméljük, népe is megismeri, megszereti. Mi hisz-
szük, hogy Sinka verseit a falu is, a város is egyformán szeretni fogja.

CZAKÓ FERENC.

Népi értékeink védelme és szolgálata.

(Táj- és népkutató munkaközösségünk gyűjtéséből.)

Lelki arcunk a népi nyelv tükrében.

Ennek a megismerése is fontos magyar nyelvművelés, mert a magyar ember szájjárásának, azaz nyelvének romlásával, romlik az eszejárása, gondolkodása is. Az idegen nyelvi kifejezések legtöbbször idegen gondolkodási formákat is terjesztenek. És éppen ezek ellen a legnehezebb a nyelvvédelem munkája. Az idegen szavak pusztán lefordításával még nem védtük meg ellenük a magyar nyelv és gondolkodás magyar szellemét. Sok nyelvi példát kellett összegyűjtenünk. Igen gazdag gyűjteményünk van a magyar népi nyelv képeiből. A szemléltető, képekben beszélő magyar népi nyelvből igen sok mondatot gyűjtöttünk össze. Éppen ilyen szempontok szerint vizsgáltuk eredeti közmondás-gyűjteményünket is!

Egy kis tanulság

a szólásokkal és közmondásokkal kapcsolatban.

A nép konkrét eseményekből teremti meg szólásait. A tapasztalat tárházából születik a legtöbb szólás és közmondás. Társas élményekből, sajátos magyar észjárással alkalmazza azután a szólásokat egyedekre, de mindig találóan, a szeg fejére üt vele. A magyar nép eszejárásának bélyege van a közmondásokon és a szólásokon. Rövidek, szellemesek, szemléletesek, őszinték, talpraesett kifejezésekben bővelkednek, mindig igazságot fejeznek ki, sohasem tükröznek kibicsaklott, vagy ferde gondolatokat. Képei és hasonlatai között csupa elmésség van, a mondásnak mindig igazság a lelke és igen szemléletes kép a teste, akár csak a magyar észjárásnak és beszédmódnak. Kertelés nélkül egyenesen nekem, vagy neked szól a szólás. Népünk nyelvének sajátos színe, fordulatainak gazdagsága tükröződik bennük, de bennük van a magyar ember leghívebb arca is: Megmondja mindenkinek a magáét, röviden és sokat mond, s érzéki képeiben minden kép a legmegfelelőbb helyén van.

De általában népünk nyelve tükrözi népünknek is. Nyelvünk erősen vizuális jellegű, a szabad térben hangoztatták kint, esetleg a pusztán. Már hangzása erőteljes, szinte katonás, minden szótagot ki kell mondani jól és tisztán, mintha — Illyés Gyula hasonlatával — két ember a pusztán találkoznék s jó messziről harsognának, keményen és tisztán egymás felé... Honnan eredt nyelvünk színe, zamata, külvilágra emlékeztető vizuális jellege? A felelet: A magyar ember természetéből. A magyar emberben van látásbeli nyugalom és élesség, ezért van tele nyelvünk képekkel... Tisztán fejez ki mindent, mert ami nincs így kifejezve, az már nem is magyar beszéd. Sajnos a mai írók erről sokszor megfeledkeznek! A magyar embernél egyenes a jellem, egyenes a beszéd is. Illyés Gyula írja: »A magyar nyelve férfias, nem az alkudozás, a meggyőzés, a latolgatás nyelve, hanem a kijelentésé, az ítéleté, az akaraté. Tagoló nyelv, minden szót erősen megnyom... minden szónak külön hi-tele van.« Fejezzük be ezt a gondolatmenetet Dékány István megállapításával: Nyelvünk megmutatja a néplelek frissességét. Ezért nagy önnevelő a nép nyelvével való alaposabb foglalkozás!

PÉLDATÁRUNK:

Shólások, közmondások.

(A közölt shólásokat tájegységünk falvaiból gyűjtöttük.)

Ismerem a halat sítve. (A dicsekedő emberre mondják.) Látni akarja, mint Kis János a beszidet. (Egy kukoricafosztásnál beszélgettek Vágfarkasdon. Kis János elé állt valaki s akkor mondta: »Vigyázz, mer nem látom, hogy mit mond.«) Úgy jársz, mint Dobi Méri lány Pesten. (Naszvadi shólás. Dobi Méri lány igen ügyetlen volt. A kávét malomban akarta megörölni.) Bó, mint a Ferkó bácsi gatyája. (Kürti shólás. Ferkó bácsinak volt egy dudája is. Egyszer az egyik gyerek utána kiáltotta: —Ferkó bácsi, bőg a dudája! De az öreg részeg volt, s nem jól hallotta, s rekedt hangon kiáltotta: — Bó, bő, ne törődj vele, s kezdte a gatyáját felfelé huzogatni.) Áll, mint a kálomista hit. Feszít, mint légy a mártásban. Olyan, mint az írott kép. (Nagyon szép.) A másik mellett megtörölheted a szádat. (Ha valaki hivatlanul megy el valakihez. Vágfarkasdi shólások.) Fél, mint a cigány a Szent Mihálytól. Szúr alatt hányja a fityvet. Fél a gyíktól, mert megmarta a kígyó. Olyan girhes, mint a kasznár szamara. (Udvardi shólások. Kasznár: egy udvardi cigánycsalád csúf neve.) Vigyázz, úgy ne járj, mint Vörös Ferenc, amikor megette a keményítőt. (Nagymácsédi shólás. Vörös Ferenc becsipve ment haza. Főzelék helyett a keményítőt ette meg.) Te is mindent zódnék látsz, mint Csecce lova a szalmát szemüvegen. (Nagymácsédi shólás. Csecce nagyon vicces ember. Elfogyott a szénája, de a lova nem akart szalmát enni. Ekkor tett egy zöld szemüveget a lova szemére, hátha szénának látja majd a szalmát.) Játszol magad, mint a Pacedlik. (Nagymácsédi shólás. Pacedlik az egyik utcasarkon egyedül kártyázott.) Úgy járod a tangót, mint Rózsa Szilvi lova. (Nagymácsédi shólás. Rózsának igen hitvány lova vót. Az egyik lábára sántított.) Nyugodjál az Urban, mint Gadli tehene a kútban. (Nagymácsédi shólás. Gadli tehene beesett a kútba, s amikor ki akarták húzni, ezt mondta: hagyják még szegény tehenet nyugodni.) Odacsukta a fejét, mint Kódémusz a sekrestye ajtóba. (Nagymácsédi shólás.) Örökké katona vagy, mint a Nagy Jancsi. (Nagymácsédi shólás. Nagy Jancsi igen sokáig volt katona.) Úgy mész, mint az Abé Vince tehene. (Nagymácsédi shólás. A tehén nagyon szétrakta a lábait.) Oda ne szoruljon a fejed, mint a Palatyó kutyájájé a tejeszfabába. (Nagymácsédi shólás.) Pendülsz, mint Aladár Viktor. (Aladár Viktor nagyon vézna és beteges volt. Nagyanyjától sokszor kérdezték: Hogy van a fiú! »Már pendül« — válaszolt az öreg. Ha valaki betegsége után kezd hízni, rá mondják ezt a shólást.) Piros vagy, mint a lipői túró! (Ha valaki nagyon sápadt!) Úgy nevezsz, mint a Gágyuriék olajos gancája. (A kisfiú mondta a gancafőzéskor: »Nézd, anyám, szinte nevet.«) Akkora vagy, mint a község létrája. (Nagymácsédi shólások.) Annyit használ neki, mint sü-

ketnek a jó reggelt! Teszi magát, mint rothadt tök a szemétdombon. Úgy jól lakott, mint a besenyei bíró tehene. Összetartanak, mint a papgazdasszonyok. (Érsekújvár.) Ért hozzá, mint fising = (mindenbe belekap). Polgár János a kenyérsütéshez. (Vágfarkasd.) Nagyszót hall, mint ősszel a ló. Szíven találták, mint Gyöpös Andrist. (Gyöpös egyszer verekedett a kocsmában, fejbeütötték s így kiáltott fel: Jaj szíven találtak!) Jóravaló patkány nem bántja a gazdáját. Könyövi, mint Varga Jani a bajuszát. (Vágfarkasd.) Ne kötődj, mint a Mátyus lova. (Arra mondják, aki nem akar szótfogadni.) Ezek se fírnek hozzá, mint a hetényiek az inekhó. (Martos.) Halász, vadász, ritkán találsz. Halász, vadász, madarász, üres tarisznyával jársz. Sokat fárad a vadász, ritkán száraz a halász, rongyos a bányász. (Karva.) Sej, de jó a nagyúrnak, neki nem parancsolnak. (Álsószeli.) Kórságos, mint a szentes halott. (Valaki alszik és álmában kiabál.) (Naszvad.) Egész falu engem rág. (Naszvad.) Szalad a becsülete után. (Naszvad.) Fejébűjén viszi az orrát. Nagyon büszke. (Naszvad.) Olyan, mint a Koldús Miska hite. (Vágfarkasd: ingadozó, ahogyan kérdezik. Ref. helyen: ref., katolikus helyen: katolikus.) A koldús már a hetedik falut járja. (Annak mondják, aki reggel nem akar felkelni. (Vágvecse.) Lé tartja a szógát, átok-szitok a gazdát. (Érsekújvár.) Mifelénk a tököt nem karózzák. (Annak mondják, aki az asztalra könyököl. (Érsekújvár.) Öszszekerestem érte Tolnát-Baranyát, s mégsem találtam meg. (Vágfarkasd. V. ö.: Petőfi S.: Kedves vendégek c. versét!) Neki is nagyobbat tojik a tyúkja, mint másnak a lúdja. Verje meg az Isten rossz szomszédoddal, gyöpös udvarral. Szegény legény gazdag lányt venne el: »Ha annyira nem lenne tüle, mint a cigánygyerek a forraltejtül. (Nádszeg.)

A magyar kiejtés, — a magyar szemlélet.

A magyar kiejtés artikulációs bázisa az idegen szavakat »megmagyarítja.« A magyar népi nyelven az idegen szók »magyarított« alakjukban jó, szemléletes, gazdag képi erővel rendelkező, magyarul jól hangszúlyozható szavak lesznek. (V. ö.: Karácsony Sándor példáit is a Magyar észjárás c. művében.)

Tájegységünk területén Tardoskeddről vannak példáink. A tardoskeddi magyar fül a zsidó Lichtenstein nevét Likistennek hallotta. Ebből Lukisten lett, s végül is csak **Lukinak** hívták az illetőt. Mennyire szemléletes ez a névadás is: Az egyik zsidónak **Rosszkorgyütt** a neve, nem ment neki a kezdés, rossz volt az üzlet. Ebből a névből idővel a **Rosszkorgyi** név lett. A jó magyar szemlélet alapján egy harmadik zsidót, hét csenevész gyereke után elneveztek: **Hétgörcsnek**.

Nagyon találóak és szemléletesek a falusi csúfnevek is. A mi példáink **Magyarsókról** valók:

A csúfnevek etimológiája is nyelvi nevelési eszköz, mert sok nyelvi és néplélektani érdekességet tár elénk.)*

A faluban sok a **Réső**. Réső Lajost **Lajának** becézgették. Fiát már **Laja** Vincének hívták. **Réső** István házát zöldre festették, elnevezték **Zöld** Istvánnak. Sok a **Czanik** név is. **Czanik** György apja **Ádám**, felesége **Adusznak** becézte, ezért kapta az **Adusz** Gyuri nevet. Czanik Imre apja **szürszabó** volt, utódait **Szürősnek** nevezik. S. i. t.

*Képi erő a népi utca- és dűlőnevekben.**)*

A magyar szavak jelentésének alapvető sajátossága a szemléletesség. Figyeljük csak meg a népi utca- és dűlőnevek népies etimológiáját! Példák **Tardoskeddről**: A templomtól északra levő rész: **Fővég-utca**, a délre fekvő rész: **Alvég-utca**. Van **Napkeleti-utca**. Ebben az utcában a házak alakai napkelet felé néznek. **Golgota-utca**. Az utcában levő három kőkeresztről kapta nevét.

Naszvad: Bogyóvári. (A nép szerint itt szántóföldek voltak, de nem jól termett, csak sok földibodza volt itt. **Meszkeskitoló**. (Zsák-utca.) Egyszer egy meszestót szekerével bement, de már megfordulni nem tudott, ki kellett tólni szekerestül. **Dézsma kert**. (Valamikor a község gabonáját itt csépezték el s itt osztották ki a csőszöket és a községi szolgálkat.) **Sárad**. (A falu egyik legöregebb utcája. Valamikor mocsaras rét volt, stb.)

Egyik gyűlésünkön éppen az utcanévek népi etimológiájával kapcsolatos előadás is elhangzott: »**Amiről a naszvadi utcanévek mesélnek**« címen. Előadója **Maráz László** tanuló volt.

Tardoskeddi dűlőnevekből és népi etimológiájuk.

Középsői-dűlő: a határnak a középső részén van. **Szélesi-dűlő** Határ-osztáskor itt voltak a legszélesebb parcellák. **Hosszúréti-dűlő**: leghosszabb dűlő a határban. **Odvai-dűlő**: itt minden megrothad, semmi sem terem meg. **Zsellértagi-dűlő**: zsellérek földjei. **Mécesek**: nagyon kicsike földek, csak egy mécre való terem meg rajtuk (kb. 30 kg). **Kápusztások**: ebben a dűlőben mindig kápusztát ültetnek. Nagyon jó kertészkedésre. **Gyöpiek**: itt valamikor nagy gyöpek voltak. **Cigányoki-dűlő**: mellette oláh cigányok tanyáztak. **Csárdai-dűlő**: valamikor itt csárda volt, de már régen lerombolták. **Hármashatár**: három határ ér össze, a dögösi, tardoskeddi és a kopeci. **Újosztályi-dűlő**: Nemrég osztották fel, mert addig rét volt. **Nagysári-dűlő**: itt nagyon nagy sár van, mindig vizenyős a talaj. **Répa földi-dűlő**: partos, homokos talaj, leginkább répát termesztenek itt. **Nemestag**: nagy gazdák földjei vannak itt. **Paptagi-dűlő**: papnak a birtoka, primáciai bir-

*) A csúfnevekből gyűjtött anyagunk kiadásra vár.

**) Ezekből is gazdag kézirati anyagunk van.

tok. **Mestertagi-dűlő**: a kántor birtoka. **Halomi-dűlő**: halmos, dombos földek. **Zsidótemetői-dűlő**: közel van hozzá a zsidótemető. **Bóritag**: Bóri nevezetű emberé volt valamikor. **Örtényi-dűlő**: sokszor víz borítja el az egész dűlőt. **Cergáti-dűlő**: egy folyó folyik keresztül rajta, melyet Cergát-nak hívnak. **Akományi-dűlő**: mellette van az akomány legelő. **Becsaji-dűlő**: ott valamikor csárda volt, a csárdát pedig Becsalinak hívták. **Kőképi-dűlő**: Rákóczi-emlékszoborról nevezik. **Bobiri-dűlő**, **Kisföldi-dűlő**: kis parcellák ból áll (kb. 100 négyszögöl). **Elsői-dűlők**: közvetlen a falu mellett vannak. **Forrókúti-dűlők**: itt erős forrású kút volt, gyors forrásával veszélyeztette a völgyes földeket. Az emberek kénytelenek voltak malomkövel bedugni a forrás száját. **Faluhelyi-dűlő**: valamikor ott falu volt, de a törökök elpusztították. **Dögtemetői-dűlő**: közel van hozzá a dögtemető.

Falucsúfólo mondások.

Érdemes gyűjteni és vizsgálgatni a kifejező erőt és az egészséges népi humort is példázó falucsúfólo mondásokat. (A közölt példákat tájegységünk területéről szedtük össze!)

Igen jellemzőek ezek az állandó nevek: **szentpéteri vadrácok**, **hetényi gólyák**, **izsai bagók**, **madari bicsakok**, **martosi kárászok**, **marcelházi ürgék**, **szegény gyallaiak**, **naszvadi guvacok**. »**Jó borivó mocsiaiak**, **vastagnyakú búcsiak**«. A csallóköziak: **kukkok**, (népi etimológiájuk: a tatárjárás idejében a nádasokban bujkáltak s ezzel a szóval: **kukk**, adtak jelt egymásnak. Egy másik ember szerint: »Egyszer kiküldtek egy atyafit, nézzen körül, de ő egy tatár lovascsoportra bukkant, a koma megijedt s rögvést visszaszaladt s az ijedtségtől csak csuklani tudott: így, ilyenformán: **kukk-ó**.)

A **perediek** »szecsckők«. A **vásárútiak** »golyvák«. Sok a golyvás ember. A **nádszegiek**: **pákok**. **Pompás**, mint **Kürt**. **Cifra**, mint **Vezekény**. **Uri**, mint **Tallós**. **Gazdag**, mint **Eperjes**. A **gútaiak**: **töhlők**. A **naszvadiak** megborotválták a darázsgombócot, mert megpenészesedett. Az **ó-gútaiak** kanállal ették a műveltséget, mert a villáról lepotyogott. A **hetényiek** behajtották a gólyákat, mert azt hitték, hogy tehéncorda. Az **udvardiak** **búcsúra** mentek és eltévedtek. Megvették a holdvilágot az **andódiaktól** s így tudtak csak hazamenni. Az **imelyieket** »**ódalt sógor**«-oknak csúfolják. **Királyrév** elülhet a botolt tornyával. **Sókon** betették a hengert a herébe, hogy hízzon meg. **Tótmegyeren** besorozták Szent Jánost katonának. **Pereden** kapuval **lepke-dik** a szecsckőket. A **madariaktól** nem szabad megkérdezni: »Hol terem a **madi bicsak?**« A **szímeiekre** ráfogják, hogy Érsekújvárról **hazafeküdtek**. (Berúgtak!) A **szímeiekre** azt is mondják, hogy a tejfelt sáros csizmával mérték. (V. ö.: »Te is úgy mérsz, mint a szímői ember.«)

Az **imelyiek** így csúfolják a naszvadiakat: Naszvadi guvatok, Imelyre ugattok. Azért nincsen papok, Mert számaon jártok. **Besenyei** »**babumácska**«. **Alsószei**, Alsóhatár, Eszi meg a sok gombócát.

Érdekes utca-csüfolót találtam Alsószeliben:

Kétsor-utcán meg nem szólnak,
Cigányszuglán meg nem lopnak,
Alszer-utcán meg nem dobnak,
Szél-utcán, ha el nem ejtnek,
Malomszuglán meg nem ölnek,
Vízoron, ha nem fírdetnek,
Faluvégen meg nem kötnek,
Akkor mehetsz akarhova,
Mer te vagy a falu rongya.

Az alábbiakban néhány vakációra kiadott népnyelvi gyűjtés eredményeképpen megírt dolgozatot közlök. Magyar nyelvi nevelésben — úgyszólván az első osztálytól kezdve — a néprajzi gyűjtés is eszköz kezében. A dolgozatok felolvasásakor a gyerekek a falut sok szempontból megvizsgálják. Közös munkával figyelgetjük a nyelvi jelenségeket, (jelentéstani, művelődéstörténeti, népléktani, nyelvészeti, stb., stb. szempontokból) és kiegészítjük az osztály közös gyűjtésének adataival is. Más-más faluból gyűjtött anyagunk éppen e kiegészítő tevékenységünk folytán válik ismeretessé. Ennek a munkának érdekessége, mellett igen nagy nevelő ereje is van, mert anyagunkat igen sok szempontból gyümölcsoztethetjük.*)

Csillagnevek Tardoskeddről.

Döncölszekér: Göncölszekér (este 9 óra). Csibestyúk, vagy kotlós-tyúk: fiastyúk (este 10 óra). Szómás út: tejút. Kaszások. Szt. Anna keresztje: négy csillag keresztalakban (12 óra). Menyecskeszem: két fényes csillag; éjfélkor jön fel. Vénasszonyszomorító: éjfélkor tűnik fel és csak egy fél óráig látható, azután eltűnik. Pásztorszem: egy halvány csillag. Árvalány szeme: két apró csillag. Napkeleti csillag (1 óra). Mennysországi kapuja: (nagy fényes csillag). Mikor ez a csillag feltűnik az égen, a pásztorok azt mondják, hogy: »Kinyitották, mikor pedig letűnik, hogy becsukták a mennysországi kapuját.« Kincskereső csillag: bolygó. Szénás út: több apró csillag, hosszan elnyúlik, de nem a tejút. Szt. Péter lámpája. Vérszemű csillag: erről azt mondják, hogy azon a napon, amelyiken egy embert sem ölnek meg a világon, ismét sárga fényben fog ragyogni. Lúhász pálca: három csillag egy vonalban (2 óra). Magyarok csillaga: egy halvány csillag, de azt mondják, hogy azelőtt fényesebben ragyogott. Hajnali csil-

*) Ebben az iskolai évben a II. a. osztályban pl. a »Magyar Szótár« lapjaira elsősorban a népi nyelv értékei kerültek. (Népi kép és beszéd, a népi konyha, a népi foglalkozás és eszközei, a nép hasonlatai, mondásai, stb.)

lag, Pásztorébredtő: hajnali négy órakor tűnik fel az északkeleti égbolton. Erre mondják, hogy ez a többi csillag őrzője, és mikor feltűnik, akkor tereli a többi csillagot. (Czakó Ferenc.)

Növénynevek. (Tardoskeddről.)

Lóbárszing: kék virágú növény. Bojtorján: nagyon jó gyógynövény. Az öregek azt mondják, hogyha az orvos nem is tud már segíteni, bojtorjánt kell a vizeletbe áztatni és az bármilyen sebet begyógyít. Utifű: aprólevelű, a burgonya leveléhez hasonlít. Üstfű: sárgavirágú. Csontfű: kékvirágú, árokparton terem. Szíkvirág, Kamilka: kamilla, teát készítenek belőle. Pupanc: a földön kúszó növény. Szamártövisk. Lósáska: hosszúka levele a tormalevélhez hasonlít, magvai pirosasak. Kígyóhagyma: koratavaszi növény, tekereg. Ördögbockor: mérges növény, magja az anyarozshoz hasonlít. Ördögódal: egy többől nő, bokoralakú, levelei úgy állnak, mint a szélmalom lapátjai, akármilyen nagy, mégis könnyű és a kis szél is vadul forgatja. A gyerekek ezzel is szottak versenyezni a réteken. Fehér máva gyökér: gyógynövény, a virágja kék, a gyökere pedig tejbeáztatva, gyógyszer a sebekre. Ezerjófű: apró kékvirágú, teát készítenek belőle. Gyikfark: virágtalan, levele vékony, ízekre szakad, mint a gyik farka. Szederina. Tallóvirág. Csibüszkevirág: apró fehér virágocskák. Mácsonya: szúrós növény. Perje. Kákics. Egérarpa: utak mentén nő, magas növény, vékonyszemű. Csermőle: apró, kemény növény, virága piros, búza között nő, a porcsinhoz hasonlít. Sárkelet: sárgavirágú, gabona között terem. Cigányzab: a közönséges zabhoz hasonlít, vadon terem, a magja fekete és szőrös. Cigányszőlő: futónövény, kerítésekre fut fel, fekete bogyói mérgesek. Muszkatövis: hosszútövisű gyömnövény. Büdös bürök: szépvirágú, magas növény, de nagyon büdös. Kutyatej: réti virág, pirosas-lilás szára van, ha letépjük, tejszerű folyadék jön ki belőle, nagyon mérges. Sósparaj: feketemagú növény. Bilindek: nagyon mérges a magja, a falusi emberek el tudják vele állítani a kehet úgy, hogy még az állatorvos sem veszi észre, így csapják be a kupecokat; negyvennyolc óra múlva azután újra kiüt a kehet. Bógáncs: a lapulevélen terem, apró gajmóival jól tud kapaszkodni, a falusi gyerekek a mit sem sejtő leányok ruháira szották dobálni, némelyiknek még a hajába is, ahonnan csak ollóval lehet kivágni. Nyúlárnyék: a szára az ehető spárgához hasonlít. Pintérváká: feketeváká. Lucernakosz: aranka. Cicvarmag. (Czakó Ferenc.)

BAKOS JÓZSEF dr.

A magyar népdalról.*

Mielőtt a magyar népzene bővebb tárgyalásához hozzáfognék, szükségesnek látom, hogy ezzel kapcsolatban rámutassak néhány fontosabb emberi és nemzeti szempontokra.

Az ének, a dalolás az ember legősibb és a legegységesebb megnyilatkozásai közé tartozik. Mindnyájan tapasztalhattuk hogy a gyermek előbb kezd dudorászni, mint beszélni, s ha már beszél is, hanghordozásában sok a dallamosság. A felnőtteknél ez utóbbi kisebb mértékben észlelhető. Azonban ott is megvan! Gondoljunk csak egy falusi parasztbácsira, midőn elkezd mesélni! Mennyi dallam van annak a beszédében! Minden lelkiállapot (öröm, szomorúság, ijedtség, drámaiság) kifejezésére megvan a saját hangja. A nagyvárosi ember hanghordozása általában ezzel szemben száraz, kopott.

Vagy jussanak eszünkbe pl. a falusi gyerekek! Hat-hét éves korukban már jelentős mennyiségű népi játékot és dalt tudnak. S a városiak! Ezeknek még híre-hamvát sem hallották.

A szorosán vett zenei szempontokon kívül vannak még más fontos szempontok is, amiért meg kell a magyar népdallal ismerkednünk. A magyar népzene megismerése ugyanis nemcsak szórakozás, nemcsak gyönyörűség, hanem nemzeti érdek is, s ezért kötelességünk.

Ma olyan sokszor halljuk, hogy ez vagy az a nép dunavölgyi elsőszülöttségről beszél, s mint jogos tulajdonos, magáénak tartja hazánk területét. Ilyen esetben nem elég csak fegyvert fogni és azzal védeni meg országunkat! Történelmi és kulturális tényezőkkel is be kell bizonyítanunk, hogy a dunavölgyi elsőszülöttség igenis minket illet meg. S hol találhatnánk erre vonatkozólag jobb bizonyítékot a magyar népdalnál? Régi nemzeti kultúránk eredeti és egységes voltát leginkább népzeneinkre alapozhatjuk, mert az még sok ősi magyar hagyományt őrzött meg számunkra. Fontos ez azért is, mert a legrégebb időkből nagyon kevés írásos emlékünk maradt fenn. Éppen Bartók Béla írja a »Népzeneink és a szomszédnépek népzeneje« c. munkájában, hogy a népzene kutatás nem valami elvont tudományt, hanem gyakorlati és használható lámpás, amely többek között élesen rávilágít nemzetiségünk településtörténetére és ezzel kitérő bizonyítékot ad dunavölgyi elsőszülöttségi jogunkra és kulturális egységünkre vonatkozóan. Mi magyarok itt az európai testvértelenségben élünk, idegen népektől körülvéve, ezért szükségünk van kulturális egységre. S ezt nyelvünkön kívül leginkább a népzeneinkben mutathatjuk ki.

*) Elhangzott előadás. Gyűléseink végén népdal »negyedórát« tartunk. Két magyar népdalt tanulunk meg. A negyedóra vezetője Grédi Tibor tanuló.

Ugyanis Moldovától a Csallóközig és Bukovinától Göcsejig mindenhol megtaláljuk ugyanazt a zenei stílust. S ki ennek a zenei egységnek a föntartója és ápolója? A magyar parasztság. Ez a társadalmi rétegünk őrizte meg évszázadokon át minden körülmények között ősi népdalainkat. Mert ne gondoljuk azt, hogy azok az igazi magyar népdalok, amiket a városban élő középosztályunk magyar nótának nevez! Azok csak utánzatai a népdalnak. Az utánzat pedig sohasem ér föl az eredetivel. S jellemző e népies műdalokra, hogy ezeket leginkább csak városi polgárok éneklék, s nem a hét-nyolc milliós színmagyar parasztság. Azonkívül számuk is alig tehető csupán ezerre. Ezzel szemben az igazi népdalok, melyeket Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán és a többiek összegyűjtöttek, kb. tizenhatezret tesznek ki. Még világosabb tény ezeknél is az, hogy régi stílusú népdalaink és a Volga-vidéken lakó rokonnépek dala között nagy hasonlatot találunk. Viszont a városi magyar nóták ezzel az ősréteggel semmi kapcsolatot sem mutathatnak ki. De ezeketán vizsgáljuk meg, melyek tehát az igazi magyar népdalok? Mi a magyar népdal jellegzetes vonása? Hányféle stílusú népdalt ismerünk, stb.?

Bartók Béla »A magyar népdal« c. munkájában népdalainkat két csoportra osztja fel: ú. m. A. és B. osztályú dallamokra.

Az A. osztályú dallamok népdalaink legősibb fajai. Számuk kisebb, mint a B. osztályúak száma és ma már inkább csak az öregektől hallani. E népdalok legjellemzőbb sajátja az ötfokúság (pentaton hangsor). Dalainknak ezt a tulajdonságát még az őshazából hoztuk magunkkal. Menyire igazság ez, azt bizonyítja a legtöbb keleti nép zenéje, ahol szintén megtalálható a pentaton hangsor. Az európai nemzetek dalaiban ezzel nem találkozunk (a szlávoknál még itt-ott felbukkan, de ez szinte számba sem jöhet, s a dalok eredetisége is bizonytalan).

A pentaton skála (a neve is mondja) öt hangból áll. Tehát különbözik a hétfokú dúr és moll hangsortól (a dúr és moll skálánál az első és a nyolcadik hang tulajdonképpen ugyanaz, csak hogy a nyolcadik egy oktávval magasabb az elsőnél.) A pentaton skálában ugyanis hiányzik a második (sekund) és a hatodik (sext) hang. (Ezekután bemutattam hegedűn a c-dúr és az a-moll skálát, majd pedig a pentaton hangsort. Ez utóbbi bemutatása után Bakos vezető tanár úr szólott közbe, s hangsúlyozta, hogy a pentaton skála a mi zenei anyanyelvünk. Majd pedig a tanár úr biztatására az ifjúság többször egymásután elénekelte velem e hangsort, hogy ezáltal is minél jobban hozzászokják a fülünk.)

A pentaton skála kezdő hangjának régebben az egyvonalú »d«-t vették, de ma már nemzetközileg elfogadott kezdő hang az egyvonalú »g«. Az előbbi tehát a következő hangokból áll: (bemutatással: d, f, g, a, c, /d/). Az utóbbi pedig, amelyet mi is énekeltünk, így alakul: g, b, c, f, /g/). Az »e« és a »h«, illetve az »a« és az »e« sohasem szerepel. Ez az ú. n. tiltott hang, kínai nyelven pien.

A pentaton hangsor idővel módosult, változáson ment keresztül. Az ötfokú skálába belopódzkodott a két tiltott hang is, az »a« és az »e« (»g« alaphangból kiindulva). E változás az egyházi zene hatására történt, azért az így kialakult hangnemeket egyházi hangnemeknek nevezzük. Ezek a következők: ion, dor, frig, lid, mixolid és aeol. (Bemutattam egymásután őket és összehasonlítottam, mi a különbség közöttük.) E bemutatás után észrevettünk valami érdekes dolgot! Az első és az utolsó skálát egészen ismertnek találtuk, a többit pedig szinte elképzelhetetlennek véltük, annyira szokatlan volt a fülünknek. Megmondom, mi ennek az oka! Az első hangsor, a ion, azonos a c-durral. Az utolsó, az aeol pedig megegyezik a természetes a-mollal. S mivel fülünk a dur és moll hangnemeket szokta meg, ez a kettő tehát nem idegen számunkra. De miért szokatlan a többi? Azért, mert nincsenek benne félhangok. Így pl. »d« alaphangból kiindulva a harmadik fokon (terc) »fisz«-t várunk, hetedikén (szeptim) pedig »cisz«-t. Itt azonban mindkét helyen megmaradt az egész hang: az »f« és a »c«. (Bemutatás: ez utóbb elmondottak összehasonlítása és igazolása.)

»Nem mind arany, ami fénylik, nem mind magyar, ami pentaton.« Ne elégedjünk meg egy népdalnál azzal, hogy ötfokú! Az indiánoknak is van rengetek ötfokú daluk, mégsem mondjuk róluk, hogy azok magyar népdalok. Ezért más jellemvonásra is szükségünk van!

A magyar népdal másik jellegzetes tulajdonsága, hogy a szövegük négy sorból áll. Íme egy a saját gyűjtésemből:

«Leégett a jászberényi pajta,
Benne égett hatszáz darab birka,
Benne égett hatszáznak a száma,
Számadónak szép cifra subája.»

De e soroknál még mást is észreveszünk! Minden sornak ugyanannyi a szótagszáma, jelen esetben tíz. Az ilyen népdalokról azt mondjuk, hogy szövegük izometrikus sorokból áll. Ez szintén jellemző a magyar népdalokra.

Ha a dallamot tekintjük, azt látjuk, hogy a legtöbb magyar népdal így alakul: az első és a negyedik, valamint a második és a harmadik sor dallama ugyanaz. A második és harmadik sor is megegyezik az elsővel és a negyedikkel, csak hogy öt hanggal (kvinttel) magasabban kezdődik, mint az első sor. Algebrai képletben így írhatnánk föl: $A^5 A^5 A$. Ezenkívül még a következő szerkezetek szoktak leginkább előfordulni: $A^5 A^5 A A$, $A^5 B^5 A A$. A fentemlített népdal formája a következő: $A A^5 A^5 B$. (Ez utóbbit hegedűn is eljátszottam, a többit pedig a táblán szemléltettem.) Mivel a második sor kvinttel van magasabban az elsőnél, az ilyen szerkezetet kvintváltó szerkezetnek nevezzük. Ez szintén nagyon jellemzi a magyar népdalokat.

Az ősi magyar népdalra jellemző a sajátosságos magyar ornamentika (dízítés), de sajnos, ez ma már kipuustulófélben van. Végül megemlítem még az ú. n. pontozott ritmust. Ez annyiból áll, hogy a dallam alkalmazkodik a szótagok hosszúságához vagy rövidségéhez. Abban az esetben, ha a szövegben hosszú szótag van, a dallamot is tovább kell kitartani és ilyenkor ezt a kotta mellett egy ponttal szoktuk jelölni. (Bemutatás rajzban és zenében.)

Ezek volnának azok a vonások, amelyek az A. osztályú magyar népdalokra jellemzők.

Az A. osztályú és a B. osztályú dalaink között nagy különbségről nem beszélhetünk. A kettő között az eltérés az, hogy az utóbbinak üteme pattogósabb, megfelelőbb a modern élettempónak. Azonkívül némi szerkezeti különbség fordul elő közöttük. Más tekintetben ezekre is jellemzők az előzőleg felsorolt vonások.

Ma már bebizonyított tény, hogy legősibb dalaink stílusát még az őshazából hoztuk magunkkal. Ezt számos példával ki is lehet mutatni. Így pl. sok olyan cseremis, kirgiz és tatár dalt találtak, amelynek magyar testvérdallama is megvan.

Az őstörök hagyományon kívül van a magyar népzeneben még egy másik stílus is: a finn-ugor örökség. Ezt a formát különösen gyerekjátékaink őrizték meg híven. Ilyen pl. a: »Lánc, lánc, eszterlánc...«, a »Kis kacska fürdik...« stb. Ez az ú. n. pentakord hangsoron mozgó litánia-típus valamennyi finn-ugor népnél megtalálható. Jellemző e dalokra, hogy dallamuk kb. öt hangtávolságon mozog, s ez ismétlődik állandóan. Innen kapták a pentakord nevet. (Bemutatás hegedűn.)

Ezekután felmerül a kérdés, hogy vajjon szomszédjaink mily hatással voltak népi zenénk fejlődésére? Vettünk-e át tőlük valamit? Erre vonatkozóan azt kell mondanom, hogy amit népzene terén szomszédainktól átvettünk, az szinte számításba sem jöhet. Egypár tót és rutén dallamot ugyan megtanult a magyar ember, de azt is mindig átalakította saját ízlésének megfelelően. Viszont magyar népdal nagyon sokszor túljutott határainkon s lett más népek kedves dalává.

Végül meg kell emlékeznem, hogy a magyar ember mennyire ragaszkodik a saját dalstílusához, azaz saját ízléséhez.

Előfordul olyan eset, hogy egy-egy műdal lekerül a nép közé. A nép megkedveli azt és szívesen énekl. Így aztán egész országban elterjed a dal. S most már, ha tíz vagy húsz év múlva meghallunk egy ilyen nótát, azt vesszük észre, hogy egyes részei megváltoztak. Ennek az az oka, hogy azok a részek bizonyosan nem tetszettek a népnek, azért azokat saját ízlésének megfelelően átalakította. (Erre vonatkozóan bemutattam hegedűn a »Nagy a feje, búsuljon a ló« c. népies műdalnak először az eredetijét, majd pedig a népi változatát.)

Midőn ma a sok mindenféle városi műdal és idegen sláger igyekszik tönkretenni szép népdalainkat, ne nézzük ezt tétlenül, hanem megmentjük meg azokat. Ne hagyjuk népi zenénket elpusztulni. Mi ne utánozzuk az idegen népek zenéjét! A külföld nem utánzó képességünkre kíváncsi, hanem eredetiségünkre.

Szeressük tehát a magyar népdalt! Hisz minden egyes dalban a magyar ember lelke szól hozzánk, annak örömeit és bánatait leljük fel benne!

VARGA FERENC.

Kőműves Kelemen-ballada, mint a népi opera csírája.

Ballada. Kodály gyűjtötte. Székelyföldről, közelebről: Csíksországból származik. Megjelent a »102 magyar népdal«-ban (Madárka).

Az itt közöltén kívül még egy változatban is előfordul. Ez is Csíkszegyéből való. Ez utóbbi terjedelmesebb, de az itt közöltnek kétféle dallama van aszerint, hogy kettő vagy négy soros a ballada versszaka. Kodály szerint a kétsoros szakaszra az első, a négy sorosra a második dallam énekelendő.

A ballada háromrészes, azaz egy háromfelvonásos színdarab, közelebről egy háromfelvonásos opera. A balladát az érsekújvári gimnazisták szereposztásban mutatták be egy nyilvános önképzőköri ülésen.

A balladában szóhoz jut a kórus, akár a görög drámában. Itt az elbeszélő részt a gyermekkar adta. Szóhoz jutnak a szövegek is: Kőműves Kelemen, Kelemenné és a Kelemen kislánya. Ezenkívül a tizenkét kőműves is. Tizenkét jóhangú fiú énekelte.

A ballada színpadi formában is bemutatható, de arra vigyázni kell, hogy jó legyen a játék. Minthogy ez nehéz, azért helyesebb stílizáltan bemutatni. Színpad kell ide is.

Ilyenkor az elbeszélő gyermekkar a színpad előterében helyezendő el jobb és bal felől. Középen áll jobbról Kelemenné, balról Kelemen és középen a gyermek. Őket félkörben veszi körül a kőművesek kara. Ha lehet, a második rész befejező szakaszánál a gyermekkar mellé alkalmazzunk férfikart is. Ezáltal csak fokozzuk a drámai hatást.

Mondanom sem kell, hogy a szereplőknek ne csak szép hangjuk legyen, hanem legyen belső átérzési színészi képességük. Játék nincs. S ezt az arcjátékkal kell pótolni.

A gimnázium I.–III. oszt. tanulói az osztályokban is bemutatták. Igen nagy örömük volt, ha szereposztásban adhatták. Érthető?! Igen! A

gyermek szereti a színházat, azaz a játékot. Ez a játékos készség örökölt vonás s már a gyermekkorban megnyilatkozik.

A Kőműves Kelemennel sikerült a gyerekek figyelmét felkelteni az opera, illetőleg a zenedráma iránt.

A Kőműves Kelemen dallamán kimutatható a magyar népdalnak a gregoriánval való rokonsága.* (Idézetek a gregoriánból és párhuzamban hozva a balladával.)

A ballada csírája a magyar népi operának, ha tetszik a magyar népi zenedrámának, amit még nem teremtettek meg.

Felvetődik a kérdés, hogy van-e magyar opera? Egész estét betöltő mű nincs.

Kodály megalkotta a Háryt. De ez csak daljáték, akármilyen művészi is. Helye a nagy kórus és zenekari apparátus miatt csak az operaházban lehet.

Kodály mélyebbre megy. A magyar nép lelkéig. Kodály: Székely főnöje megint egy lépés a népi opera felé. Egyfelvonásos, de már mindent énekel. Beszéd nincs benne. Bár a beszéd ottléte vagy hiánya nem feltétlenül kelléke az operának. Van rá példa is Mozart: Szöktetés a szerályból c. művében. Van beszéd benne, de erkölcsi felfogása miatt nem lesz operetté, igazi singspiel, azaz énekesjáték. A Háry is énekesjáték. A Székelyfőnö csokorba fogott népi játék. A történet soványsága miatt nem nevezhető operának. Bár nem az egyfelvonásos mivolta dönti azt el, mert Mascagni és Leoncavallo Parasztszünet és a Bajazzók minden rövidségük ellenére is operák. Ugyancsak dühöng bennük a drámaiság és az énekesek is kiélhetik magukat mind énekekben, mind játékokban. Bartók Kék-szakállú vára is egyfelvonásos mű. Telve misztikával és izzó drámaisággal, belső történéssel. De, mert két szereplője van s története sovány, minden drámaisága mellett sem opera, hanem dramatizált kantáta két szóló hangon.

A fiatalabb szerzők közül megemlíthetjük Ottó Ferencet. A Júlia szép lány c. műve kétfelvonásos. Tehetséges alkotás. Nem egész estét betöltő mű, de már közel van hozzá.

Még egy lépés csak, hogy megszülessék az egész estét betöltő népi opera.

Van rá remény s nagy dolgokban szép az akarás is!

Dr. SIERÁCKI ARTUR.

*) Kőműves Kelemen található a »102 magyar népdal«-ban (Madárka) 86. lapon, 83. számú dal.

*Babonák-hiedelmek tájegységünk falvaiból.**

TARDOSKEDD.

Babonák a gyerekekkel kapcsolatban.

Falumban ezeket a babonákat hiszik még, a csecsemőkkel, kisgyermekkel kapcsolatban, amelyek, mint megfigyeltem, csak a keresztelésig érvényesek: Tehát, mielőtt a gyermeket váró asszony először fekédné le az ágyba, az ágyát meg kell hinteni szenteltvízzel, mert a boszorkányok megnyomják és hibás gyermeke fog születni. Azután, mikor már megszületett a gyermek, a pólyáskötője mellé befűzik az olvasót, hogy a boszorkányok át ne váltsák (ki ne cseréljék). Ez általánossá vált szokás a faluban és még olyan helyen is megteszik, ahol általában már nem hisznek a boszorkányokban és a gyermeket így is viszik keresztelni, s csak a keresztelő után veszik el onnan. A keresztelés előtt a csecsemőt nem szabad túlvinni a küszöbön, amit az asszonynak sem szabad addig átlépni, míg a templomba nem megy. Azután, a keresztelés előtt nem szabad a gyermeket egyedül hagyni az ágyban és ha az asszony a fal felé fordul, akkor a fal felé eső karjára, ha kifelé fordul, akkor pedig a kifelé eső karjára, oldalára kell tenni a gyermeket, sohasem szabad neki hátatfordítani. De különösen nem szabad az asszonynak keresztelés előtt a padlásra fölmenni, mert ha bármilyen lövőintézkedést is tesz, az mind hatástalan és a boszorkányok a gyermeket átvetik a mestergerendán és ha eddig bármilyen jó is volt, ezután nagyon rossz marad, mert a boszorkányok átváltották és táltos gyermek lett. Ezt arról lehet megismerni, hogy mindig sír és a víztől nagyon irtózik. Ha fűrosztik, akkor pedig nagyon csuklik. Ezen úgy lehet segíteni, hogy jól be kell fűteni a kemencébe, a gyermeket ráültetni a sütőlapára és úgy tenni, mintha be akarná őt vetni az asszony a kemencébe. Akkor azután a boszorkányok visszaváltják a gyermeket és megint olyan jó lesz, mint azelőtt.

A gyerekágyas asszonynak varrni sem szabad, mert akire ráadják azt a ruhát, amit varrt, az nagyon szerencsétlen lesz abban.

Ha még pólyás a gyermek és egyedül fekszik az ágyban, akkor egy nagykest kell a feje mellé tenni, hogy a boszorkányok hozzá ne férheszenek.

Ha a gyermek már nagyobbacska lesz, akkor már nem kell őtet annyira féltetni a boszorkányoktól, legfeljebb a betegségektől. De a meg-

*) Gyűjtésünk teljesebb anyagának kiadását most nem tehetjük meg. Így kiadásra vár e nemből 150 babonás történetünk is. Ez az anyag külön könyvet jelentene.

betegedést is rosszakarat következményének tartja a falusi ember és ennek gyógyítására is többféle módot eszelt ki.

Ha a gyermeket a hideg rázza, akkor egy olyan házból, ahol egy ugyanolyan nevű gyermek van, éjnek idején vizet kell lopni és avval kell a beteget megitatni.

Ha a gyermek hirtelen rosszul lesz és se nem eszik, se nem iszik, csak sír, akkor azt mondják, hogy valaki nagyon megnézte, megverte a szemével, vagy megigézte.

Ez ellen kétféle orvosságot is tudnak az asszonyok. Először is ígézőfüvet vettek a javasasszonytól. Ebből teát főztek, amelyből egy kortyot keserűen megittak a gyermekkel. Azután a kifőzött füvet a szemére rakták és addig ott tartották, míg a megmaradt teát kereszthalakban ki nem öntötték. Ezután pedig leszedték a szeméről a füvet és az édesanyja a nyelvvel kinyalta a gyermek szemét, majd háromszor átköpött a feje fölé. Ha ez nem segített, akkor a második módhoz folyamodtak, ami ebből állott: Az asszony, a kisfiú anyja, egy tál szentelt vízbe kilenc paraszat olvasott bele visszafelé, így, sem kilenc, sem nyolc, sem hét, sem hat, stb. (Ha a gyermek meg van ígézve, a paraszak leülnek a tál fenekére, ha pedig nincs, akkor nem ülepednek le.) Ezután ebből a vízből megitatják majd pedig megmosdatják benne a gyermeket és az arcát az édesanyja az ingjének »visszájába« törli bele. Ennek már segítenie kell.

A házasság babonái.

A régebbi időben több babonás szokás volt az esküvő előtt. Ma már ebből csak ezek maradtak fenn: A menyasszonynak eljegyzés után nem szabad sokat nevetgélnie és énekelnie, sem magát a tükörben nézegetnie, mert akkor a házassága nagyon szomorú lesz.

Azután, ha a menyasszony esküdni megy a templomba, — azt mondják, — hogy azért néz mindig a földre, mert arra vigyáz, hogy át ne lépje a hamukeresztet. Ugyanis a rosszakarója hamuból keresztet csinál az útra, amit ha a menyasszony átlép, a rosszakarója bármikor megbabonázhatja.

Az új házaspár ágyneműjébe pedig bele szokták varrni a vőlegény bokrétaját és a menyasszony koszorújából egy kis darabot, hogy a boszorkányok meg ne rontsák őket.

Végül pedig, asszonynak kendő nélkül nem szabad kimenni az utcára, mert amerre megy, arra ég alatta a föld.

Elmondta: Szőgyényi Róza. Jegyezte: Czákó Ferenc.

BAGOTA—ÓGYALLA.

Gyermek-babonák.

Ha megszületik a gyermek, azt szenes vízben kell fűrosztani, meg

kell köpködni és a következő szavakat kell mondani: »Igézet ne fogjon.« Ha azt akarod, hogy fiadat meg ne igézzék, piros pántlikát köss a kezire. Ha meg akarod tudni, hogy fiadat megigézték-e, tisztessé-geben kell megfürösztetni. Ha a fea zavaros lesz, akkor a fiadat már régebben megigézték. »Ha a gyereknek kilise van, azt egy pízzelel jól ki kell nyomkodni és eldobni. Aki ezt megtalálja, az fogja megkapni a betegséget. Nagyon jó szer ez ellen a betegség ellen a hermancsik-tea (kamilla-főzet) is. Evvel kell jó lemosni.« (Ógyalla.)

Különféle babonák.

Ha nagy zivatar, vagy mennydörgés támad, akkor fejszét, vagy valami éles szerszámot dobnak az udvarra, mert ezzel megölik a gonosz lelket.

Ha nagyon villámlik, vagy mennydörög, akkor keresztet kell vetni, mert azt tartják, hogy a villámlást a gonosz szellem csinálja és ezt csak keresztvetéssel lehet megszüntetni.

Ha valakinek gyereke születik, akkor azt szenes vízbe kell megmosdatni, meg kell köpködni és a kezére piros szalagot kell kötni. Ilyenkor a javasasszony ezt mondja:

»Aranyos kis lékém (lelkem),
Fogaggyá oszt szót nekem,
Háromszó rád lehélék,
Igézet ne fogjon.«

Szenes víz helyett néha tisztessé-ge-főzetet is használnak. Ha a víz a fürdés után zavaros lesz, akkor már régebben megigézték a gyereket.

Ha valakinek a háza felett a halálmadár (kuvikk) kuvikkol, akkor abban a házban valaki meg fog halni.

A vasúti töltésen éjjel egy »Szvetlonoc« nevű szellem jár vörös lámpással. Aki találkozik vele, azt elvezeti a Kothaj-laposba (mocsáros tó).

Ha valakinek az ajtón bekukorékol a kakas, az vendéget fog kapni.

Ha a kutya vonít, akkor tűz lesz és valaki meg fog halni.

Falun népe azt tartja, hogy éjjel tizenkét órakor egy hintó fut a kertek alatt, melyben egy ismeretlen boszorkány ül.

Azt is beszélik, hogy ha valaki boszorkát akar látni, az menjen egy kereszthez és éjfélkor csináljon maga körül egy nagy kört. Éjfélre söprűkőn fognak jönni a boszorkák, de őt nem tudják bántani, mert a körbe nem mehetnek be.

Azt tartják, hogy ha a hónaljunkon keltünk ki tojást, akkor egy Raraskó nevű tyúkbőrbe bújít szellem fog kikelni. Ettől akármit kérünk, azt mind teljesülni fog.

Ha valakinél házat tömnek, akkor, miután ha a házfalat má föltöm-

ték, akkor az áldomás előtt a tömő embereknek a falakon teljes erőből át kell futni. Ha valaki leesik, akkor a fal is rövid idő múva ledül. A futás után az embereknek onnan fölű le is kell ugrani.

Ha a gazdasszony tyúkot üt, akkor Nagyboldogasszony ünnepitű egisz Kisasszony napjáig kö tyúkot ütetni, mert ezek a csibék jó kikének és gyorsan meg fognak nőni.

A boszorkák a keresztúton nyergelik az ördögöket.

Ha két passió között (Virágvasárnap és Nagypéntek) árvíz van, akkor az egész évben az lesz. (Ez megtörtént szeszélyesen!)

Karácsony estén megosztják a karácsonyi almát és a diót. Ezt azért teszik, hogyha valaki valamikor eltéved, az arra gondol és akivel megosztotta (a mellette ülő) az almát, akkor ismét jó úton fog járni.

Ha az ég Szent-György nap előtt dörög, akkor jó termés lesz.

Ha az embernek fáj a dereka, Szent-György nap előtt zörög az ég, akkor hamperegjen meg. (Ekkor az öregasszonyok hamperegnek a földön a leggyorsabban.)

Ha Szent-György nap előtt, vagy Szent-György napkor, zörgéskor megrázzuk a kerítést, sok lesz a kapor. (Azt mondják, hogy ez igaz is.)

Mikor a tyúkok korán beülnek, másnap jó idő lesz.

Borbálakor nem szabad senkinek semmit adni.

Nagypénteken a lovakat megfürdetik, hogy meg ne koszosodjanak.

Nagypénteken a malacokat téstávizben fürdetik meg, hogy ne legyenek koszosak.

Aki virágvasárnap varrott ruhába megy fürödni, belefűl a vízbe.

Időjárással járó babonák.

Eső lesz: Mikor a hangyalok a földbű gyűnnek elő, eső lesz.

A juhász a báránybőr sapkájáról megtudja, hogy eső lesz, mert akkor nedves a sapka.

Szél lesz: Mikor napnyugaton vörös az ég, szél lesz.

Rossz idő lesz: Ha reggel haragosan jön föl a nap, akkor nem lesz jó idő.

Hideg idő lesz: Amikor pöröl a tűz, akkor hideg idő lesz, (de ekkor pör is lesz a házban).

Ha Sarlós Boldogasszony napján eső esik, akkor negyven napig egyfolytában eső fog esni.

Ha Margit napján esik, akkor a dió és a mogyoró férges lesz.

Amilyen a Boldogasszony, olyan lesz a tél.

Ha Márton napján (november 11-én) be van borulva, akkor a tél is borus lesz.

Ha a november száraz, enyhe, akkor szigorú tél lesz.

Ha a Márton-napi lúd mellcsontja veres, nagy hideg lesz a télen, ha fehér, így sok lesz a hó, ha fekete, úgy esős ősz és rossz tél következik.

Ha a gólyák, fecskék, vadlúdak hamar elmennek, korán beállnak a hidegek.

Ha sok tölgyfa-makk terem, akkor kemény lesz a tél és sok hó fog esni.

Ha Móric-napján ki van az ég derülve, akkor szeles lesz a tél.

Ha József napján szél fúj, hetekig eltarthat.

Amilyen a Hamvazószerda, olyan az egész nagybójt.

Ha a fal nedvesedik, rossz idő lesz. (Ógyalla.)

Az állatokkal kapcsolatos babonák.

Ha valamelyik gazdasszony vesz disznót, vagy akármilyen más állatot, ajánlatos az állatnak fokhagymát adni, akkor nem fogják megigézni. Ha valaki megnézi valakinek a vett baromfiát, előzőleg megköpdösi, hogy a szeme ne ártson meg neki.

Olyan asszony, akinek a szeme mindjárt megigéz valamit, az inkább meg sem nézi a szomszédasszonyának új baromfiát, mert nem akarja, hogy azt mondják, az ő szeme ártott meg a jószágnak. (Bagota.)

Az állatokat, különösen a teheneket szokták megrontani a boszorkák. Mégpedig úgy, hogy ezek véres tejet adnak. Ha a gazda ilyen tejet fejt, rögtön tudja, hogy miről van szó. Ilyenkor az istálló ajtaját át kell kötni gatyamadzaggal, mégpedig visszajárul és nagy kést kell az ajtóba szúrni, mert hogy a tehen véres tejet ad, az csak azért van, mert a boszorkák éjjel kifejlik. A gatyamadzaggal pedig, ha valaki ügyesen csinálja, meg lehet fogni a boszorkát.

Az állatoknak karácsony estéjén petrezselymes ostyát szoktak adni. (Bagota.)

Különféle babonák.

Luca előtt tizenhárom nappal a leány tizenhárom cédulára legény neveket ír. Ezekből minden nap egyet eléget, de úgy, hogy nem nézi meg, milyen név van rajta. Amelyik cédula megmarad, olyan nevű lesz a kedvese.

Ha valaki boszorkát akar látni, akkor Lucától—Karácsonyig, úgynevezett »Lucaszéket« készítsen úgy, hogy a széken minden nap csináljon valamit és éppen karácsonykor végezze be a munkát. Ezt a széket magával viszi éjféle misére és erre Ürfelmutatáskor rááll és akkor meglátja a boszorkákat. Mákot is vigyen magával, mert a boszorkák utána mennek és széttépik, ha nem siet. A mákot pedig szórja el, mert ezzel csak segíthet magán. A boszorkának ugyanis fel kell szedegetni a mákot és ezzel időt nyer.

A lány Karácsony estéjén kisöpri a szobát, a szemetet kiviszi az udvarra és rááll és akkor arról az oldalról, ahonét kutyaugatás hallatszik, arrafelé megy férjhez.

Karácsony estéjén a lányok kimennek fáért. Egy rakás fát bedobálnak a kötényükbe. Bent megolvassa a lány a fát. Ha páros, akkor legény lesz a párja, ha páratlan a fa, akkor özvegy ember lesz a jövődöbelije.

Amikor a gazda először megy szántani, a gazdasszony kisöpri a szobát és a szemetet a gazda kiviszi a határba és leszántja, hogy így a rovarok elpusztuljanak.

Kisgyerekeknek, amikor megszületnek, piros karkötőt tesznek a karjukra és olvasót kötnek a pólya kötőjükre. Ezt azért teszik, hogy gyermeküket éjjel ki ne cseréljék, mert valamikor megtörtént az is, hogy kicserélték az asszonynak a gyermekét és helyébe kócból és rongyokból készült babát tettek.

Ha valakit könnyen megigéznek, akkor az, ha valahová megy, az ingét fordítva vegye fel, akkor nem tudják megigézni.

Ha a gazda vásárra megy tehenével, akkor a tehenet piszkafával kell kihajtani az udvarból és hátára hamut kell önteni, akkor jól eladja.

Ha valakinek elveszik valamije (pl. tyúkja), és valakire gyanít, ilyenkor olló élére szitát szúrnak. Közben ezeket mondják: Szent Péter, Szent Pál és Szent Flórián, mondjátok meg, ki lopta el a tyúkomat. Ha a szita a gyanított háza felé fordul, akkor az a tettes. (Bagota.)

Egy, a temetővel kapcsolatos hiedelem.

A bagotai temetőben van egy kereszt, melynek a tövében mindig víz csöpög, mind nyáron, mind télen is. Hogy miért van ez így, azt nem tudom. Az öregek azonban ezzel kapcsolatban is tudnak mesét: Valami Sebestyén nevezetű birtokos lakott Bagotán. Nagy birtoka volt itt neki. (Ma az Ordódy-féle birtok ez.) Amilyen gazdag és jómódú volt ez az úr, éppen olyan fukar is volt és keményszívű. A munkásokat nagyon kínoztta, üldözte, semmibe se tekintette őket. Egyszer történt, hogy egy szegény koldús ment be az udvarba alamizsnát kérni. De bizony nem kapott semmit. Sőt még a kúttól is elkergette az inni akaró embert. Ekkor ez elátkozta őt: — Verjen meg az Isten és sírodban se legyen nyugtod. Tehát ezért folyik a keresztjén víz.

Elmondták: **Lebó Péterné, Györe Miklós, Virágh Jánosné.**
Jegyezte: **Bözner Miklós és Muzsicsek László.**

KARVA.

Halászbabonák Karváról.

A halász nép valamikor nagyon babonás nép volt. Minden helyhez, minden vízi-állathoz, egyes emberekhez stb. fűzött ilyen babonás dolgokat. De amit lassan a többi néprajz (mesék, babonák, stb.), úgy a halászbabonák is, lassan-lassan elenyésznek. A halászok már csak otthon tartózkodnak, messzebbre már sohasem járnak el, mert a vizet csak a fa-

luban és a falu határában bérelik s ez az oka, hogy a halász-néprajz már kihálóban van.

Még egynéhány ilyen halászbabonát sikerült összegyűjtenem a nagybácsimtól, ő ugyanis még ezelőtt 25—30 évvel a »régik« halászok között dolgozott, s azoktól hallotta ezeket a babonás dolgokat.

Érdekes, hogy a halász is nagyon szerencsésnek tartja, ha cigánynyal, vagy kéményseprővel találkozik, mikor reggel megy a munkába. Ilyen esetben azt mondja a halász, hogy sok halat fog majd ezen a napon. Ellenben, ha pappal találkozik, akkor az nap nem fog halat és sokat el fog akadni.

Ha új hálót állítanak, mielőtt a vízbe tennék, megszentelik azt háromszor szenteltvízzel, hogy sok halat fogjanak. Ha azután a halász az új hálóval először kezeget fog, akkor azt szerencsésnek tartja.

Különösen sok érdekes dolgot tudnak a halászok az apadásra és az áradásra vonatkozólag. Többek között a következőket:

Ha a víz a két passió (Virágvasárnap és Nagypéntek) között árad, akkor egész évben nagy víz lesz; ha pedig apad, akkor egész évben kis víz lesz.

Ha a halászmadarak fölfelé szállnak és kóvályognak a Duna fölött, akkor három nap múlva áradni kezd a víz.

Ha a halász angolnát vagy gardát fog, akkor pár nap múlva áradás jön.

Ha a hal fölugrik a vízből és kifelé ugrik, akkor áradás jön. Ha a meder felé (befelé), akkor pedig apadás.

Ha a víz morog a ladik alatt, mikor a halász evez, akkor nagy áradás várható.

De nemcsak az áradásra meg az apadásra tud a halász babonákat, hanem tud a jégre vonatkozólag is.

Ha Lucakor a szél keletről fúj, akkor azon a télen beáll a Duna.

Ha Luca napján már van jég a Dunán, akkor karácsonykor jégmentes lesz.

Ha Mátyás (február 24-én) jeget talál a vízen, akkor összetöri azt, de ha már nincs jég, akkor mindig csinál.

Azt, hogy aznap fog-e a halász halat, már előre megtudja bizonyos jelekből mondani. Mégpedig, ha sóderes helyen aprómárnákat fognak, akkor várják a halászok a hal indulását.

Ha a hal ívik, akkor a farkánál fogva meg lehet fogni.

Ha a halász álmában vízbehóttat fog ki, akkor másnap nagy harcsát fog.

Ha köcsöge ugrik a vízben, akkor ott lehet fogni köcsögét, ha feljön a hold.

Azt is mondja a halász, hogyha a hálóval rákot fog ki, akkor ott sok fehér hal lesz.

De néha már előre tudja a jó halász, hogy milyen lesz az a nap. Ugyanis ha reggel indulás előtt a halász valamit fönt felejt és vissza kell érte mennie, akkor aznap szerencsétlen lesz; sokszor elakad, összeszaggatja a hálót, halat mégsem fog.

Végül nézzük meg, miből tudja meg a halász reggel, hogy milyen idő lesz?

Ha reggel induláskor a halász gémet lát állni a Duna szélében, akkor azt mondja, hogy azon a napon szép idő lesz.

A halász nem engedi meg, hogy a halakat megszámlálják.

A halász rendszerint akkor szokott halat fogni, mikor már abba akarja hagyni, hogy úgylis kár a munkáért.

Elmondta: **Varga Gyula**, halászmester.

Jegyezte: **Varga Ferenc**.

Mit csináltak régente nálunk a vásárbamenés előtt?

Ha régen valaki a vásárba ment, az inget és a harisnyát fordítva húzta magára, hogy szerencsés legyen. Ha valamit otthon felejtett, azért nem ment vissza, mert azt tartotta, hogy akkor szerencsétlen lesz.

A születéssel kapcsolatos hiedelmek.

Megtörténik sokszor, hogy a kisgyerek születése után néhány napra meghal, mielőtt még megkeresztelték volna. Ezt a gyereket aztán legtöbbször nem a temetőbe, hanem az utak mellé temetik. A régi öregek, ha ilyen sír mellett este vagy éjjel elmentek, azt mondták, hogy hallották a kisgyereket sírni. A kisgyerek ugyanis azért sír, mert nincs megkeresztelve. Ezért másnap vittek oda szentelt vizet és meghintették vele a sírt, miközben ezeket a szavakat mondták: »Ha fiú vagy, Ádám légy, ha leány vagy, Éva légy.« Így ezután, ha bármikor is mentek arra, már nem hallották a gyereket sírni. Azt mondták, hogy azért nem sír, mert megvan a keresztelve.

Rostaforgatás.

Mikor elvész valakinek valamije, akkor a rosta oldalába szúrja az ollót és akkor az egyik újjára veszi és ezeket mondja: »Szent Péter, Szent Pál, mondd meg nekem igazán, szomszéd vitte el a pénzemet?« Ilyenkor aztán fordul a szita. És kérdi tőle: »Mire vitte el?« És akkor ismét fordul a szita arra, aki elvitte. Majd azt mondja az illető, hogy megvan a szita.

Ólomöntés.

Ha valaki megijed valakitől, vagy valamitől és nem tudja megmondani, hogy mitől ijedt meg annyira, akkor a feje fölött ólmot öntenek.

Ez úgy történik, hogy az egyik kanálban ólmot olvasztanak, a másikban pedig hideg vizet tartanak a feje fölött. Mikor az ólom felolvad, beleöntik a vízbe. És amilyen alak mutatkozik a vízben, attól ijedt meg a beteg. Pl.: ember, kutya, asszony, stb.

Szokás azonkívül karácsonykor is ilyen ólmot önteni. Ezt a leányok szokták csinálni, mégpedig azért, hogy megtudják, mi lesz a férjüknek a foglalkozása. Mert ha pl. az ólom virágot mutat, akkor kertész, ha kocsit, akkor kocsis, ha valami szerszámot, akkor pedig iparos, kovács, asztalos stb., stb., attól függ, milyen szerszámot mutat az ólom. Ezt még ma is igen gyakran és sok helyen használják.

Az év egyes napjaihoz fűződő babonák.

A mi falunkban a régi öregek azt tartották, hogy a földünket négy sarkánál fogva négy angyal tartja. Ezért ennek a négy angyalnak az év négy napjában bőjtölni szoktak a népek. Ez a négy nap: hamvazószerda előtt való péntek, Szilveszter előtt való péntek, húsvét előtt (nagy-péntek) és pünkösd előtt való péntek. Ezt máskülönben azért tették, hogy ne féljenek az égzörgéstől.

Halottak hetében nem jó kenyeret sütni, mert akkor megeszik a molyok.

Fekete héten nem jó mosni, mert akkor sok bolha van.

Farsangutolján kell a kukoricát lemorzsolni, hogy ki ne egyék az ürgék.

Karácsonykor az asztalon levő morzsát az egész ünnepek alatt ott-hagyják és azután összeszedik és elteszik, mert az nagyon jó orvosság fejet füstölni fejfájás és fogfájás ellen.

Lucakor a szomszéd szalmakazalból a gazdasszonyok pár szál szalmát húznak és azt az ólukba teszik, hogy jól tojjanak a tyúkok és a lúdak. Azután piszkafával megkotorják a fészükbe tett szalmát és ezt mondják: »Kotyogjatok, tojjatok!«

Nagy-pénteken napfölkelte előtt mennek a népek a Dunára mosakodni, hogy akkor egész évben frissek lesznek.

Szentháromság napján, ha esik az eső, abból felfognak egy üvegbe és azt elteszik és a nagy-betegeket itatják vele. Azt mondják, akkor jobban érzi magát.

A Mátyás napján tojott tojást elhasználják és nem teszik a tyúk alá, mert ezekből hibás állatok kelnek.

Újévkor nem szabad levágni szárnyas állatot, mert akkor elmegegy a szerencse a háztól.

Karácsony estéjén egy almát annyifelé osztanak, ahány tagból áll a család és mindegyik eszik belőle. Ezt azért csinálják, hogyha a család valamelyik tagja utazik, a ködben el ne tévedjen.

Szent György nap előtt, aki egy gyikot fog és négy újjával meg-simogatja annak nyakát, azt mondják, hogy annak a keze használ torok-fájás ellen. Vagyis akinek fáj a torka, az illető megkeni neki a kezével és akkor elmúlik a torokfájás.

Azt mondják, hogy az a gyerek, akit virágvasárnap és nagy-pénteken a templomba visznek és még nem tud beszélni, az nem sokára megszólal. Őrnapiján a bódéból kitépett virágokat gyógyításra használják.

Egyéb babonák.

Ha a tűzhelyen a tűz morog, megköpdösik azt és azt mondják. »Szomszédba, szomszédba!« Ugyanis a tűz morgása pört jelent.

Márciusban, ha megdördül az ég, az ibolya elveszti a szagát.

Ha az égen a szivárvány színei közül sok a piros, akkor sok bor terem, ha a zöld több, akkor búza, ha a fehér több, akkor pedig sok víz lesz.

Kukoricafosztáskor, ha a csövön sok sűstya van, akkor hosszú tél lesz.

Ha utazás közben nyúl szalad keresztül az úton, hátra kell fordulni, mert az szerencsétlenséget jelent.

Ha a gólya bejön a faluba és rászáll a kazalra, akkor tűz lesz.

Istállóban nem szabad a fecskéfészket leverni, mert akkor véres tejet fognak fejni.

Amelyik gyereknek levágják a körmét, mielőtt betöltené az egy évet, az lopni fog.

Ha az égen csillag szalad, akkor egy lélek szabadul ki a tisztító-helyről.

Elmondta: **Varga Ilona.**

Jegyezte: **Varga Ferenc.**

ÉRSEKÚJVÁR.

Ha a fecske átrepül a tehén hasa alatt, akkor az a tehén véres tejet fog adni.

Ha valaki fordítva húzza fel a cipőjét, a jobblábast a balra, s a bal a jobbra, akkor a boszorkányok elviszik a Szent Gellért hegyre. (A boszorkányok t. i. ott gyülekeznek össze tanácskozásra.)

Ha a forgószélbe kötényünkön keresztül úgy nézünk bele, hogy a kötényünket megfordítjuk, vagyis az alja lesz felül és a felső része alul, akkor meglátjuk, hogy hogyan táncolnak a boszorkányok.

Ha a boszorkány nyom, akkor gatyamadzagot kell rá dobni. Ha ez sikerül, akkor a boszorkány békává változik, ha nem, akkor pedig inkább vöröshagymává. Ha a vöröshagymát szétvágjuk, akkor abból vér fog folyni.

Ha valaki karácsony böjtjén az udvaron eszik kalácsot, akkor az álatjai meg fognak kukacosodni.

Ha a tyúk kukorékol, akkor az szerencsétlenséget jelent.

Ha a bibic a fára száll, akkor meggyullad alatta a fa.

Ha valaki előtt átszalad a macska, az szerencsétlenség.

A boszorkányoknak a házán piros zászló van és arról tudják a boszorkányok, hogy hol laknak még boszorkányok. De ezt a zászlót csak ők látják.

Ha kérdezi valaki, hány óra, nem szabad megmondani, mert odaadod a szerencséd. *a Zsidók szokása kérdezeni -*

Kávésbögrében nem szabad hagyni a kanalat, mert vagy rossz álmunk lesz, vagy nem tudunk aludni.

A könyvet nem szabad az ágyra tenni, mert elalszik a tudomány.

Ha füstöl a kályha, boszorkány ül a kémény tetején, akkor tömjént kell a tűzbe dobni és attól elmegy a boszorkány.

Ha valaki megrontotta a tehenet, a tejet favályúba kell tenni és karácsonyi maradékkal megfüstölt tuskéssal meg kell verni. *igen*

Ha valaki vásárra megy és a kapu előtt egy asszonnal találkozik, oda a szerencse.

Vadásznak nem szabad szerencsét kívánni, mert nem lesz szerencséje.

Ha valahol kuvikkol a halálmadár, ott meg fog halni valaki.

Ha a kutya vonít és lefelé néz, meg fog halni valaki, ha fölfelé néz, akkor tűz lesz.

Ha karácsony estéjén süt a hold, akkor sok gabona lesz a csűrökben.

Elmondták: **Piszkalik János** és **Csutkay Anna**.

Jegyezték: **Czápa László** és **Bencze Ottó**.

Hiedelmek Érsekújvárról.

Régen az öregek között elterjedt hiedelem volt a sárkánnyal kapcsolatosan a következő: Azt mondták, hogy a sárkány egy kacsából származott, mégpedig úgy, hogy egy gazdasszony felnevelt egy kacsát igen öregre. Egyszer csak eltűnt a kacska. Nem tudott sehogyan sem ráakadni a gazdasszony. Egyszer csak jött egy »garabonciás diák« nagy széllel, felhővel és elvitte a gazdasszony kacsáját, mely az udvar tulsó végében egy bokorban bújt el. A »gabonciás diák« egy hid alá vitte a kacsát és sárkánnyá változtatta. Ha megfigyeljük a sárkány pofáját, láthatjuk, hogy a kacsához hasonlít. Azóta egy gazdasszony sem neveli túl öregre kacsáját, mert abból mind sárkány lesz.

Érdekes hiedelem terjedt el az arannyal kapcsolatosan a nép között. Amint beszélnek, Érsekújváron sok helyen találtak aranyat, amit a törökök hagytak hátra. Beszélnek erről is, arról is, hogy talált aranyat és úgy gaz-

dagodott meg. Az egyik ilyen érdekes hiedelem a következő: Ha valaki aranyat talál ásás közbe, azt csak éjfélkor szabad kivenni. De mikor azt kiveszi, nem szabad szólni semmit. Rendszerint odajön az ördög s az illetővel kiabálni fog, hogy hagyja ott a pénzt és még sok mást is kiabál. Kérdésgeti az illetőt minden felől. De nem szabad egy szót sem szólni, mert ha szól, abban a pillanatban elsüllyed az arany. Ha nem szól semmit, elviheti az aranyat és az ördög sem csinálhat semmit, s nagy káromkodva elmegy.

A másik ilyen hiedelem a következő: Azt mondják, hogy a törökök azt a pénzt egy bizonyos gondolattal ásták el. Pl.: Ha valaki azt a pénzt megtalálja, a borra kell gondolnia, mikor elviszi. Ezért ha valaki pénzt talál, nem ajánlatos elvinni, mert ha nem tudja, hogy milyen gondolattal van az elásva, és így viszi el, az illető — már aki a gödörből kivette a pénzt — egy évre rá meghal.

Ez a hiedelem is az arannyal kapcsolatos: Azokon a helyeken, ahol arany van, minden 2 évben kigyul a föld és pár pillanatig ég. Aki ezt meglátja, gazdag ember lesz, mert kiásssa az aranyat. Az ilyen helyeken egész biztos, hogy talál aranyat. Ha valaki ilyen tüzet lát, rá kell hogy terítse fehér zsebkendőjét. Ilyenkor ázni sem kell, mert megnyílik a föld és magától jön föl az arany. *de jst!*

Egy másik érdekes hiedelem terjedt el a »rarástyekkel« kapcsolatosan. A »rarástyek« nem más, mint ördög. Tojásból keltik ezt is, úgy mint a csibét. Ha egy nyomorult, tiszta fekete tyúk tojik egy tojást, azt kell kikeltetni. De ritkaság ám, mert a tojás akkora, mint egy babszem. A kikeltése sem olyan egyszerű, mert az embernek kell a hóna alatt kikeltetni, mégpedig úgy, hogy kilenc nap éjjel-nappal a bal hónaljában kell az embernek a tojást tartani. Ezt sem bírja ám ki minden ember, mert a tojás úgy éget, mint a parázs! Kilenc nap után kikel egy nyomorult kis csibe, a »rarástyek«. Ez azután hoz az illetőnek pénzt, amennyit csak akar. Minden kívánságát teljesíti az embernek. Hanem azután amilyen nehezen lehet hozzájutni, éppen olyan nehezen lehet tőle megszabadulni. Beszélnek, hogy volt Újvárbán egy kereskedő. Ennek a kereskedőnek is hozott egy »rarástyek« sok-sok pénzt. Már szeréfett volna tőle megszabadulni, de nem tudott sehogyan. Rőfös volt az illető kereskedő. Egyszer egy zsidó ember ment hozzá nadrágot vásárolni. Titkon a nadrág zsebébe dugta a »rarástyek«-et. A zsidó a tarisnyába tette a nadrágot és indult hazafelé. Bajcsra. Egyszer csak megszólal valami. »Amit vettél, jót vettél.« Megfordul a zsidó, de nem lát semmit. Egyszer csak észreveszi, hogy a nadrágból kiabál valami. Éppen a Várhídon ment. Ijedtében a vízbe dobta a nadrágot. De bizony a »rarástyek« csak utána ment a bajcsi-úton és kiabált: »Amit vettél, jót vettél«. Bizony a zsidó bajosan szabadult meg a »rarástyek«-től.

Elmondták: **Bencze Ferenc**. Jegyezte: **Családi Ferenc**.

ZSITVABESENYŐ.

Tükörbe nem jó nézetni a kisgyereket, (amíg foga nincs), mert akkor nagyon késő nőnek meg a fogai.

Aki sárgaságban van, tetűt kell sütni a pogácsába, de úgy hogy a beteg ne tudjon róla, akkor biztos, hogy meggyógyul. *marhaság* —

Mikor a halottat a koporsóba teszik, a szemfödelet elhasítják, hogy feltámadáskor hamarabb levegőhöz jusson a halott. — *isa 2 m. földet?*

Pénteken nem szabad semmit sem elkezdni, mert abba mind szerencsétlen lesz az ember.

Tisztesség ne essen, a trágyát, ha viszi valaki, nem szabad senkivel sem találkozni, mert akkor hiába a trágyázás. Éppen ezért sokszor már hajnali három órákor vitték a trágyát, hogy ne találkozzanak senkivel.

Amikor telik a hold, akkor kell a szerszámnak való fát kiválasztani, mert ha valaki ilyenkor vágja ki, nem lesz szulos.

Újholdkor nem jó semmibe se kezdeni, mert akkor szerencsétlen lesz az ember.

Reggel, ha valaki legelőször asszonnyal találkozik, az inkább forduljon vissza, mert az egész nap szerencsétlen lesz. —

Ha valaki reggel legelőször zsidóval találkozik, az szerencsés lesz egész nap. *de csak a zsidó* —

A nép között egy igen érdekes hiedelem terjedt el a holddal kapcsolatban. A holdnak ugyanis gyógyítóerőt tulajdonítanak. Újholdkor, (pl. ha valakinek a lába fáj) kimegy a keresztútra. Azt a testrészt, amelyik fáj, megfogja és mondja:

»Amit látok az újholdon,
Amit fogok az elmúljon.«

Utána elimádkozik az ember egy Miatyánkot, Üdvözlégyet és egy Hiszekegyet.

Elmondta: **Bernát Mátyás.** Jegyezte: **Családi Ferenc.**

Népi orvoslás-javasság tájegységünk területén.

BAGOTA.

Szent Antal tüzinél való ráolvasás.

Ha valakinek Szent Antal tüze van, a következőképpen kell azt gyógyítani:

Piros kukoricát, vöröshagyma szárát, pókhálót, rozslisztet és karásonytól megmaradt ételhulladékot meggyújtanak és ezen párolják a beteget. A fejét pedig piros abrosszal befödik és a gyógyítást végző néni háromszor megkeríti visszajáról a daganatot és ezeket mondja:

— Szent Antal elindult kilenced magával kéregetni. Vissza már csak nyolcad magával jött. Szent Antal elment nyolcad magával kéregetni, vissza már csak heted magával jött. Szent Antal elment heted magával kéregetni, vissza már csak hatod magával jött. Szent Antal elment hatod magával kéregetni, vissza már csak ötöd magával jött. Szent Antal elment ötöd magával, vissza már csak negyed magával jött. Szent Antal elment negyed magával, vissza már csak harmad magával jött. Szent Antal elment harmad magával, vissza már csak másod magával jött. Végül csak maga jött vissza egyedül.

Ezután a következő imát mondja:

— Názáretibéli Jézus, zsidók Királya. Veszedelemben forgóknak Istene, megfestesült Szent Ige. Ne hagyj bűnbe elveszni, Szent Isten, Szent Háromság. Könyörülj rajtunk! Hét kereszt alatt lefekszek, hét kereszt alatt felkelek, őrizz angyal éjfélig, Boldogságos Szűz Mária, Virrad Jézus Krisztus mindeddig, hogy gyarló tested nyugodjék, hogy szíved el ne aludjék, hogy mindenkor lásson és minden gonosztól távoztasson. Hogy sátánok megköttessenek, hogy testeink ne fertőzzenek. Engedd ezt nekem kegyesen, Atya, Fiú fölségesen, élvén örök dicsőségben, most és mindörökké. Amen.

Ha valaki náthás, akkor izzóra köménymagot, cukrot, kenyérhéjat és kapcadarabot tesznek és ezen füstölik a náthásat. *fejében három plé felet*

Ha valakit megigéznek, akkor egy tányérba hét darab faszenet (izzót) tesznek. Ha az izzó közül egy is a víz tetején marad, akkor az illető egész biztosan megvan ígézve. Ekkor a szenes vízbe (így hívják ezt a vizet) egy kis szenteltvizet öntenek és a beteg szemét háromszor visszajáról kimossák és ugyanúgy kitörlik. Azonkívül három kortyot is kell neki inni a vízből. A szenes vizet az ajtó félfára öntik, visszajáról. *meg, három plé felet*

Elmondta: **Radeczkiné,** Bagota. Jegyezte: **Muzsicsek László.** *fejét be kötötti elmul*

TARDOSKEDD.

Hogyan gyógyítják a különböző betegségeket Tardoskedden?

Nem sokkal ezelőtt Tardoskedden a babonás hiedelmek nagyon el voltak terjedve. Javasasszonyok gyógyították a betegeket, ráolvasással.

Pár évvel ezelőtt nagyanyámnak Szent Antal tüze volt az arcán. El kellett neki hívni a javasasszonyt. Ez egy furcsa imádságot mormogott, de úgy, hogy senki meg ne hallja. Azután ráfűjt a nagyanyám arcára, majd a szoba négy sarka felé fűjt. Közben mindig mormogott valamit. Nagyanyám meg is gyógyult.

Ha valakinek tyúkszegg (nem tyúkszem, ez más!) van a kezén, azt a következő módon orvosolják:

Újholdkor a falhoz dörzsölik a kezét és ezt mondják háromszor egymás után:

*Árva háló fűvet ejjelre na köt ni reggelre
el kúnik - nedvével bekeni -*

Újhold, újhold, vedd le róla,
Vedd le a kezemről,
Tyúksegget a kezemről,
Gondokat a fejemről.

Utána bekenik a kezét kutyatej nedvével. Ez az eset velem is megtörtént és használt is.

Fejfájás ellen: Vékony krumpliszelvényeket kötnek a beteg fejére, vagy ecetes vízzel borogatják. *felek kávé citrommal*

Orbánc (Szent Antal tüze) ellen: Istállóban fogott kövér pókot szét-fakasztanak és bekenik vele a beteg részt, azután piros kendővel bekötik a beteget. *városba látalr nincs*

Karácsonyi hulladékokat (ostyadarabok, halcsontok stb.) és összetört piros kukoricát, pókhálókat összekevernek és ezzel befüstölik a beteget, azután piros kendővel bekötik.

Vérző sebre, vagy daganatra: Hagymát vagy szétrepesztett békát tesznek. *a békát az tanács adnak a fejére, nyáron*

Kelésre: Tehéntrágyát, vagy ecetes sárgaföldet, vagy csúzhagymát.

Elmondta: *Elmondta: Csábi Mária. Jegyezte: Hamar Kázmér.*

UDVARD.

Az ígézet ellen szenesvíz készítése.

Fél literes pohárba tiszta kútvizet kell venni és a tűz mellé állni vele s ezt mondani: »Elindula kis Jézuska az igaz széles úton, látja szembe jönni az Ígézetet, oszt megkérdi tőle: »Hová mégy Ígézet?« »Elmegyek X. faluba, X. (pl. Erzsikéhez) színét sárgítani, haját hullasztani.« »Ne menj színét sárgítani, haját hullasztani, hanem maradj meg az igaz úton.« Azután a pohárba 5 drb. parasztat kell tenni, közben ezt mondani: »1, ez se vót, 2, ez se vót, 3, ez se vót, 4, ez se vót, 5, ez se vót, ez embernek ne maradjon meg emberi ígézete, asszony ígézete, legény ígézete.« Azután a megígézettre háromszor keresztet kell vetni és a vizet meg kell vele itatni, de előbb a darab szenekeket ki kell belőle venni. Ez egész biztos segíteni fog a betegem.

Ha ez netalán nem segítene (akkor bizonyosan nagyon erős a rontás), akkor ki kell menni, a már előzőleg elkészített szenes vízzel újholdkor az udvarra, a pohárral háromszor keresztet vetünk a hold felé és ezt mondjuk: »Újhold, új király, vidd el a betegségem!« Aztán gyorsan, becukott szemmel felhajtjuk a vizet.

Leg biztosabb. vízzel le. Ráolvasás betegség ellen. Jó lemosott székre ráültetjük a beteget és ami je fáj, arra három-

szor keresztet vetünk, háromszor megnyomjuk a fájó testrészt, háromszor leöblítjük hideg kútvízzel, miközben ezt mondjuk: »Ha kalap alól jön, elszálljon, ha konty alól jön, elszálljon, adjad ezt jó Isten. Amen.« Ezt háromszor elismételve, a sebet melegített hamuval betakarjuk, amit egy új keszkenőbe kell kötni.

Elmondta: **Maczkó Menyhértné.** Jegyezte: **Karvász Kamilla.**

ZSITVABESENYŐ.

Védekezés rontás ellen.

»Rontásnál a boszorkány niha telerakja a dunnát mindenfile tollúvá. Ilyenkor a tollút ki kő szórni és eligetnyi. Ilyenkor a boszorkányt ígetik el. Magam is láttam ilyesmit. Mikor a testvéremet megrontották a boszorkányok, hát akkor is kiszórtuk a tollút és eligetttük. Hát magam hallottam, mikor a tűzbe valami akkorákat sikojtott, akár egy ember. Hát az a boszorák volt. Szoktak míg védekezni a rontás ellen »karácsonyi sróttá« is. Ez a »karácsonyi srót« hasonlított a árpa srótho. Csak a tudákos asszony azt, aki megvót rontva, osztén az illető meggyógyút.

Legrégibb, de legjobb vót a, amit most mondok e a rontás ellen. Az olyan edínyt, amibű szerdán ettünk, csak csütörtökön mostuk e. Az ilyen edínybe osztén iglice tövist főztünk. A vízbe egy új téglát tesznek. A téglala elkezd jajgatni, mint az ember, mer ilyenkor az a boszorkány föl, amellik megrontotta az embert. Ekkor egy fekete kutya szokott az ajtóba megjelenni. A kutya után kő mennyi, mert ez megy a boszorkányhó. Így aztán meg lehet azt is tunnyi, ki a boszorkány. Itt a faluba is vót egy. »Hát aztán, Boris néni, hogy hitták azt a boszorkányt?« — kérdeztem a nénikét. »Hú, Isten örözz! A boszorkányokká nem jó jáccanyi.« Végre azután hosszas beszéd után halkan, mintha valami hadititkot árulna el, susogta: »Hát a ...-né! Jézuss segíj!« Ekkor keresztet vetett magára háromszor. »No, de igaz, hun is hattam e. Ja, hát osztén ezze a vízze éfélkor megkenyik az embert. Hanem a vizet nem szabad ám kiöntenyi! Erre előre kiáznak egy gödröt az ajtóba, oszt mikor hazagyűnnek a keresztút-rú, hát a gödörbe állítják a vizet, oszt regge még napfökte előtt kiviszik és visszajárú a kocsivágásba öntik. Aznap má kutya baja se lesz az embernek.«

Elmondta: **Pintes Borbála.** Jegyezte: **Családi Ferenc.**

ÓGYALLA.

Népi gyógyítás.

Ma már ezeket egyáltalán nem használják.

Az orrvérzés elműlik, ha egy darab krétát vesz az ember a kezibe és a saját vizeletibe áztatott kendőt tesz az orrára.

Fülzugas akkor mulik el, ha egy zsemlét a saját vizeletibe áztat az ember és azt a fülire köti.

Torokfájásnál murokrépat köll megreszelni egy kevés tormával, tehenganéjjal és állott vizelettel összegyúrni az egészet, megfőzni és ebbe mártott kendőt kötni a beteg torkára.

Ha torokfájásnál az ember a saját vizeletit issza, elmúlik a torokfájás.

Orbánc ellen Szent György éjjelén szedett ökörfarkkóró gyökerének a főzetét használják.

Elmondta: Győre Miklós. Jegyezte: Bóznér Miklós.

VÁGFARKASD.

Ráolvasás.

»Ha a tehén, vagy a disznó bogaras, azt ráolvasással gyógyítják. Ilyen pl.: Öregapámnak 99 tehene vót, nem maradt belőle csak 9, kilencbű nyóc, nyocbű hét, hétbű hat, hatbű öt, ötbű négy, négybű három, hárombű kettő, kettőbű egy, egybű nem maradt semmi. Mikor a vigire ér, akkor a bugarak kipotyognak a tehénybű.«

Aszaván gyógyítás.

A fődre terítenek fehér lepedőt, ráfektetik a beteget úgy, hogy a lábait összeszeszi és a karjait kinyújtja. Azután »spárgával« megméri mindenhogyan és fejszével vágják a fejénél a földet. Aztán a fején átcsavarják háromszor a spárgát és hozzámérik a karhosszához, ha hosszabb a spárga, mint a két karja, akkor nem gyógyult meg, ha rövidebb, akkor meggyógyult.

Elmondta: Tóth Imre. Jegyezte: Komlósi Mihály.

Komáromszentpéteri kuruzslás.

»Ha valaki sebés, akkor a következőképpen kell gyógyítani:

E kő mondani három Miatyánkot. Mikor ezt emondtad, le kő űni a fődre és ezt kő mondani:

Szent Isten oszlassa el,
Fiú Isten mulassza el,
Szent asszonynak, szent gyermekre
Vegye le rúla a sebet.

Elmondta: Győre Miklós. Jegyezte: Bóznér Miklós.

Boszorkányság Mátyusföldjén.

Mese egy boszorkány gyülelésről.

Mári néni, az öreg mesélő, a következő mesét mondotta el nekem egy boszorkánygyülelésről: »Hát e valamikor Naszvadon történt, hogy a boszorkányok »Mukrittyné« tartottak gyűlést. Mer vótak ám boszorkányok. Ördög bújjon a fülükbe! (Ezt azért mondották el, hogy a boszorkányok ne hallják, hogy mit beszélnek róluk.) Hát elíg az hozzá, hogy gyűlést tartottak. Gyűlés után mulatnyi akartak. Estve a »dudás Laci« gyűlt haza, oszt csak megállítják itet falubéli asszonyok, hogy tizenkét órára gyűjön a falu vigire a dudájává együtt. No úgy is csináta a »dudás Laci«. Éfélre odament a falu vigire, hát csudák csudája, egy szíp palotát talát ottand. E kicsit megszeppent a »dudás Laci«, de osztán, »Isten neki fakereszt, ha eltörik az se lesz«, bement. Hát mind falubéli asszonyokat látott ottan. Ippen tanácskoztak, hogy kit fognak íjjelenkint megnyomni, megrontani, oszt, hogy kinek fogják a tehenyt megfejnyi. »Dudás Laci« ezt mind vigig hallgatta. A vigin a boszorkányok aszonták neki: »Ha mersz errű valakinek csak egy szót is szónyi, hát minden darab szontodat egyenkint szeggyük ki belülled.« »Dudás Laci« megígérte, hogy nem szó senkinek. »Most meg dudáj, mer mulatnyi akarunk« — mondták a boszorkányok. »Dudás Laci« fújta is nekik verradatig. Verradatig táncótak a boszorkányok, oszt kérdezték a boszorkányok: »Hát most má mit agygyunk neked »dudás Laci«? Addig tanácskoztak, míg csak aszonták a boszorkányok: »Tudod mit, »dudás Laci!« Má te úgy is sokat dudátá fletedben, a dudá má megromlott, azír adunk neked egy dudát. Ez a duda olan, hogy csak fő kő fűjni, asztal alá dobni, oszt a nótát fűjja, amint akarod. A poharad má úgyis megcsorbút, hát azí adunk neked egy arany poharat. A felesíged is rígen sütött má rétest, ezí adunk neked egy pár rúddá.« Ekkor egy nagy szél kerekedett, eltűnt a szép palota, meg a boszorkányok. »Dudás Laci« meg egy nagy fa tetejibe út. No, valahogyan lemászott a fárú, oszt hazament. A dudát, poharat, meg a rétest a ládafiába tette. Másnap megnízte, má amit kapott a boszorkányoktű, hátcsak elámul ám! Az arany pohár lőkörömmé, a rítes lótrágyává, a duda meg egy bűdös, nyíves kutyává változott át. Bizony így megjárít »dudás Laci« a boszorkányokká, »ördög bújjon a fülükbe!«

Elmondta: Tóth Mária néni. Jegyezte: Családi Ferenc.

Boszorkányavatás.

(Elmondta Kelemen László naszvadi dudás.)*

Kelemen László 1872. március 30-án született Naszvadon. Életének

*) Figyeljük jól meg az elmondó eleven, élő beszédét. Mennyi szín, elevenség, fordulat és képi erő van benne.

legnagyobb részét pusztán, szabadban töltötte, mint kanász. Természetesen itt tanult meg dudálni. A dudálást azután állandóan gyakorolta. Ahogy ő mondotta: »kitanútam egészen a dudálást.« Később a faluba került. Itt örömmel állapították meg, hogy a falu Kelemen László személyében nagyszerű dudást kapott. Hamarosan közkedvelté vált. Később a falu »dudás Lacija« lett. Még ma is csak így ismerik őt a faluban. Kelemen László életében nagyon sok mindenen ment keresztül. Így a »boszorkányavatáson« is. Azt mondja, hogy a valódi dudás mind boszorkány. Már pedig ő valódi dudás. A »boszorkányavatást« a következőképpen mesélte el:

»Hát én valamikor, mikor még kanász voltam, szögátam egy tudákos kanázmesterné. Eccer odahít a tudákos ember, Miskovics Jánosnak híták itet, oszt aszongya: »Te Laci, akarná te tudákoságot tanúnyi, mer ilyen jó kanásznak, jó dudásnak, tunnyi kő ám a boszorkányágot.« — Hát nem bánom, montam én, megtanúhatom. Első íjje a keresztútho, a boszorkányfához köllött mennem. Aszonták, bármi gyün, nem szabad megjijenni, csak kő tartanom a fát. Így e. No, én ki is mentem első íjje. Amind fogom a fát, gyün ám egy éktelen nagy kandisznó. No, mondok, a fene essen belé. Hát csak gyütt ám nekem nagy sebbel-lobbal. Folton-folvást fő akart löknyi. Fújt, kapart, kaparódzott is, gyúrt a földbe. Én csak hattam itet. Amint gyúrt a földbe, folton mondta. Így e: »Kanprittyá, tikin, tuka, Tukk, tukk, tukk.« E má osztén lecsendesedett egy kicsit, oszt gyütt ám egy fene nagy bika. E meg a szarvává el akart taszítani. Ez is fújt, ugrát körülöttem veszettű, de má mondok csak, nem ijedek meg tőled. Azí fitem ám! Hát e is lecsendesedett egy kicsit, má örütem, hogy víge van mindennek, hát gyütt ám egy nagy fene fekete kutya. Ugrát nekem, hú mondok, ha ez a veszett e nem pusztít, hát akkor semmi se. Hát e nem pusztított, de úgy megjiesztett, hogy elég vót a bajom. Ezután gyütt ám még csak az igazi. Egy fene veszett nagy madár röpűt felém. De akkora vót ám, mind egy ló. No, a fene a dógát! Hát háromszor megkerűte a madár a fát, oszt mindig rávágott a szárnyává egyet a fejemre. Hát mikor má háromszor megkerűte a fát, leszát a disznó, a bika, meg a kutya mellé, oszt csak megrázkóttak mind a négyen, hát három boszorkányember, a negyedig boszorkányasszony vót. A disznó, a naszvádi kanász, vagyis az én gazdám vót. A bika az a bátorkeszi gulás vót. A kutya ógyallai boszorkányasszony, a madár meg a madari kanász vót. Hát így az első próbát kiátam. A tudákos gazdám aszonta, hogy vigyázzak, mer a második próba még nehezebb lesz. Hogy e ne felejtsem, a gazdám háza boszorkányház vót. Hát masnap íjje már nagy tüzet csinátak a gazdámék. Akkoriban még azok a nyitott kürtők vótak. Aszonta a gazdám, ha együn a éfél, hát meztelen a tűzre kő ünöm. Oszt bármi lesz, aszongya, ne fíjek. No, mondok, én nem is filek. Hát egye fene, gondútam magamba, ha kiátam az első próbát, kiállom a másikat is. Hát el is gyütt az éfél, oszt csak leütem a tűzre. A gazdám már előre cínt és ólmot óvasztott essze,

oszt odatta, hogy ezt maj ha a tűzön ülök, a »boszorkányustor« nyelemre öncsem rá és kalapájam. Hát úgy is csinátam. Ahogy elütötte az éfél, gyüttek ám az emberek be a kürtön, nagy tűze-lággá. Hát bizony én csak vertem a boszorkányustort. Így e. Hát kiátam a második próbát is. De osztén valahugyan megtuta apám, hogy én mit csinállok, oszt evitt attú a tudákos embertű. Hát azí valamit kitanútam no, de hát nem egészen. Rontanyi meg tehenet fejnyi azt tudtam, de hát ez még nem minden. Söprűn repűnyi is tuttam, de hát le köllött vóna tennem a harmadik próbát is. Most má nem töröm magam annyira a boszorkányásra, meg akkoriba se, inkább csak dudányi szerettem a boszorkányoknak. Most má nem tunnék semmit se csinányi, mer hát nincs »tilú«-m, vagy boszorkányharmatom, meg oszt szennyi se tudok, mer hát nem tom, mikor van most »boszorkányév«. Mer az valamikor úgy vót, hogy minden hetedik év »boszorkányév« vót. Ennek a »boszorkányév«-nek első hajnalán egy üveg harmatot köllött szennyi. Ezt a harmatos üveget jó be köllött dugaszonyi és a pincébe kő tennyi. Három hónap múva kész a »tilú«, vagy »boszorkányharmat«. E nélkül nem lehet boszorkány senki. Ezzel a boszorkányharmattal osztán bekent a boszorkány egy söprűt és ezen oszt lovagóhott a levegőbe. Gyorsan lehetett ám rajta lovagonyi. Tudom, eccer boszorkányoknak dudátam, oszt aszongya két boszorkány egymásnak: »Te hallod, emegyünk Budára jó bort innyi!« Hát amint kimentek, ekeztem fűjni: »Csütörtöki mocskos tál, Mosatlan marattál«. Hát amíg ezt a rövidet enfűjtam, aggyig visszagyüttek Budarú és bort is ittak. Hát osztán a tudákoság is kétféle. Egyik a »garabonciás diák«. Ez legtöbbször úgy születiük, hogy előregedett baromfi valahova romok közé megy. Itt azután addig tengődik, míg csak érte nem gyün a sárkány. A sárkány eviszi itet egy nagy kőhíd alá. A kőhíd alatt oszt három napig ű rajta. Három nap múva megszületyik egy szíp szál legíny. Ez a »garabonciás diák«. Ám mikor ez születiük, akkor ennek előtte hét hónapban senki meg nem hal, hét hónapban senki nem születiük és hét hónapban senki sem házasogyik meg. Mikor a »garabonciás diák« megszületyik, hát ollan szélnék kő lenynyi, hogy még a házak tetejét is levigye. A másik tudákoság és tudákos a »tátos«. Ez má valamivel veszedelmesebb, mind a »garabonciás diák«. Ritkább is. Ez a »tátos« egy ollan gyerek, aki foggá születiük. A bábasszony minden gyerek száját megnézi, nos akinek foga van, abbú »tátos« lesz. Ez a gyerek osztán ollan, mind a vas és eszes. A »tátos«-nak minden hét évben harcba kő mennyi egy másik »tátos«-sá. Amellik gyengébb közülük, az haláluk után a pokolba kerű, aki erősebb, az a mennyországba. Hát biz a így van a! Mondom, én is egészen kitanút boszorkány lehettem vóna, de hát az apám megtutta, oszt így csak félig tuttam kitanúnyi. Úgy biz a!

Jegyezte: Családi Ferenc.

Harmatszedés.

Egy legíny a réten hajtotta be a lovakat, hát amint megy, lát két asszonyt. Az asszonyok harmatot szettek. Amint szették, mondogatták hangosan: »Felit szedem, nem mind!« A legíny csúfságbú odakiáltott: »Én mind szedem, nem a felit.« A boszorkányok rániztek csúnyán, oszt csak szedegettek tovább. Hanem mikor a legíny hazaért, elkezdett rúla a téj csurognyi, de úgy, hogy az többet e nem át. Köllött nekik hínyi túdákos asszonyt, ki elleneszl a boszorkánnak. Ez osztán segített rajta.

Egy helen nagyon muzsikáltak. Egy boszorkány haldoklott a házba. Mer aszongyák, hogy ahun boszorkány haldoklik, oda elmennek a többi boszorkányok is és ott muzsikának, meg táncónak is. Hát én bizony magam is láttam iket, mer akinél rúzsafűzér van, az láttya a boszorkányokat. Hát mondom, én is, meg több asszony is láttuk a boszorkányokat, amint ott muzsikáltak és kettő a szoba közepin táncót. Minnyá szóttunk a papnak, hogy gyűjön, csinájon valamit. A pap ki is gyűtt, oszt az asszonyt kezdte szentótvízzel hinteni az ágyába. Ekezdett kiabáni a boszorkány: »Ne szurkájatok, ne szurkájatok!« Bizony ez valóságos igaz. Még máma is tudom, hogy kik azok az asszonyok! »Hát kik azok, Mária néni?« — kérdeztem az öreg nénit. »Hát kik no, kik? Azt nem mondom meg, mer bizony a boszorkányokká nem jó tréfányi, »ördög bújjon a fülükbe!«

Elmondta: **Tóth Mária**, Naszvad. Jegyezte: **Családi Ferenc**.

Hogyan szokják a boszorkányt megfogni?

Ha nagy forgószél van valahun, hát abba boszorkány van. Ilyenkor gatyamadzaggá körü kő keríteni a szelet és akkor a boszorkány nem tud szabadúnyi.

Valamikor a boszorkányok jártak a teheneket megfejnyi. Ilyenkor a tehén alá egy szeges széket szoktak tenni. Ha gyűtt a boszorka, hát beleűt. Ilyenkor osztén nem tudott szabadúnyi, mer a szék a földbe vót ásva.

Elmondta: **Pintér Borbála**, Zsitvabesenyő. Jegyezte: **Családi Ferenc**.

Hogyan lehet felismerni a boszorkányokat?

Nagyon érdekesek ám a boszorkányok. Könnyen föl lehet őket ismerni. Eccer egy öreg asszony ment az úton. Gyűtt feléje egy öregember és köszönt az öregasszonynak. Az meg aszonta, azám, erre arra... és nagyot káromkodott. Oszt többször így csinát az asszony. Eccer megfigyelték, hogy mit csinál az öregasszony. Kihúzott egy szalmakazalbú egy csomót, azzá megverte a fekete macskáját. Mikor má megverte avval a szó-mával, megveregedett néhány mákfejet. Ilyen viselkedésrű lehet megismerni a boszorkányokat.

Elmondta: **Csutkai Anna**, Érsekújvár. Jegyezte: **Bencze Ottó**.

Szülőföldismeret multunk hagyományaiból.

Érsekújvár kialakulása.

(Városunk történeti fejlődése.)

A jövő, 1945-ik évben ünnepli Érsekújvár városa alapításának négy-századik évfordulóját. Négy évszázad ugyan nem valami hosszú idő a történelem nagy fejlődésvonalában, egy város életében azonban már jelentős időszak. S ha ehhez a megállapításhoz még hozzávesszük azt, hogy ez a látszólag rövid időszak tele volt olyan eseményekkel, amelyek nemcsak itt Érsekújvárott, vagy a közvetlen környéken, de egész Magyarországon, sőt az egész világon is figyelmet keltettek, akkor nyugodtan megállapíthatjuk, hogy Érsekújvár története egyike a legérdekesebb és legszínesebb várostörténeteknek.

Ebben a várostörténetben három egymástól eléggé elütő korszakot különböztethetünk meg. Az első a vár alapításáig, 1545-ig, eső időszak, amikor tulajdonképpen még nem volt Érsekújvár, de amikor azért a város mai területén mégis voltak falvak és éltek emberek. A második korszak a vár alapításától egészen a várnak a török uralom alól való felszabadításáig tart, tehát az 1545—1685-ig terjedő évek eseményeit foglalja magában. Végül a harmadik és talán legjelentősebb időszak, a vár felszabadításától napjainkig terjedő idő, Érsekújvár várossá-alakulásának korszaka.

Az első korszakra vonatkozólag nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre. Csak annyit tudunk, hogy a mai város területén, illetve határában, négy falu terült el. Ezek: Gyorok, Gúg, Lék és Nyárhíd voltak. Hogy pontosan hol voltak ezek a falvak, kik voltak a lakóik, azt csak sejtjük, de nem tudjuk. Annyit azonban megőriztek a történelmi feljegyzések, hogy a legjelentősebb és legnagyobb Nyárhíd volt közöttük, amelynek a 14. században már plébániája is volt. A falvak különben az esztergomi érsek birtokát képezték, s lakói legnagyobbbrészt az érsek jobbágyai voltak.

Amikor 1543. augusztus 10-én a török elfoglalta Esztergomot, s az érsek kénytelen volt Pozsonyba menekülni, az Érsekújvár határában elterülő érseki birtokok és faluk tulajdonképpen védelem nélkül maradtak,

sőt ki voltak téve annak a veszélynek, hogy az Esztergomból kiinduló török portyázó csapatok bármikor elpusztítják, vagy kirabolják őket. Ezért Várdai Pál esztergomi érsek, mindjárt érseki székhelye eleste után gondoskodni kívánt arról, hogy megvédje birtokait és jobbágyait a török pusztítás ellen, s az 1545-ik évben megkezdte a Nyitra folyó bal partján, Lék falu határában, a léki vár építését. Ezt a várat nevezték a történelmi források Ujvárnak, majd mikor Várdai Pál érsek meghalt és második utóda, Oláh Miklós, a várat még jobban kiépítette és megerősítette, Oláh-Ujvárnak.

Mint említettük, Ujvár, illetve Oláh-Ujvár, a Nyitra folyó bal partján épült, négyszögletű palánkvár volt. Főfeladata az érsek birtokainak és jobbágyainak védelmén kívül annak a fontos országuútnak a biztosítása volt, amely Budából kiindulva Esztergomon, Párkányon és Udvardon keresztül vezetett Tardoskedd, majd Nagyszombat, Sasvár és Szokolca, illetve Pozsony felé. Bár a vár aránylag kicsi volt, s legfeljebb 200—250 fegyveres katona tanyázott benne, ezt a feladatát hosszú időn át teljesítette.

A vár földesurái, az esztergomi érsekek azonban csakhamar rájöttek arra, hogy a vár csak addig tudja teljesíteni feladatát, amíg a török nem kezd nagyobb katonai akcióba. Mivel a vár a Nyitra bal partján volt, a török sereg könnyen körülvethette, s rövid ideig tartó ostrom után vagy elfoglalhatta, vagy pedig kitéphetette volna védőit. Ezért Verancsics Antal érsek a hetvenes évek végéig elhatározta, hogy új várat építtet a Nyitra másik partján, amely aztán nemcsak az érseki birtokokat fogja védeni, de megakadályozza a törököt abban is, hogy Magyarország északnyugati részét, a Vág, Nyitra és Garam folyók völgyét végigpusztítsa. Így jött létre 1580-ban a második Ujvár a Nyitra folyó jobb partján.

Az új vár az akkor már pusztulásnak indult Gyorok község határában épült, közel 50 katasztrális holdnyi területen, szabályos hatszög alakban. Hat erős bástyája és két kapuja volt, mely utóbbiak közül az egyik Esztergom, a másik Bécs irányában nyílt. Hogy még jobban tudjon a vár védekezni a kívülről jövő támadások ellen, három láb mély és 108 láb széles és a Nyitra vizével megtölthető árokkal vették körül.

Ez a vár már erős végvár volt, s teljesen beilleszkedett abba a végvárrendszerbe, mely Nagykanizsától egészen Kassáig terjedt, s amelynek legfőbb feladata a királyi Magyarország és az osztrák tartományok megvédelmezése volt a török támadásaival szemben. Közel másfél századon keresztül teljesítette Érsekújvár vára ezt a feladatot. Sőt mivel a védővárrendszer legfontosabb helyén, a félkör közepén, és a Bécs felé vezető út mellett feküdt, egymaga talán többet harcolt, s egymagáért több vér folyt, mint a többi várért együttvéve.

Alighogy felépült, s megkezdte a török elleni védőháborút, az 1605-ik évben Bocskai István hadvezére: Homonnai Drugeth Bálint vette ostrom

alá. A törökök is megjelentek az ostromlók között, s szeretnék volna a várat birtokba venni, de a legnagyobb részét idegenekből álló védők inkább Homonnainak adták át a várat, aki 1605. október 17-én be is vonult csapataival Érsekújvárba. De nem sokáig volt a vár a felkelők kezében, mert a bécsi béke újra a császárt tette a vár urává.

Alig másfél évtized múlva azonban újabb küzdelem indult meg Érsekújvár birtokáért. Bethlen Gábor csapatai vették ostrom alá a várat. És most sem az ostromlók hősiessége, hanem a védők árulása következtében cserélt gazdát a vár: a várórség elfogatta Koháry Péter várkapitányt, a várat pedig átadta Bethlen alvezéreinek: Széchy Györgynek és Rhédey Ferencnek. Azonban Bethlen Gábor sem sokáig örülhetett az olcsó diadalnak, mert a felkelést lezáró nikolsburgi béke 1622-ben ismét a császár kezére juttatta Érsekújvár várát.

A Bethlen-féle háborúk lezajlása után egy ideig aránylag nyugalom uralkodott Érsekújváron és környékén, a század közepe táján azonban újra felélénkültek a harcok. A török ugyanis állandó rettegésben tartotta a vidéket, s leginkább Esztergomból kiindulva, hol itt, hol ott csapott rá a védtelen lakosságra és hurcolta el mindenét, sőt még magukat a lakókat is. Ilyenkor aztán természetesen az újvári végvári vitézek sem maradtak tétlenek, lesben álltak, és hol a még csak zsákmányra induló török csapatokat szórtak szét, vagy űzték vissza, hol meg a bő zsákmánnyal hazafelé igyekvőknek vetettek lest, akiktől aztán mindent elvettek, a kíséretet pedig leölték, vagy fogságba vetették. A törökök azonban végül is megsokalták, hogy az újvári vitézek annyi borsot törnek az orruk alá, s elhatározták, hogy elfoglalják a hódító terveik elé is oly sok akadályt gördítő végvárat. 1663. nyarán hatalmas török sereg indult Érsekújvár ellen. Forgách Ádám várkapitány még idejében értesült a török készülődéséről, s hogy megakadályozza a törököket tervük keresztülvételében, Párkánynál megtámadta a Dunán átkelő török sereget. Sajnos, kissé későn érkezett, úgyhogy a folyón már átkelt és nagy számbeli fölényben lévő törökök súlyos vereséget mértek Forgáchra, aki csapatának megmaradt részeivel kénytelen volt visszatérni és bezárkózni Újvárba. A törökök most már akadálytalanul elérték Érsekújvárt, körülzárták a várat, s augusztus 16-án megkezdték az ostromot. Közel másfél hónapig állták a védők a meg-megújuló török rohamokat, míg végül most is az álnokság győzedelmeskedett. A várban lévő német zsoldosok kényszerítették Forgách várkapitányt arra, hogy alkudozásokba kezdjen a törökkel s adja fel a várat, amely kívülről úgysem remélhetett segítséget. 1663. szeptember 24-én felkerült a vár fokára a megadást jelentő fehér zászló, s miután a törökök biztosították a védők szabad elvonulását, Forgách megfogatkozott csapataival elhagyta a várat, amelyet a török sereg nagy örömrivalgással vett birtokba.

Érsekújvár eleste és török kézre jutása nemcsak az ország északnyugati részének lakosságát érintette érzékenyen, hanem a Magyarországgal szomszédos Ausztria és Morvaország lakóit is, mert a törökök Érsekújvárból kiindulva még ezekre a távoli vidékekre is elmerészkedtek rablótjáik alkalmával. Sőt 1683-ban már annyira erősnek érezték magukat, hogy vakmerőségükben magát a birodalom fővárosát, Bécsset vették ostrom alá. Amint tudjuk, a töröknek ez a vállalkozása kudarccal végződött, sőt megkezdődött a magyar történelemnek egyik legdicsőbb és hősi tettekben leggazdagabb korszaka: az országnak a török uralom alól való felszabadítása. Ezeknek a felszabadító harcoknak egyik fontos láncszeme Érsekújvár felszabadítása és visszafoglalása volt. Huszonkét éve nyögte már ekkor a vár és környéke a török uralmát, míg végre 1685 nyarán ütött a felszabadulás órája. De amint a törökök csak nagy nehézségek árán és hosszú ostrom után tudták elfoglalni a várat, ugyanúgy a felszabadító keresztény csapatoknak is ugyancsak meg kellett küzdeniök a várért. Július 7-től augusztus 19-ig folyt a nagyerejű ostrom, míg végre az augusztus 19-én elrendelt általános roham eredményeképpen a keresztény csapatok benyomultak a vár területére, s bár a törökök végső kérésbeesésükben elkeseredetten védekeztek, véres kézitusa után mégis a keresztények diadalmaskodtak és birtokukba vették ezt a fontos várat.

A vár felszabadítása és a töröknek az országból való kiűzése után teljesen új korszak kezdődik Érsekújvár történetében. Az ország felszabadításával a várak elvesztik jelentőségüket, s legnagyobb részükkel senki sem törődik. Így történhetett aztán meg, hogy amikor II. Rákóczi Ferenc 1703-ban kibontotta a szabadság zászlaját, s egyik kiváló hadvezére, Vak Bottyán, 1704. novemberében ostrom alá fogta Érsekújvárt, a vár jóformán abban az állapotban volt, ahogyan az 1685-ik évi ostrom után hagyták, úgyhogy az aránylag kisszámú kuruc csapat könnyen elfoglalta a várat. A kuruckorszakkal egy időre újra fellobbant Érsekújvár régi dicsősége, hősi korszaka, hiszen maga Rákóczi Ferenc is többször megfordult a vár falai között, jó ideig itt volt a főhadiszállása, s az áruló Ocskay Lászlót is Újvár piacán fejezte le a bakó, de a kurucok szerencsecsillagának lehanyatlásával Érsekújvár várának hadi szerepe is végleg befejeződött. Olyannyira, hogy 1724-ben, III. Károly király rendeletére, lerombolják a várfalakat, s még az oly sok harcot és hősi tettet látó köveket is elhordatják Újvárból, hogy még ezek a néma tanúk se hirdessék a vár és lakói régi dicsőségét.

Mint már fentebb említettük, a várnak a török uralom alól való felszabadításával megkezdődik Érsekújvár történetének harmadik korszaka, a várossá-alakulás éve. Sajnos a város történetének és fejlődésének erre a korszakára szintén nagyon kevés feljegyzésünk és forrásunk van, mivel egyrészt ekkor a város már nem játszott országos-jelentőségű szerepet, más-

részt pedig a város életére vonatkozó kisebb jelentőségű feljegyzések, városi jegyzőkönyvek nagyobb része elpusztult abban a nagy tűzvészben, amely 1810. májusában érte a várost, amikor a város belső része majdnem teljesen leégett. A néhány fennmaradt régi összeírás, jegyzőkönyv és más forrás alapján azonban mégis megkíséreljük a város legújabb fejlődésének és történetének képét megrajzolni.

Tizenöt évvel a vár felszabadítása után, 1700-ban, Kollonics Lipót esztergomi érsek, mint a vár birtokosa és földesura, összeíratta Érsekújvár lakosságát. Az összeírás szerint 1700-ban Érsekújvárott 244 ház volt. Ezek közül azonban csak 158 volt lakható és 11 épülő állapotban, míg 75 ház teljesen el volt pusztítva, s így ezekben nem is lakhattak. Megtudjuk az összeírásból azt is, hogy 238 család lakott ekkor Újvárott, akik nemzetiségileg a következőképpen oszlottak meg: 138 magyar, 58 szláv, 30 német és 12 más nemzetiségű. A társadalmi megoszlás a következő képet mutatta: 3 gróf, 3 báró, 4 főrangú nemes, 73 köznemes, 31 polgár és 124 parasztcsalád lakott Érsekújvárott. Nagyon érdekes képet mutat a beköltözés sorrendje is, amely szerint 1685-ben: 28, 1686-ban: 11, 1687-ben: 7, 1688-ban: 15, 1689-ben: 15, 1690-ben: 11, 1691-ben: 18, 1692-ben: 16, 1693-ban: 18, 1694-ben: 14, 1695-ben: 20, 1696-ban: 21, 1697-ben: 14, 1698-ban: 12, 1699-ben: 11 és 1700-ban: 2 család telepedett le Érsekújvárott. Azt is megtudjuk ebből az összeírásból, hogy kezdetben inkább németek, majd szlávok telepedtek meg Érsekújvárott, míg a magyarok inkább csak a kilencvenes évek folyamán költöztek be a városba.

Nagyon érdekes adatokat tudunk meg a városra vonatkozólag a III. Károly által 1715-ben, majd 1720-ban elrendelt összeírásokból. Eszerint a két összeírás szerint Érsekújvárott a nem adózó nemes lakosokon kívül 1715-ben 164, 1720-ban pedig 184 mezővárosi polgár élt. Ezeknek a nemzetiségi megoszlása a következő volt: 1715-ben: 90 magyar, 53 szlovák és 21 német, 1720-ban pedig: 85 magyar, 67 szlovák és 32 német család lakott Érsekújvárott. Foglalkozás szerint következőképpen oszlottak meg ezek a polgárok: 1715-ben a 164 polgár közül 25, 1720-ban pedig a 184 polgárból 32 foglalkozott iparral, vagy kereskedelemmel. Tudjuk, hogy ebben az időben a városiasodás zászlóvivői az iparosok voltak, s amely városban ők jutottak túlsúlyra, vagy legalább is vezető szerephez, az a helység gyorsan haladt a polgárisodás útján. Még jobban alátámasztja ezt a megállapításunkat az 1828-ik évi, ugyancsak országos összeírás, amikor is az Érsekújvárott összeírt 786 család közül 216 volt az iparos és 23 a kereskedő. Míg tehát 1715-ben a lakosság 15%-a és 1720-ban 20%-a volt iparos és kereskedő, száz évvel később: 1828-ban már az érsekújvári családok 30%-a élt meg az iparból és kereskedelemből, ami Érsekújvár elvárosiasodásának egyik legfontosabb jele. És tényleg, a múlt század harmincas éveitől kezdve egymásután jönnek létre Érsekújvárott a különféle, városokra

oly jellemző intézmények: óvoda, iskolák, gimnázium, takarékpénztár, kórház, stb.

Vessünk most egy pillantást a város lakosságszámának a fejlődésére. A legrégebb időkre vonatkozólag, 1850-ig, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek (canonica visitatiók) nyújtanak e téren tájékozódást, míg az újabb számadatokat a hivatalos összeírásokból merítjük. Eszerint tehát a város lakossága a török kiűzésétől kezdve napjainkig a következő fejlődést mutatja:

1694-ben: 1200	1811-ben: 5493	1890-ben: 11299
1713-ban: 1525	1830-ban: 6904	1900-ban: 13204
1731-ben: 2970	1851-ben: 6936	1910-ben: 16048
1755-ben: 3873	1863-ban: 7438	1920-ban: 19033
1779-ben: 4671	1869-ben: 9483	1930-ban: 22457
1787-ben: 5167	1880-ban: 10584	1940-ben: 23259

Ezek a számok élénken bizonyítják, hogy a város lakossága állandóan, sőt egyik-másik időszakban jóval az országos átlagon felül, nőtt és szaporodott. Hogy mennyi része van ebben a növekedésben a természetes szaporodásnak, és mennyi a beköltözésnek, az nagyon érdekes, de egyben eléggé nehéz kérdés, s eldöntése és megoldása kívül esik e rövid tanulmány keretein. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy Érsekújvár kedvező földrajzi, központi fekvése nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a város lakosságának száma folyton és átlagon felül növekszik.

Még csak a város területi, vízszintes kialakulásáról és fejlődéséről mondjunk néhány szót. A legrégebb időkben, helyesebben a vár megalapításától a török kiűzéséig terjedő időszakban (1545—1685), a vár és a város egyet jelentett. Lakossága is túlnyomórészt katonákból állott, s csak a békeesebb időkben nőtt meg kissé a polgári elem, tehát a nők, gyermekek száma. Ezek kényelmesen ellakhattak a várban lévő épületekben, s nem vált szükségessé, de az állandó harcok, ostromok miatt nem is volt lehetséges, a várfal alatti terjeszkedés, amint azt nagyon sok városunknál látjuk. Mikor azonban 1724-ben lebontották, sőt elhordták a vár falait, s a város lakossága, — amint azt a fenti összeírásokból és adatokból láttuk, — állandóan növekedett, szükségessé vált a lakóházak szaporítása, a város területének növelése. Ennek ekkor természetesen már semmi akadálya sem volt. S tényleg, a tizennyolcadik századbéli városi jegyzőkönyvek nagyon sok érdekes adatot, feljegyzést tartalmaznak arra vonatkozólag, hogy hogyan épült ki idők folyamán lassan a város. A belvároson kívül főleg három, majd később négy irányban kezdett terjeszkedni. Így alakultak ki az úgynevezett városi tizedek, még pedig a Naszvadi, Szárazsori és Tót utcai tized, majd valamivel később a Gúg utcai tized. A naszvadi, gúgi és tót utcai tizedek nevét és helyét még ma is őrzik az utcák nevei, míg

a szárazsori tized a mostani belváros és a vasútállomás közötti részen terült el. Érdekes, hogy a Nyitra folyó felé, különösen kezdetben, a város nem nagyon fejlődött, amit csak azzal tudunk megmagyarázni, hogy ez a terület vizenyős, mocsaras hely volt. Amikor azonban szabályozták a folyó medrét, s a két oldalán töltést emeltek, ebben az irányban is terjeszkedni kezdett a város. Ez a folyamat a 18-ik század vége felé játszódhatott le, mert a mult század elejéről való jegyzőkönyvekben már egész sor utcanevvel találkozunk. Ilyen régi újvári utcanevek: Béka, Henig, Kangyi, Kis, Szedreskert, Vám, Andódi, Malom, Nagyfélsor, Kisfélsor, stb.

Új lendületet vett a város terjeszkedése a mult század második felében, amikor megkezdődött az Érsekújvárt érintő vasútvonalak kiépítése és a különféle gyárvállalatok alapítása. Így, igaz, hogy inkább a mostani század elején, három külön városnegyed épült ki, mégpedig a leginkább vasútasoktól lakott és a három vasúti hídon túl lévő vasútas-negyed, a vámhídon túl, a börgyár és lengyár körül elterülő gyárváros, végül a Piritóban lévő postás negyed. De terjeszkedik a város a fenti negyedekkel ellentétes irányban, a berek erdő felé is. Amennyire örülni lehet ennek a terjeszkedésnek és növekedésnek, ugyanolyan mértékben aggodalommal is tölthet el, mert a nagyfokú vízszintes terjeszkedés később akadálya lesz majd a város civilizálódásának (csatornázás, vízvezeték, stb.).

Ilyen Érsekújvár városának története és fejlődése, — főbb vonásokban. A fentebb elmondottak csak halvány keretek, amelyeknek teljes kitöltése nagyon távolesik e rövid vázlat céljától. Remélhető, hogy a város jubileuma meg fogja hozni azt a várostörténetet, amely bőven és minden részletre kiterjeszkedően fogja az újvári polgárok elé állítani dicső városuk felemelő eseményekben gazdag történetét és fejlődését.

MAJOR JÓZSEF.

(Rövid várostörténeti vázlatom megírásánál a következő forrásokat használtam: az Országos Levéltárban lévő 1715, 1720 és 1828 évi összeírások, az érsekújvári plébánián található egyházlátogatási jegyzőkönyvek, az esztergomi primási levéltárban lévő 1700. évi összeírás, a város múzeumában található városi jegyzőkönyvek, dr. Haiczl Kálmán: Érsekújvár multjából, dr. Thirring Gusztáv: A magyar városok statisztikai évkönyve, stb.)

TARTALOM:

Előszó — — — — —	3
Magyar nevelés — diákmunkatársak — — — — —	4
Önképzésünk módjai: Előadásaink:	
a) Kérdések a mai újvári diák számára — — — — —	7
b) Századunk nagy magyar költői előadássorozat — — — — —	14
Népi értékeink védelme és szolgálata:	
a) Lelki arcunk a népi nyelv tükrében — — — — —	66
b) A magyar népdalról — — — — —	74
c) Kőműves Kelemen-ballada — — — — —	78
Gyűjtésünk:	
a) Babonák-hiedelmek tájegységünk falvaiból — — — — —	80
b) Népi orvoslás-javasság tájegységünk területén — — — — —	92
c) Boszorkányság Mátyusföldjén — — — — —	97
Szülőföldismeret: Érsekújvár város kialakulása — — — — —	101

SZABÓ MÁRTON

lakatos és vízvezeték-szerelő, autogén-hegesztés, nikkelezés, **ÉRSEKÚJVÁR, Szt. Anna-u. 21.**

FONCIÉRE ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ INTÉZET érsekújvári vezérigazgatója

foglalkozik a biztosítás minden ágazatával. — **ÉRSEKÚJVÁR, Törökszalasztó-utca 35. szám. Telefon: 22-36.**

IBUSZ

Bel- és külföldi jegykiadás. Távolsági, bérlet és kedvezményes jegyek. - Valuta vétel és eladás. - Külföldi megbízások, devizák, voucherek, csekkel kiadás. - Bel- és külföldi fürdőhelyeken nyaralását stb. elintézi és biztosítja a

Máv. Hivatalos Menetjegyiroda a

NEMZETI HITELINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KEZELÉSÉBEN,

Érsekújvár, Kossuth Lajos-tér 11. Telefon: 22-55.

Hivatalos órák: d. e. 8-12 és d. u. 3-5 óráig.

Bijeszik

kalapos mester
ÉRSEKÚJVÁR,
Kossuth-tér 6. Telefon 46-44.
ALAPÍTVÁ: 1863.

Ozorák József

kerékpárjavító,
rádió és
műszaki üzlet
ÉRSEKÚJVÁR,
Komáromi-utca 6. szám.

Vásároljunk

JAKSICS
CÉGNEL!

**ÉRSEKÚJVÁRI
JÁRÁSI HITELSZÖVETKEZET**

MINT AZ ORSZÁGOS KOZPONTI HITELSZÖVETKEZET TAGJA

ÉRSEKÚJVÁR, SZÉCHENYI-UTCA 47.

250.000 P saját tőke: Postatakarékpénztári szla 71.567.

SZÉPSÉG - ERŐ - EGÉSZSÉG

Etna

DROGERIA

Kossuth Lajos-tér.
Érsekújvár, Széchenyi-utca. 46.

*Peczár
Károly*

könyv és papírkereskedés
Érsekújvár

Esorba-ruha

megbízható és jó!

Érsekújvár, Széchenyi-utca 18. (Ciktával szemben.)

Prohászka-bútorház

Háló-, ebédlő- és konyhabútorok

n a g y v á l a s z t é k b a n

Érsekújvár, Batthyányi-utca 3. szám.

BENKÓ FOTOMŰTEREM

Amatőr-fotolaboratorium és fotocikk kereskedés

ÉRSEKÚJVÁR, KOMÁROMI-UTCA 10. SZÁM.

Kispipta

vendéglő

ÉRSEKÚJVÁR,
Széchenyi-u. 6.

Dukesz

divatház

ÉRSEKÚJVÁR.

Pollák Vilmos és Fia

ÉRSEKÚJVÁR

Rövid és divatárú kereskedés nagyban és kicsinyben.

ALAPÍTVÁ : 1889.

GLASER

Rezső

úri és női divatháza
Érsekújvár, Kossuth-tér 2.

Órát, ékszert bizalommal

**GELB
HENRIK**

órásnál vásároljon
Batthyányi-utca 1. szám.

ÉRSEKÚJVÁRI

IPAROSOK ÉS KERESKEDŐK HITELSZÖVETKEZETE
MINT AZ ORSZÁGOS KÖZPONTI HITELSZÖVETKEZET TAGJA
ÉRSEKÚJVÁR, KISFALUDY-UTCA 9. SZÁM.

Elfogad betéteket könyvecskére és folyószámlára és azokat felmondás nélkül visszafizeti. Tagjainak váltó és folyószámla kölcsönöket folyósít, bel- és külföldi átutalásait lebonyolítja.

Zongorát, pianínót, harmóniumot, vonós, fúvós hangszereket csak szakembernél vegyen

TATTINGER FERENC
hangszerüzlete

Érsekújvár, Szent Anna-u. 17.

**VANCSA
HENRIK**

vasárúk, háztartási cikkek
Érsekújvár. — Tel. 26-20.

**Kismagyaralföldi
likőr és szeszfeldolgozó**

kft.

AJÁNLJA KITÜNŐ GYÁRTMÁNYAIT.

FRIED MIKSA

rőfős
és ruhakereskedés

Érsekújvár, Komáromi-u. 9.

Triumpf

bútor kapható

LÁSZLÓ BÉLÁNÁL

Érsekújvár, Komáromi-u. 5.

Érsekújvári Takarékpénztár

Alakult 1848-ban.

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK
LEÁNYINTÉZETE.

KÖZPONT: ÉRSEKÚJVÁR.
Fiókok: Dunaszerdahely, Léva, Losonc.
Szolgálat a előzékeny, gyors és pontos.

UDVAROS
hentesárúk
a legjobbak!

1850-ben alapítva.

Főhg. udv. szállító.

Telefon: 21-00.

**Oczuik
Rajmund**

ÓRÁS ÉS ÉKSZERESZ
ÉRSEKÚJVÁR
Kossuth Lajos-tér
Farkas-palota.

Mindennemű óra és ékszer javításokat jótállás mellett készítik.